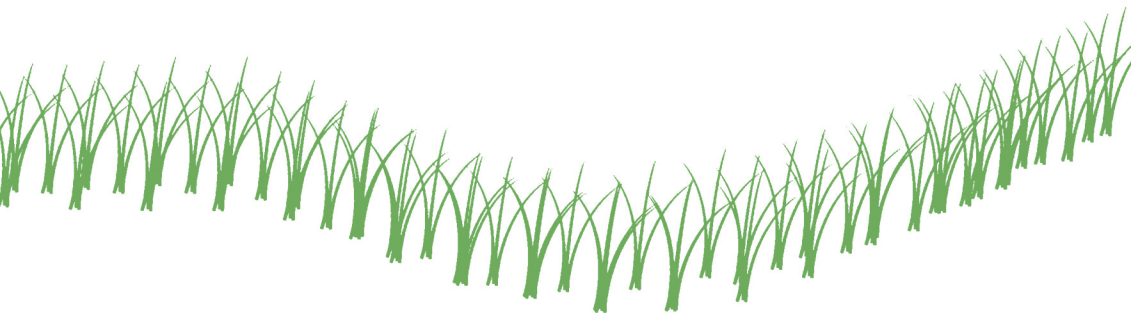

Joaquín Recasens Murillo
Franciscà

CREACIÓ I ECOLOGIA (II)

Sense compromís
no hi ha festa

JOAQUÍN RECASENS MURILLO
Franciscà

CREACIÓ I ECOLOGIA (II)

**Sense compromís
no hi ha festa**

*No podreu dir que no he pensat en vosaltres:
per l'Òscar Manso de la Guarderia i Gibbs,
pel Fernando
i per la Primorosa*

© Joaquín Recasens Murillo, 2013

Edita: Institut Superior de Ciències Religioses de Lleida - IREL

C/ Canonge Brugulat, 22 - 25003 Lleida - Tel./fax 973 28 15 38

i

Pagès Editors

www.pageseditors.cat

Primera edició: maig de 2013

ISBN: 978-84-9975-369-0

DL L 625-2013

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L

C/ Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida

www.bobala.cat

Introducció

Abans de l'estiu de 2008, era en plena primavera, l'estació dels esclats jolius de la natura, un bon amic, en Carles Sió, em proposà la segona part del quadern d'aquesta mateixa col·lecció, editat amb el títol: *Creació i Ecologia. Festa divina, compromís humà*. La idea de donar una volta més a la femella que colla el cargol de la Creació i del compromís humà amb tot allò que ha estat creat i donat a la humanitat per gaudir del seu usdefruit, em van semblar que podia portar-me a fer un nou intent.

En la mesura que reflexiono sobre la Creació, m'acosto una mica més al Pare del Cel i en la mateixa tessitura, en la mesura que em plantejo l'ecologia, m'endinso en les figures de Francesc i Clara¹ d'Assís i en el franciscanisme, esperit que em toca viure pel fet de ser, precisament, el que sóc: frare franciscà. M'apropro també, un xic més, a Francesc i a Clara d'Assís que són també els pares que he triat per seguir l'Evangelí de Crist amb la voluntat de ser fill de la seva família, la franciscana; i, en definitiva, descobreixo la figura dels meus, el Ramonet i la Marité, que em donaren la vida i m'ensenyaren a estimar-la. Ells, sense saber-ho, aleshores la qüestió ecològica no es movia en els patrons actuals, també eren ecologistes. Sense anar més lluny, com a fill d'ells dos, i d'un secà esdevingut regadiu, que sóc, vaig aprendre, per ells, el valor de l'aigua, de manera que les actuals aportacions

1. Clara d'Assís va ser la companya de camí de Francesc de tota la vida. És la primera dona que va voler viure l'esperit franciscà i, també, la primera dona que va vestir l'hàbit del nostre orde. Possiblement, sense Clara d'Assís els franciscans haguéssim existit igualment, però ni la vida de sant Francesc hagués estat com ha estat i la nostra història com a orde no seria la mateixa. Si parlem de franciscanisme, tal com avui és comprès, és per la rellevantíssima i total influència de Clara en la vida de Francesc i en els orígens de la nostra família.

que la nostra societat està fent al significat del líquid element, perdoneu-me la petulància, no m'han aportat res. El que més m'ha sorprès és descobrir que el món, amb el problema de l'aigua, vivia a les "beceroles", però la gent senzilla, la gent del camp, ja fa molt temps que n'estava assabentada. Sí, us ho dic ben seriosament, m'ha sorprès la poca consciència ciutadana respecte a l'aigua. Estava ben convençut que no es vivia tant d'esquena a ella ni tan desinformat.

Un exemple. Ara, mentre començo a escriure aquestes pàgines, ens veiem afectats per una sequera com feia molt de temps que no es patia. Sembla que el problema de l'aigua sigui patrimoni de polítics —sobretot polítics—, tècnics, arquitectes, enginyers, biòlegs, la resta de la població són les víctimes que cal que en prenguin consciència. Al meu llogaret d'origen, un secà carregat de salobre i fa mig segle esdevingut regadiu, com ja us he assenyalat abans, de la manera més sofisticada, els pagesos, que tot just sabien llegir, que firmaven embrutint-se el dit polze de tinta, que avui, segons els nostres patrons de nivell social, serien menystinguts per la seva incultura i per la seva ignorància manifesta, això ho coneixien des de petits i l'aigua era el seu tresor. Ells no varen crear el que ara se n'ha arribat a dir "cultura de l'aigua" sinó que l'aigua era part de la seva cultura. Previ a la cultura, l'aigua ja hi era. Gran despropòsit, l'aigua no genera cultura, de la cultura en forma part l'aigua i una cultura que no té en compte l'aigua no crec que hagi existit mai. Ho havien rebut dels seus pares, dels seus avis... que al cap i a la fi eren els nostres rebesavis i besavis.

4

Mogut per la idea originària del primer quadern, on es plantejava la Creació i tot l'àmbit del que ha estat creat com a proïme, en una paraula, la natura, home inclòs, com a subjecte de relació personal amb qui establir un nivell de convivència, crec que val la pena trobar noves referències de comunicació, cal establir un codi deontològic, una ètica, i si cal, els cristians una moral que ens permeti conviure amb aquest medi del qual no som propietaris i que hauríem de deixar als que vindran en les millors condicions.

D'altra banda, tampoc voldria desvincular l'ecologia de la vida, com si fos l'exercici d'una professió que acabada la jornada

laboral resta en el seu lloc sense ésser exercida fins que cal retrobar un cop més els compromisos o, millor dit, “contractes”. El “ser ecològic”, i dic ecològic més que ecologista, és una forma d’ésser, de viure, d’existir, no un rol que cal desenvolupar, ni una tasca que cal portar a terme. Tota la vida humana transcorre en un marc concret i tot el que aquesta vida ha de menester per a desenvolupar-se forma part del mateix medi. El que és natural i biodegradable pertany al medi com també pertany al medi el que és artificial i no biodegradable, per molt que pugui semblar aliè al medi, també el que no és natural s’hi insereix.

Cal prendre seriosa consciència que l’ecologia és una manera de viure, és una actitud de vida i una actitud enfront de la mateixa vida, caldria que fos ineluctablement una manera de ser de cadascú perquè tothom té dret a viure i ningú no pot permetre’s, ni se li pot permetre, negar la vida als altres.

No voldria, en cap moment, establir tòpics perquè si tot allò que es va dient acaba convertint-se en un tòpic ens quedarem igual com estem. Caldria no identificar l’ecologia amb una ideologia, atès que seria la forma més evident de trair-la. Més aviat voldria que es convertís en una praxi, al cap i a la fi en una rutina, en un automatisme immediat, en quelcom que ja fos inherent i adherit a una forma més del comportament humà.

L’Evangeli: referència ecològica per si mateix

Hi ha un adagi que ha esdevingut tòpic. El fet que s’hagi convertit en tòpic li ha fet perdre força, però no per això deixa de ser una gran veritat: “Qui vol drets ha d’acceptar els deures.” És evident que no podem viure pensant que som els únics que tenim drets. El nostre dret individual comporta obligacions col·lectives atès que cada principi d’individualitat es pot afirmar precisament perquè hi ha un grup que actua com a referent, és a dir, jo sóc un “individu” perquè hi ha un col·lectiu que ho avala i afirma. “Jo sóc u i irrepensible”. Cert. Totalment cert. Però jo sóc u i irrepensible amb referència a un tot que és el que dóna sentit a la meva afirmació. La meva unicitat i la meva irrepensibilitat va referendada pel gran conjunt d’elements únics i irrepensibles que donen valor a la meva particular singularitat. Sense anar més lluny, tot aquest conjunt són els “meus proïsmes” i cada subjecte és “un proïsmes” per si mateix que també té dret a reclamar-me els seus drets, i és obligació meva restituir-los-hi de la mateixa manera i, a voltes, amb la mateixa vehemència amb què jo els exigeixo.

Aquí, en aquest punt d’inflexió, situo la realitat que per a mi és creada. La Creació de la qual jo puc servir-me, beneficiar-me, utilitzar... i en tinc tot el dret, queda convertida en subjecte i “individu” de les meves obligacions, del que serien els meus deures. El fet que pugui fer-ne ús fa que jo també li hagi de correspondre. Els drets que em permeten emprar tot el que m’envolta es converteixen en obligacions per restablir i equilibrar tot allò del que jo m’hagi pogut servir.

Entesa la relació amb el medi com a proïsmes, sense pensar-m’ho més, he agafat com a manual de vida el mateix Evangeli. Jesús va viure també en un medi concret, en un marc geogràfic,

en un espai físic, en un sistema que havia de compartir amb els altres i amb els mateixos elements d'aquest sistema. Jesús, el qui és plenament Déu i ha esdevingut plenament home, en el moment que això succeeix, és a dir, quan Déu assumeix l'encarnació en la persona de Jesús, està acceptant la realitat d'ésser natura, de formar part del sistema mediambiental. Jesús queda immers en una realitat material i natural concreta.

Ningú no s'imagina Jesús entrant i sortint com per art de màgia de tots els escenaris naturals i reals que ocupà. La vida de Jesús esdevé tan tangible com la d'un home qualsevol, la de qualsevulla dels animals feréstecs i amb unes necessitats tan evidents com les de qualsevol ésser del món vegetal, les biològiques. Sabem que Jesús menjà, dormí, begué... La seva pell patí calor, fred, es mullà amb l'aigua de pluja, s'assecà amb la força del vent... Molt possiblement patí malaltia, encara que el text evangèlic no ho especifiqui, i al desert sabem que va passar fam fins que fou servit. Visqué la set com un turment i tenia clara la recompensa que calia donar encara que només fos per un vas d'aigua. Expressà clarament la seva solidaritat amb aquells que el seguien en el moment en què s'havia de satisfer una de les necessitats més importants del cos: la nutritiva. No dubtà a obrar un prodigi per tal que els seus deixebles poguessin disposar de les viandes pertinents per a viure. Sofrí les inclemències del temps i hagué de reaccionar davant la por dels altres als fenòmens atmosfèrics.

La seva vida necessità d'una estructura natural: un pare i una mare. Fou una criatura humana en mans de la pròpia criatura humana, entenen el seu ésser humà com a part integrant de la Creació. Podem imaginar-nos molts afers viscuts que atesa la seva obvietat mai més no seran llegits en les pàgines que ens han tramès Mateu, Marc, Lluç i Joan, però que es poden donar per fet. D'entrada, un dels moments més meravellosos i entranyables que viu la tradició cristiana, el Nadal, el seu Nadal, perquè Nadal vol dir natalici i, per antonomàsia, quan parlem del Nadal hom sap ja a què ens estem referint, Jesús necessita l'escalf de l'alè d'un bou i un ase. I només estem parlant de les necessitats corpòries en tant que el cos és una realitat material. No l'única realitat humana, però sí que suposa una realitat material.

Mt 21,18-22. La mort de la figuera que no havia donat fruit

Sense cap mena de dubte, la perícopre referida en l'evangeli de Mateu és una lliçó que queda més enllà d'una necessitat fisiològica: la gana. És obvi que Jesús vol mostrar als seus deixebles l'eficàcia de la fe, però podem trobar un paràmetre reflexiu en el que succeeix en el text.

Jesús té gana. Era a primera hora del matí. Ja hem comentat una mica més enrere que Jesús estava sotmès, com tothom, com tot fill de mare, a les necessitats que el cos marca pel mer fet de ser cos. La gana és quelcom tan natural i quotidià que no cal ni esmentar-ho. Heus ací que Ell vol satisfer aquesta gana de la manera més simple: passa pel costat d'una figuera i espera el que tothom espera, que hi hagi fruita. És cert que pel context en el qual és immers aquest paràgraf i pels estudis exegetics sabem que encara no era temps que les figueres fruitessin. Però el que també és veritat és que Jesús vol menjar.

Arriba a la figuera i no hi troba figues i la maleeix de manera que mai més no en pugui fer. Què passa? Molt senzill, la figuera no ha estat útil en allò que ho havia de ser. La figuera no aportava res d'allò que li és connatural i específic. La figuera no té figues. Per tant, allò per a què serveix ha restat inútil. El no haver donat fruit l'ha condemnada.

Doncs bé. Fem un petit pas més. Ara reflexionem nosaltres: Quin és el fruit que estem donant? El fruit que estem donant... és el que hauríem de donar? Quina és la seva qualitat? Si considerem que formem part de la natura, nosaltres també hem de proporcionar-li quelcom.

En el cas esmentat no s'ha produït una relació d'igual a igual i això ha estat definitiu. No hi ha hagut tracte de proïsme.

Lc 13,6-8. La figuera estèril

Ha estat amb tota la intenció del món. En l'apartat anterior s'ha volgut fer constar que la figuera no havia fruitat, i al cap i a la fi era el que se n'esperava. Ara és preferible expressar-ho d'una altra manera. Aquesta figuera no és que no hagi donat fruit. Ens trobem davant d'un arbre estèril. Si bé, en el punt reflectit abans

es produeix un acte de severitat, Lluc se'ns mostra més pacient que Mateu, aquesta seria la paràbola de la paciència. I de molt més...

Després que, successivament, l'amo de la terra va a buscar el fruit que li pertoca, durant tres anys consecutius, finalment pren la resolució de tallar la figuera. Ves per on, el vinyater, el treballador de la vinya, demana a l'amo que no la talli. Fixem-nos que ni tan sols és el propietari, ni de bon tros. Doncs bé, intercedeix per aquell arbre que manifestament no ha complert "la seva obligació" i ho ha fet de manera reiterada. El vinyater mostra una "commiseració" que realment se'ns fa dolça i delicada. Es mostra com si ell mateix no pogués consentir la reacció del seu amo, que d'altra banda addueix una raó molt lògica en la seva manera de procedir: la planta està esgotant la terra. I és aquell qui es compromet a fer que la figuera doni fruit per tal de salvar-li la vida, no pas l'amo. Una actitud realment molt innovadora i inaudita. Serà el treballador, que en res li pertoca la propietat, el que posarà tot l'esforç per tal que el cas no es torni a reproduir i la vida pugui seguir com si res no hagués passat.

10

En aquesta manera de procedir hi podem llegir dues actituds que formen part d'una opció personal d'un individu. Una ja l'hem assenyalada: el compromís personal perquè allò rutlli bé, com ha de ser. Això implica quelcom. Prendre una cura específica i atenta per allò que es vol conservar, per tant implica la seva persona en el treball i en el record permanent que aquell ésser natural necessita una atenció especial com a ésser viu que és. L'obrer posarà els seus mitjans, que serà la feina. Ell la cavarà i l'adobarà.

Però hi ha una altra cosa. Una altra manera de fer afegida a l'anterior. L'interessat, que no és el més directament afectat per l'esterilitat de l'arbre, ha escollit una opció: s'ha interessat, s'ha preocupat i ha pres partit. D'aquesta manera, ha convertit la figuera en un proïsme del qual no es vol desprendre ni desentendre. Va més enllà, s'ha fet seva, com a pròpia, la causa.

L'actitud és bellíssima i crec que cal esmentar-la. Fins a tres vegades, el patró ha recorregut a la figuera i no n'ha tret res de res. Això no obstant, i com ja s'ha remarcat d'una manera entenedidora, algú ofereix una nova oportunitat a l'arbre que fins

ara havia defraudat en totes les expectatives creades, que d'altra banda, no són res més que el fi específic pel qual es pot tenir un fruïter en un camp: la seva fruita. Hi ha un adagi que diu que “a la tercera va la vençuda”, doncs bé, més enllà de la tercera hi ha una altra possibilitat, una altra, ja ho hem dit, oportunitat. No és, al cap i a la fi, allò que nosaltres demanem en els nostres fracassos i errors? En la nostra vida, no voldríem la mateixa “misericòrdia” i “comprensió” que la que exerceix aquest camperol amb la figuera?

El vinyater n'ha fet un proïsmes. S'hi ha relacionat d'igual a igual. Metafòricament diríem que ha mirat la figuera als ulls i s'ha implicat en la seva vida, ha donat una part del seu temps i de la seva vida a aquest fruïter que fins ara restava al món perquè hi hagués de tot. Metafòricament, també, diríem que la vida de la figuera i la del treballador s'han unit. Hi ha una relació d'intercanvi. Un posarà de la seva part allò que cal per tal que l'altra part correspongui a l'atenció dispensada. S'ha establert un equilibri, podríem dir que s'ha creat una “ecologia”, una sana relació amb el medi.

Si hi aprofundim una mica més, des de la vessant franciscana, s'ha començat a establir una comunicació entre aquell qui cuida i aquella que necessita ésser cuidada. Si això no es fa d'aquesta manera resulta impossible anomenar germà o bé germana a aquest petit i insignificant, en el marc de tot allò que ha estat creat, arbre. La fraternitat amb el medi només pot tenir lloc quan es comença per aquí.

11

Reprenent el títol proposat. La collita és una festa. Recollir allò que s'espera, i sobretot quan ha estat en abundància, és motiu de joia, però perquè aquesta festa pugui celebrar-se i tingui lloc amb goig, cal un compromís, un prendre partit, una opció i, particularment, una acció que afecta a l'essència del propi ésser. Cal jugar-se el jo. Perquè la figuera es doni l'hortolà s'ha de donar a la figuera.

Jn 6,1-13. La multiplicació dels pans i dels peixos

La multiplicació dels pans i dels peixos no és cap miracle. La multiplicació dels pans i dels peixos és també una actitud de vida i d'equilibri amb el medi. És alhora i al mateix temps identificació, comprensió i confiança.

Us ho voldria referir des d'una anècdota viscuda en un temps real i en un lloc concret. Jo hi era. S'havia organitzat al convent del Remei, dels franciscans de Vic, una trobada per a jovent durant el cap de setmana posterior a la festa de Sant Francesc d'Assís —quatre d'octubre— de 1984. Des de la tarda del dissabte a la tarda del diumenge. Es congregaren a la crida un centenar llarg de joves de setze anys en amunt. Calia haver previst portar-se el sopar per a la nit del dissabte.

Un grup procedent d'un col·legi de religioses franciscanes va entendre que no calia portar res a la convocatòria i es presentaren amb la motxilla buida. Això també va passar amb algun altre element aïllat, entre tots eren una mica més d'una vintena, quasi el vint per cent dels participants. La responsable del grup del col·legi, a l'hora de sopar, com que el seu grup, ni ella tampoc, no portaven vianda ho comunicà al frare que s'encarregava de l'organització de la trobada. D'una manera molt lúcida i tot d'una, el frare convocà tots els participants a l'esplanada on estàvem instal·lats i tingué una brillant idea. Va fer que tots els participants dipositessin el que tenien per menjar i beure al centre de l'esplanada. Va explicar el que passava al gruix de gent i digué: “Ara tothom qui vulgui, i lliurement, pot deixar el que ha portat per sopar aquí al mig i després tothom podrà agafar allò que necessiti.”

12

No cal dir que la participació va ser total. Em cridà l'atenció que tothom, i dic tothom, deixà les seves vitualles en el lloc indicat. A un senyal del frare també tothom prengué el que necessitava. Hi va haver menjar i beure per a tothom. Sobrà, fins i tot, una quantitat important de queviures i de refrescos que podria haver satisfet la necessitat gairebé d'un altre grup tan gran com el que nosaltres formàvem.

Recordo, a més, un simpàtic comentari d'un noi que deia que la seva mare li havia fet un entrepà de pernil del bo, però que n'hi havia tocat un de pa sucat amb tomàquet i truita que li venia més de gust. És a dir, que fins i tot aquells que havien previst l'àpat s'havien quedat més contents gràcies a aquell compartir espontani. Cal dir, també, que el lloc on se celebrà aquesta festa improvisada, per unes imprevistes mancances, va quedar impecablement net.

Què va passar? Que els qui van venir a la trobada tenien clar el lloc on anaven i s'havien d'inserir en el medi que els acollia. En aquell medi s'havia establert una relació d'igual a igual. Tots els qui hi eren prenen consciència i actitud de ser on volien ser. Els uns i els altres s'havien pres com a proïsmes i amb els recursos que hi havia s'arribà més enllà d'on s'hagués arribat sense aquesta coparticipació generalitzada. La festa es pogué celebrar perquè, en la mesura que s'hi assistia, hom es va comprometre amb allò que seria el seu marc ambiental durant aquells dos dies.

Vegem ara l'evangeli de Joan. Una enorme multitud envoltant Jesús en una situació fatal creada per la manca de recursos alimentaris. De sobte apareix la figura d'un xaval, un noi, que posa a disposició del que calgui tot allò que porta al damunt. Hi ha una actitud de confiança, de fiabilitat, de voler-hi ser. El noi ha pres una actitud, s'ha compromès amb la gent que té al voltant i se sent seu tot allò que passa. És d'aquesta manera que pot oferir tot el que té.

No us penseu que el miracle que pot realitzar Jesús està en la multiplicació de la vianda. Ni de bon tros. El que és veritablement miraculós és que un al·lot doni, amb despreniment absolut, allò que li era imprescindible. Heus ací el gran miracle. És l'actitud i compromís el que possibilita que tothom pugui menjar i n'hi hagi de sobres.

13

Ara, si voleu, traspasseu aquest fet al nostre planeta, a la nostra Terra, al nostre medi, al lloc que representa la llar de la Humanitat. Voleu dir que, si algú s'ho proposes, no hi hauria recursos suficients per a tothom?

Hi ha una dada que resulta molt esclaridora. En l'actitud del noi hi ha una renúncia a si mateix, al seu benestar, hi ho fa a favor del benestar dels altres. Si aquesta renúncia no és acompanyada i corresposta d'una actitud paral·lela per una de les parts implicades és vana i inútil. Cal que ambdues parts es comprometin, cal que si un renuncia a si mateix l'altra part també ho faci. Només així es podrà establir la relació d'igual a igual, només així es podrà descobrir el proïsmes en l'altre. Les mirades s'hauran trobat i hauran esdevingut la trobada i l'entesa, en una paraula, l'equilibri. L'ecologia.

És possible parlar de renúncia en el nostre món? És possible parlar de compromís amb les parts més afectades del planeta per falta de recursos? Hi ha algú que estigui disposat a fer-ho? Mentre no es doni aquesta situació, mentre la part més benestant no es compromet amb la part més “malestant” no hi pot haver festa, precisament perquè no hi ha compromís.

Però cal fixar-se en un detall molt representatiu del fet. En cap lloc se'ns diu que el qui ho donà tot es quedà sense res. Sembla que aquest també va satisfer la gana igualment que tots els altres.

La quotidianitat: la mal entesa simbiosi de progrés amb vida

Ni moltíssim menys estic en contra del progrés. Primera raó i principal, m'estic beneficiant de tot allò que suposa avenços: recorro a la tècnica i a la ciència i com qualsevol ciutadà vull fer l'ús que en pertoca segons les meves necessitats. Sense anar més lluny, estic escrivint amb un ordinador, no ho faig amb una màquina d'escriure i encara menys a mà i sucant la meua ploma en un tinter. Quan vaig al metge vull que se n'apliquin totes les possibilitats que els avenços han generat al llarg del temps. Utilitzo tots aquells electrodomèstics que no només faciliten la feina, també te l'estalvien i en alguns casos et suplantem, inclosos aquells que et fan la vida més agradable i la llar més habitable. Sóc fill del meu temps i tot això ho celebro. He de reconèixer que no he caigut en la dependència del telèfon mòbil, —el tinc però només el porto quan viatjo i resta sempre apagat tret d'alguna intemperància apareguda ocasionalment; ni vull formar part, ni en formo, de la voraginosa roda consumista que està generant la informàtica encara que me'n serveixo. Pel que fa a les altres coses, exerceixo la meua ciutadania com qualsevol lector d'aquestes pàgines. Provinc del món rural i agrari i el meu llogaret, la meua aldea, si ho voleu dir així, ja que no té terme municipal propi, ha estat vinculada a l'experimentació i transformació agràries des dels anys cinquanta, quan jo encara no havia nascut. Recordo haver vist evolucionar l'agricultura en progressió quasi geomètrica. Estic content i feliç d'haver viscut i format part d'aquest món i de veure les millores que l'home ha estat capaç de portar a terme fruit del seu talent, enginy, intel·ligència...

Per entrar en aquest punt m'he centrat en el meu llogaret, el lloc d'on sóc fill. Una aldea, avui gairebé despoblada, d'uns gairebé dos-cents habitants a l'inici dels anys seixanta, ubicada en l'anomenat Alto Aragón. No en diré el nom ni donaré més detalls que poguessin identificar-la. L'he triat com a marc de referència perquè així puc comentar els avenços des de la meva experiència tal com jo mateix els vaig copsar durant la meva infantesa i adolescència i ho faré de la manera que jo percebia que afectaven la meva gent. La reflexió que he pogut fer ha estat molt posterior. En el seu moment era massa petit i tampoc no tenia els elements suficients que va donant la vida per calibrar allò que t'afecta. Però una cosa us puc assegurar, cada nou pas, ara ho veig, feia que la gent, gradualment, s'anés tancant més en el seu món i a casa seva.

Òbviament, la culpa d'això no la tenia el progrés. Tampoc es pot parlar de culpa. Però sí que és cert que els avenços, ara crec que ho puc dir, no van ésser degudament integrats per aquells que n'eren els usuaris. El problema no era el progrés, humilment penso que la qüestió era problema dels qui progressaven.

16

No voldria que això que us vull comentar quedés en una mera anècdota i us demanaria l'esforç de sospesar-ho des de l'experiència que els lectors d'aquesta reflexió hagueu viscut en els vostres llocs respectius. Sobretot no us quedeu en l'anècdota, ni tampoc amb l'anècdota.

De cap manera vull “carregar” contra la gent del meu poble. No seria just, al cap i a la fi jo mateix sóc un d'ells. Carregar contra seu seria fer-ho contra mi. Formo part de l'esglaió de la cadena i la seva manera de fer ha estat la meva. Sóc un d'ells. Són la meva família més pregona i encara em relaciono amb la majoria. Ens estimem. Això ho hem aconseguit. A més, tampoc no us estic dient res que amb ells no haguem comentat infinitat de vegades. Curiosament, amb l'esdevenir dels anys, qui més qui menys ho veu d'aquesta mateixa manera. Llàstima no haver-ho descobert abans.

D'altra banda, també considero que el meu poble no suposa cap fet aïllat. Imagino que això s'ha reproduït a tot arreu. Us referiré, com a mostra, el que em deia un company quan anà a estudiar la

seva carrera a Barcelona. Ell observà que quan estava tip d'estudiar sortia a fer un passeig pel carrer. Veia la gent, s'adonava de la vida del voltant de casa seva, mirava aparadors, saludava algun conegut. Establia una relació amb el medi i el marc que l'envoltaven i amb la gent del seu voltant. Quan s'iniciaren les emissions televisives que cobrien l'espai d'antena durant les vint-i-quatre hores del dia, amb el temps s'adonà que ja no sortia al carrer, que anava a la sala d'estar i engegava la tele; allà encara podia relacionar-se amb els que vivien amb ell, ara bé, reconeixia que ja no sortia a fer la volta per fora. Després veié que quan disposà d'ordinador ja ni tan sols sortia del seu lloc de treball, utilitzava la computadora per a distraure's i romania isolat de tothom. Ell no s'adonà del seu comportament fins al cap de molt temps.

Si el progrés és capaç de crear una barrera de relacions entre el subjecte i el seu entorn, per molt que es vulgui, l'actitud ecològica és impossible. I no estic dient que el progrés sigui pernicios. No. També entenc que se'm pugui dir que sóc un somiatruites o bé un neoromàntic enamorat de les causes perdudes i que m'hauria d'adonar que el temps i la vida van passant; però... em resisteixo a perdre allò que de bo he trobat en els temps ja esdevinguts.

L'arribada de les rentadores

I no parlo de les rentadores "superautomàtiques", com se les anomenava en aquells temps, no. Parlo d'aquelles que s'obrien per dalt, eren com un cossi i donaven voltes a perpetuïtat, sense parar, fins que la mestressa de casa no treia la roba. No feien res per elles mateixes però facilitaven moltíssim la feina. El safareig era ja només per esbandir. Ja no calia desfer-se els braços fregant i refregant. Suposa un estalvi de temps molt considerable i allibera-va d'hores de feina a les "sufrides" dones. Aquest és el fet, però...

Recordo una padrina, ja morta, jo me l'estimava molt. Les padrines en els llogarets petits són àvies que són patrimoni de tothom. Ella es lamentava que en els "vells temps" es treballava molt més, però quina diferència de vida, molt més alegre i humana. Es referia, en aquest cas, a la seva manera de rentar a l'estiu. Les dones, a l'hora de la migdiada, se n'anaven a la séquia a rentar.

La séquia era poblada per uns xops altíssims, amb herbei fresc tot al voltant. Un lloc acollidor i fresquíssim on donava bo d'estar. Posaven la roba en remull i mentre la roba s'estovava, les dones es dedicaven a jugar al "guiñote" tot prenent una copeta d'aniset. Ella recordava amb nostàlgia i amb afecte tot aquell conviure simple i feliç. Ho enyorava i ho reivindicava tot queixant-se de la falta de relació i contacte humà. Deia que ja no anaven a rentar a la séquia on s'ho passaven d'allò més bé. Jo li vaig proposar una solució. Que possessin la rentadora i que mentre la màquina feia la bugada, elles continuessin anant a jugar a cartes i a divertir-se a la séquia, a l'ombra dels xops i sobre l'herba que encara hi havia. La resposta va ser contundent: el seu temps no era per perdre'l sense solta ni volta.

S'havia guanyat en temps, s'havia suavitzat i reduït la feina, però ara resultava que aquest temps no es podia perdre sense solta ni volta. De totes maneres encara pesava la nostàlgia dels bons moments passats. Aquelles vivències entranyables no es perderen per l'entrada de les rentadores, es perderen per aquelles que les feien servir. El problema no era l'avenç que suposava la màquina, el problema era d'aquelles que la usaven. No era la rentadora la que havia desestabilitzat el medi, o en aquest cas, els usos i costums, els usos i costums quedaren desestabilitzats per les usuàries de les rentadores.

L'entrada de les neveres

Quin goig poder tenir neveres a l'estiu. I ja no com a eina de conservació d'aliments, particularment per poder refrescar la gorja després del treball al camp. Dinar amb el vi, l'aigua, la gasosa o el sífó frescos. I com a gent de camp, que bo disposar a casa d'una cerveseta ben freda per a poder-se refrescar. Però no sempre havia estat així.

Quan al poble, pràcticament, ningú no tenia nevera, després de plegar, els homes se n'anaven a fer plegats la cervesa de rigor. Era un costum que havia esdevingut tradició. S'ajuntaven, xerraven, compartien el seu temps. Recordo que hi havia dues cambres frigorífiques úniques a tot el poble, l'una a la botiga i l'altra al

bar. Aquesta cervesa es prenia al bar. Amb el temps es varen anar imposant els refrigeradors. En poc temps, gairebé totes les famílies van poder disposar-ne d'un. Perfecte, millor impossible. Però...

La gent ja disposava de la seva cervesa a casa. La compraven a l'engròs, en capsos i, naturalment, sortia més barata. Els homes varen deixar de freqüentar el bar per a prendre la cervesa de rigor. Es quedaven a casa i se la prenien allí. Amb el temps varen començar a sorgir els comentaris que al·ludien als “vells temps”, aquella època en què tothom anava al bar a fer la cervesa. Tothom recordava els moments de companyia viscuts, les bones estones de comunicació amical, quasi familiar. Ho feien amb recança. Els dolia haver perdut aquell temps que dedicaven a l'amistat i a la companyonia.

Algú va aportar la solució. Es va limitar a dir que tornessin al bar a fer la cervesa un cop acabada la jornada laboral. De cap de les maneres. La resposta fou taxativa: no havien de pagar més per una cervesa que es podien beure a casa a un preu molt més barat i molt més tranquils. Temps enrere, a ningú no li importava el preu de la cervesa ni la tranquil·litat, el que volien era restar junts una estona. Ara, el preu resultava determinant.

19

La qüestió de fons no era que la gent disposés de frigorífic. El frigorífic de casa no impedia la trobada festiva després de treballar. No es va trencar l'equilibri perquè es poguessin tenir les begudes més fresques a casa. L'equilibri es va trencar per l'actitud que la gent anava prenent davant de les coses. Després tothom es queixava de la falta de relació entre els uns i els altres i del fet que es vivia molt més aïlladament. Veritablement els venia de la pesseta i dos rals que s'estalviaven amb la cervesa quotidiana? D'aquells estalvis, que jo sàpiga, ningú no s'ha comprat un castell ni un jet privat. No fallava l'avenç tècnic, si a algú és atribuïble aquesta “fallada” seria als propietaris de la nevera, no a la nevera, que no en tenia cap culpa.

La intromissió de la televisió

Primerament parlarem de la ràdio. Al bar del poble n'hi havia una posada sobre una postada. Jo, això ja no ho he vist. Hi faig

referència perquè m'he creat una imatge graciosa sentint explicar el fet a la meua mare. Devia ser divertit veure la ràdio funcionant sobre la postada i tot un seguici de cadires disposades en forma d'amfiteatre, tothom assegut, mirant l'aparell i escoltant el programa radiofònic de rigor. Particularment era el futbol l'esdeveniment que congregava més gent. Culés, merengues i saragossistes departint com a autèntics entesos en climes extrems d'amor i odi segons les ocasions. Doncs, aquesta ràdio fou substituïda per una televisió. L'única del poble. Segons l'emissió i l'hora, hi anaven les dones; segons el programa era la canalla la que es feia l'ama del local; si no, eren els homes, i a voltes tots plegats. Homes, dones i canalla, pares, fills i avis, tothom mirava aquella capsa fascinant.

El futbol era el rei. Aconseguia omplir l'establiment de gom a gom. Els partits de futbol televisats congregaven la totalitat de la població masculina. Un espectacle. Apostes per veure qui guanyaria, cafès, vermut i cerveses pagats a disgust, crits, rialles, discussions més o menys acalorades, en definitiva, un ambient de festa improvisat i notori cada vegada que hi havia un esdeveniment esportiu. Però...

20

De sobte s'implantà la televisió a totes les llars. S'aconseguí una oferta amb un gran descompte per la quantitat d'aparells venuts, ja que gairebé totes les famílies del poble compraren la televisió alhora. El fet va marcar una inflexió, un canvi social que esdevingué radical en el comportament, fets i costums de la meua gent. Ací m'incloc jo mateix. Sobtadament la gent deixà d'anar al bar i es quedà a casa. La canalla sortíem menys a jugar al carrer per veure aquella meravella de cosa que et parlava i podies veure qui et parlava. Suposo que la quitxalla actual podria pensar que estic parlant del temps de Cristòfor Colom i les caravel·les, els més afilerats ho deuen associar a l'època d'Agustina d'Aragón. Puc assegurar que ho recordo amb absoluta nitidesa i encara no tinc l'edat de ser avi "amb totes les de la llei". No fa tant de tot això.

Com sempre passava, comentaris referits als "vells temps", a com n'eren de meravellosos, a la companyia, a poder restar tots junts gaudint i vivint com a membres d'una sola família. Quasi s'acabaren els "corros" de gent prenent la fresca davant de casa.

La canalla sortíem menys a jugar a “cuit i amagar” durant les nits d’estiu. I ara ens lamentem i resulta que res no era com abans, que si cada cop som més egoistes, que si vivim més el nostre món i prescindim dels altres, que cada cop ens pesa més l’aïllament... Totes les raons que vulgueu. La solució era ben fàcil. Tornar a trobar-se com sempre s’havia fet per tal de restablir l’equilibri que havia cruït. La resposta: “Com casa no hi ha res”. Doncs, de què ens queixem? Al cap i a la fi, no tenim i fem el que volem?

No, no podem culpar la televisió. Benvinguda sigui. La televisió no s’engega sola, ni em persegueix pels passadissos. Vam ser la gent del poble que vàrem optar per la televisió en lloc de fer-ho per nosaltres mateixos. Ara, quan ens trobem els amics d’infantesa, recordem més els temps en què no hi havia televisió. Però han passat quaranta anys, més que menys i pregunto: quina solució hi estem donant? Potser ja ens està bé romandre com estem? No, la televisió, insisteixo, no hi té res a veure, el problema no el té la televisió, el problema rau en els televidents.

El cotxe a l’abast de tothom

21

El cotxe no es va generalitzar al poble fins entrats els anys seixanta. Era l’època del Seat 600. La veritat, per a la meua gent i per a mi, més ben dit, la meua família, va ser, realment, un bé de Déu poder disposar d’un vehicle. Vivíem apartats de llocs poblats i l’auto suposava comoditat, però sobre totes les coses comportava autonomia. Era una porta que permetia sortir a voluntat a l’exterior del terme. Perfecte. Però...

Al poble va arribar a haver-hi cinc dies l’any en què es podia gaudir d’un conjunt musical o bé una orquestrata: tres dies durant la Festa Major dedicada al nostre patró (bé, val a dir que sarau i ball durant la nit de la vigília no es va aconseguir sempre, normalment eren dos dies). Un altre dia era el cinc de gener, al poble es feia la cavalcada de Reis i s’acabava, després d’acomiarar Ses Majestats, amb un ball que durava fins a la matinada. Finalment, no podia faltar, la festa de les dones, Santa Àgueda: una diada, molt tradicional a l’Aragó, en què les dones s’equipaven d’un ceptre real i exercien, de manera simbòlica, la seva reialesa —recordo que

al poble sempre manaven elles, aquest dia, però, ho feien amb un caràcter declaradament lúdic i festiu, durant la resta de l'any aquesta teoria-festiva puntual passava a ser més ortopracticodiària, i els homes, doncs... què voleu que fessin els homes? Doncs, callar i pagar la festa. Com a nota que caldria posar a peu de pàgina, però que es fa sortir ací, direm que les dones “no reparaven en gastos”.

I ara ja em centro en el que us volia dir, abans, però, necessitava, per explicar-vos-ho, els elements emprats. Com que no hi havia res més, aquestes festes casolanes, que us he comentat, aplegaven tot el poble. Era divertit que tota la teva gent es trobés participant de la joia i de la festa. A més, a les festes no hi faltava res i tothom hi posava de la seva part.

Arribà el cotxe... La gent disposava d'autonomia suficient i una part dels habitants del lloc s'estimava més sortir a fer la festa fora. Això anà proliferant i cada vegada hi havia menys gent que es quedava al poble. Òbviament, en minvar la participació la qualitat de la festa se'n ressentí. Alguns dels qui optaven per marxar ja no pagaven la quota establerta. Els pressupostos anaren baixant. Recordo que algú dels primers que van marxar va fer el comentari pertinent sobre “els vells temps” i les festes d'aleshores, quan tothom participava, com si fóssim una sola ànima, en els quefers del lloc. I, precisament, aquest el recordo perquè jo li vaig respondre que ell havia estat el primer a marxar. La seva resposta va ésser despectiva amb les festes locals i va dir que no tenia perquè participar d'una cosa que ni li importava ni en volia formar part. Em va fer tant de mal aquella resposta. Amb la cavalcada de Reis passà quelcom semblant i, per falta de voler-hi contribuir, les festes s'anaren perdent. Com que tothom tenia mitjans propis el personal fugia. Ara tothom recorda quan hi érem tots i ningú no vol recordar, quan ens trobem, que les coses es van perdre per una cosa molt senzilla: qui vol mantenir quelcom, quelcom li costa. Més que mai, ací, podem fer referència al títol d'aquestes pàgines: “Sense compromís no hi ha festa”. El “nostre” medi anava desapareixent.

Sí, ara resulta que amb el temps transcorregut ningú no vol reconèixer que les coses se n'anaven “a norris” per la “nostra

culpa”, per la manca d’un compromís individual. Ens fa mal, quan ens trobem, parlar de certes coses i tots recordem fetes d’èpoques que no són la nostra.

Un curiós contrapunt

Voldria també comentar-vos un fet que succeïa simultàniament i en la mateixa època de la “desertització” de les festes abans esmentada, no hi faltava mai ningú i, per això, per a mi, suposa un contrapunt que també m’ha fet pensar.

La sega del sorgo era un moment esperat amb il·lusió. Els caçadors feien festa; el poble, també. Amb la recol·lecció d’aquesta gramínia, aprofitada majoritàriament per fer pinsos per al bestiar, en els camps apareixien nombroses colònies de porcs senglars que buscaven, en aquest cereal, el seu sosteniment. Mentre se segava, algun d’aquests animals era abatut. El mateix dia era espellat pels homes en un ambient molt jocós on acudia tothom. Experts, “manipuladors de tallant i ganivet”, el trossejaven i el dissabte a la nit era guisat per les mestresses. Aquella mateixa nit es feia el festí. Tots acudíem al saló gran del bar de l’aldea i, un cop disposades les taules, començava el festival baconià, pantagruèlic i opípar. No sé si recordeu com acaben els còmics d’*Astèrix*, el genial personatge creat per Goscinny i Uderzo? Doncs, acaben amb tota l’aldea gala menjant porc senglar a desdir. Us ho ben asseguro: la mateixa estampa. Ja us ho he assenyalat: no hi faltava ningú.

Per què hi anava tothom? Crec que la resposta és molt fàcil. Entre aquestes circumstàncies i les esmentades festes de l’apartat anterior, hi havia una diferència substancial. Aquí no s’havia de pagar res. Cadascú portava el seu i el que necessitava pel sopar. Des de la vaixel·la i els coberts, fins als postres i la beguda. Jo sempre els ho recordo als meus “paisanos” quan, en les nostres trobades, evoquem aquells anys meravellosos: “¡La carn era gratis!”

Acudint a l’àpat no calia que ningú pensés en ningú. Tothom només mirava per la seva família i pels invitats que havia portat. Això sí. Sempre hi havia qui aprofitava per convidar tot un reguitzell de comensals.

La sofisticació agrària

Molts dels avenços que ha viscut l'agricultura del darrer mig segle han passat pel nostre llogaret. El terme del poble, un ampli marc de praxi d'agricultura intensiva, aquests avenços convertiren la nostra aldea en un espai pilot de l'agricultura espanyola. Era impressionant, d'un any a l'altre eren perceptibles les millors tècniques i mecàniques de tot el que s'emprava en el treball al camp. Certament, les tasques agràries dels anys seixanta no tenien ja res a veure amb les millors aconseguides una dècada després. El duríssim quefer s'anava suavitzant, sofisticant, amb poc esforç es podien treure uns resultats que pocs anys abans eren impensables.

Recordo el temps de la sega. Se segava durant tota la nit. Màquines sense cabina, pintes de tall estrets, mala il·luminació, pols, molta pols, la de l'ordi resulta molestíssima, pica rabiosament, la del blat era molt pesada. Això sí, veure més d'una vintena de segadores treballant en línia en un camp és un espectacle. Si és a la nit l'espectacle cobra una vida encara molt més magnificant. Haver-ho vist ha estat per a mi un goig enorme. Es feien excursions nocturnes per tal de gaudir d'aquest panorama inèdit en qualsevol altre lloc. Mares amb els fills, aprofitant els jeeps, els tractors, els camions de càrrega, pujàvem i baixàvem al camp. La sega revestia el poble d'un ambient festiu, de joia. El treball era duríssim i molt poques hores de son per als soferts tractoristes, el personal de bàscula i dels magatzems, els assecadors de gra... Però era una festa continuada. L'alegria de la collita alienava, tal volta, inconscientment, la duresa de la feina. Però hi havia joia al camp, d'on sortia el gra, hi havia festa al poble, on arribava. Tot estava contagiats d'aquell esperit lúdic. La darrera segadora que arribava al poble amb un pom d'espigues anunciava el final de la recol·lecció. No faltaven, en els llocs de "combat", refrescos, la cervesa, la bóta de vi, un tall de qualsevol cosa, galetes o bé bombons. Acabava la sega i era tot una gatzara, tot un brogit.

Amb el temps la sofisticació agrària reduí la penúria i l'esforç, però a mesura que el treball s'humanitzava anava desapareixent aquell caliu màgic que envaïa tota la gran família de veïns. A més,

morí, per cruel malaltia, un dels maquinistes més “salats”. Amb la seva desaparició deixà de baixar el pom d’espigues. Les nits de juny i juliol havien passat a ser anodines, monòtones. Ningú no prestava el més mínim interès a aquella època de l’any que, de bell antuvi, tots esperàvem.

Jo, ara em pregunto: per què vàrem deixar de manifestar el més joiós de nosaltres mateixos? El problema no raïa en la dulcificació de l’esforç humà. No eren les màquines les que feien festa, érem nosaltres, i ara érem la gent la que ens havíem apagat. A hores d’ara encara no ho entenc. Quelcom havia desaparegut i tothom ho trobava a faltar, però vàrem ser incapaços de tornar a gaudir i s’hagués pogut fer o volgut fer, res no ho impedia.

Els interessos personals i particulars.
Els interessos “interessats”. La sostenibilitat

Aquest punt el voldria tractar des d’una situació molt concreta. Posaré un exemple però no voldria que el fet de citar un cas tan concret desvirtués la generalitat de les coses. Tampoc voldria, de cap de les maneres, caure en la casuística ni en la personalització singular. Cal anar més enllà de la situació estereotipada perquè no es pot establir un fet com a model, però la veritat és que l’afer em féu pensar.

D’entrada, cal dir que qui està escrivint aquesta reflexió no és ni analista social, ni economista, ni expert en quotes de mercat, ni res que s’hi pugui assemblar. Va passar tot llegint la premsa local, una notícia convulsiona a qui ara està redactant. Ambdós diaris locals, rebuts a casa, es feien ressò d’un fet d’una considerable envergadura i de notòries repercussions. Una macroempresa tancava definitivament les seves portes per suspensió de pagament. Feia temps que es parlava que podia passar, definitivament succeí. Quatre-cents homes i dones es quedaven sense feina amb la pertinent afecció que això suposava, tant per a ells com per a les seves famílies. No voldria simplificar la complexitat del fet, totes les coses amaguen realitats que no sempre són conegudes per aquells que s’assabenten del que passa. Al cap i a la fi, qui escriu se situa com a lector dels rotatius que té a l’abast.

La notícia no només feia referència al tancament sinó també a la possibilitat que la factoria que es veia, teòricament, obligada a tancar portes ací, les obriria fronteres enllà, en un país de l’Europa oriental. Els motius, aparentment, eren molt senzills. Disminució de costos de producció sostinguts principalment per la mà d’obra molt més barata, però, això sí, amb els mateixos guanys si no millors.

Per la gent que treballava a l'empresa això era un cop que afectava l'essència de la pròpia vida. Famílies senceres en patirien les conseqüències. Per als amos del negoci l'empresa se suposa que era un negoci més, per a alguns dels seus treballadors, possiblement, aquesta empresa era la seva vida, el seu pa, el dels seus fills; era el seu sosteniment. Els propietaris estudiaren la viabilitat del canvi i moguts per l'afany d'obtenir uns millors beneficis van fer el que cregueren oportú i el que ells consideraven que era millor per a ells mateixos. L'excusa és evident i lògica: guanys econòmics i estalvi. Els treballadors no podien prendre part en aquesta decisió. Va perdre la classe obrera.

Després ja reprendrem el que dèiem. Fa unes dècades, proliferaren arreu les grans superfícies comercials. La quantitat de clients que aquestes reben els permet comprar moltíssimes més unitats per vendre al detall que qualssevol dels petits comerciants de quallssevulla botiguetes de barri. Els descomptes i el marge que pot generar una situació o bé una altra és tan distant com l'orient és lluny de l'occident. La possibilitat de venda i de guanys es multiplica per “no sé quan” a favor de la gran superfície i en detriment del petit comerciant que ha de veure que no pot competir i sovint ha de tancar portes. D'aquesta manera veiem que s'han anat tancant comerços tradicionals de tota la vida, a favor dels grans magatzems, en desfavor dels d'ultramarins, de queviures, merceries, betes i fils i, així, com qui no vol la cosa, ha desaparegut tota una classe social que vivia del petit comerç i que ha hagut de buscar-se noves formes de vida i que no tothom ha aconseguit. Ha perdut la classe mitjana.

Aquest canvi s'ha vist forçat perquè la classe obrera de manera majoritària ha freqüentat més les grans superfícies que no pas el petit comerciant. El motiu, molt clar: economia, estalvis i comoditat. De fet, no ens enganyem, tothom té dret a fer-ho i a mirar per ell. Al cap i a la fi, les grans empreses no fan res més que aplicar el mateix criteri que l'individu a l'hora d'anar a comprar per a proveir-se. En principi, si el treballador té dret a vetllar per la seva economia i benestar, no és també racional que ho facin les grans empreses?

El que passa és que hi ha hagut dos classes derrotades, la treballadora i la classe mitjana, i un únic guanyador, la gran empresa. Això genera un estat, a la llarga, contraproductiu, doncs d'això en diríem insostenibilitat, com a contrari d'allò que és sostenible i, per tant, roman en equilibri. Dit d'una altra manera: ecològic. Hi ha consciència, des de l'autoria d'aquestes pàgines, que a la definició de sostenibilitat que s'està donant, des d'aquest punt de vista, s'hi arriba de manera negativa.

Cal veure que ací s'ha produït una convergència i una divergència. Les classes cada cop més distanciades i a voltes empobrides, són la matèria divergent. La convergència rau en el fet que tant patrons com treballadors tenen la mateixa mentalitat mercantilista, quasi es diria que tenen la mateixa manera de pensar, però amb un agreujant: la diferència de poder adquisitiu. Mai no pot establir-se una relació d'igual a igual. És molt difícil que les mirades d'uns i d'altres es trobin. Més encara quan l'empresa, segons el diari, envià a reunir-se amb els treballadors un grup de mediadors, però els propietaris no s'hi presentaren.

L'única manera de fer possible una connivència, al respecte, fóra que s'abandonessin els interessos particulars, personals i "interessats" i hom s'ajudés a mantenir-se correlacionadament i corresponsablement, però això en el nostre món és molt difícil. Qui està disposat a assumir aquesta renúncia d'un mateix a favor dels altres? Qui hi està disposat a comprometre's?

Ara se'm podria dir que per què utilitzo aquest exemple per fer referència a l'ecologia. Molt senzill. Perquè qui veritablement ha de fer l'opció pel medi ambient i qui ha de canviar, més que ningú, la seva forma de relacionar-se amb les coses que l'envolten es el gènere humà. En aquest cas es vol demostrar la no-trobada de les dues realitats confrontades. El canvi d'actitud, una manera de fer i actuar que impliqui la pròpia vida vol dir aprendre nous paràmetres de comportament. Si optem per identificar el medi ambient com el proïsme i si volem descobrir la Natura com a germana, tal com la descobrí Francesc d'Assís, hem de ser capaços de mirar els nostres semblants també d'una altra manera. Optimitzar els propis recursos en benefici, únicament i exclusiva, en bé

dels interessos particulars pot suposar desestimar els dels altres i excloure a la resta de tot allò que per dret també els correspon.

Deia, en el paràgraf anterior, que qui més ha de canviar la seva forma de relacionar-se amb els elements del seu voltant és el gènere humà. De fet, és l'únic que ho pot fer, però també cal tenir en compte que és el gènere humà l'únic que altera el medi on viu. Si fos per la resta dels habitants del planeta, la nostra Germana Mare Terra encara continuaria amb tota la seva esplendor.

L'ecologia, una actitud de vida. Assumir conseqüències i coherència

Vull repassar aquest aspecte tenint en compte la tradició bíblica. Els orígens de la vida, explicats pel cronista bíblic, poden donar-nos molta llum. Cal veure quina és la postura humana davant de les coses que es fan i que s'executen, i dit cruament: s'executen. Cal que la humanitat prengui consciència de les seves decisions i ha d'assumir-les com a pròpies. Cal mirar amatentment totes les opcions i recordar que una determinació presa afecta el col·lectiu del qual l'home i la dona formen part. Això és inapel·lable. No es pot oblidar mai que ningú no viu sol, que n'hi ha “d'altres” que tenen els mateixos drets a exercir la seva existència que “els uns”. Que el poder assolit no dona cap mena de drets adquirits. Quelcom que és per a tots no es pot convertir en el xalet d'uns quan i la claveguera on s'estan els altres.

31

La història es repeteix¹

Certament, sembla mentida. És com si ens entestéssim a no voler mirar enrere per poder anar endavant. Mirar enrere no és cap mal. El mal és quedar-s'hi. Hi ha un conegut adagi que diu més o menys “errar és humà, diabòlic perseverar-hi”. Crec que no ha de fer-nos gens de por caminar vers el futur, més que no pas per el que ens hauria de fer és entristir-nos no voler aprendre dels nostres propis errors.

1. No faré cap al·lusió ni citació concreta a cadascun dels textos que puguin aparèixer. Vull aclarir que totes les referències literàries que puguin anar sorgint estan en els tres primers capítols del llibre del Gènesi. Només els títols dels subtítols anuncien els capítols.

El Gènesi com a principi d'harmonia. Gn 1-2²

He volgut prendre com a referència el llibre del Gènesi que, atesa la seva antiguitat, per a mi ha esdevingut profètic, però sobretot per la seva clarividència i intuïció. El cronista bíblic ja ens adverteix i sembla que el mal és endèmic. “Gènesi” vol dir origen. A la Bíblia, el llibre del Gènesi és el “llibre de l’origen”. Els tres primers capítols de l’esmentat llibre són una delícia. Són un seguici d’harmonia i d’ordre. A l’inici hi ha el no-res i al no-res el succeeix una cadena de fets que van ordenant i disposant tot el que apareix sobre la terra. I les coses van emergint amb una coherència inestroncable. En Déu no hi ha caos. Tot resulta ben lligat, harmoniós, sostenible. Tot se sosté. N’hi ha prou amb la paraula, que és alhora Paraula, perquè quan tot és equilibrat no calen grans esforços. Les coses vénen per si soles, es regeneren, es fan i es desfan sense cap mena de violència. Apareixen i desapareixen amb una lleugeresa interna, *per ipse*. La Creació no és violenta, gairebé es diria que és evolutiva i evoluciona en pau. És una orquestra que va passant del *pianissimo* a l’*adagio*, per acabar amb un *molto allegro* o *forte*, és ben bé igual. Hi ha una coherència implícita i explícita en tot el relat del Gènesi. A més, s’hi pot llegir manifestament l’alegria de l’autor d’aquesta magnànima obra. Això és la vida. Això és la sostenibilitat. Perquè el cronista bíblic, de manera velada, ens està definint la sostenibilitat.

32

L’obra finalitza. La Creació sorgida de les entranyes de Déu s’està perfilant, ja se li veu el final. Quanta bellesa. Quin do tan meravellós. Quina esplendorositat. Però hi falta quelcom. Hi ha alguna cosa que hi manca. No hi és tot. Així només la cosa no pot quedar bé. Resta acabar-ho. Ah...! Ara ho entenc. Els artistes creen la bellesa perquè algú pugui contemplar-la, per compartir-la, per a fer-la dels altres i que en frueixin. Intenten buidar el seu interior per omplir el que queda fora d’ells. És l’esperit més pregon de l’art: la generositat. La generositat és allò que dóna autenticitat a l’obra d’art. Un artista que no s’afanya en la seva obra mai no triomfarà. Però si ho fa i creu en la seva obra, en l’obra que està fent, tard o d’hora triomfarà, encara que els seus ulls no ho vegin.

2. A partir d’ara, en aquesta reflexió, utilitzo com a base el comentari sobre la Creació que fa ROMANO GUARDINI: *Verdad y orden*, vol. I, Madrid, 1960, p. 13-130.

Hi ha quelcom “d’etern” en l’art. El món del moment pot ser més o menys just amb la mà proveïdora del geni, són tants els genis que no han vist mai recompensada la seva obra... Però tard o d’hora se li farà justícia. Us imagineu el que li hagués suposat a Johann Sebastian Bach el patrocini d’una firma discogràfica? No la va tenir i els experts consideren que ha estat un dels genis musicals més grans de tots els temps, el músic per excel·lència. I Van Gogh? No vengué ni un dels seus maleïts quadres i, avui per avui, s’estan pagant xifres escandalosament astronòmiques per una de les seves obres. Afortunadament ni Bach ni Van Gogh, en el seu quefer creatiu, pensaven en ells mateixos.

Es diu que alguna cosa és una obra d’art quan aquell que l’ha feta ha donat el millor de si mateix i ho ha posat en ella. Déu ha vessat el millor d’ell mateix en la seva obra i fruit de la seva generositat, la generositat de l’artista, ara vol compartir-la, vol fer-la i regalar-la a qui Ell creu que la sabrà apreciar. I vet ací que per això la Creació encara no és acabada. Feia falta aquell amb qui compartir-la. Aquí sorgeix l’home. I per aquest motiu l’home ha estat creat a imatge i semblança de Déu. De tot el que era creat cap ésser no tenia entitat suficient per poder aprehendre aquella explosió exuberant i curulla de gaubança uberosa. Per això cal posar l’home. L’home estarà dotat de totes les capacitats per contemplar, mantenir, engrandir aquesta obra. Déu ha triat no només un espectador, Déu ha triat un col·laborador que consolidi l’obra iniciada.

La Creació no és un món tancat. La Creació és una porta oberta a la realització humana, al creixement humà i a la seva evolució. Cada cop que l’home avança està engrandint l’obra de Déu i associant-se amb ell en la tasca creadora. Està tan fascinat l’autor per la seva obra que vol oferir-la a qui sigui com ell, però amb una petita reserva: Déu és el geni i l’obra està firmada per Ell.

I heus ací que Déu fa la seva millor obra en aquell que podrà apreciar tot el conjunt sencer. I Déu creà l’home. I li dóna potestat sobre tot el creat. Heus ací que encara no ha finalitzat aquest compendi de genialitats. Déu no ha quedat del tot satisfet i és Déu mateix qui s’adona que encara falta alguna cosa, no tot està perfecte i ben acabat. No n’hi ha prou que l’home gaudeixi de la terra. És tot coherent i harmoniós. No té sentit gaudir sol. De fet,

el gaudi és per a ésser compartit, per unir, per expressar a l'altre la satisfacció pròpia i poder assaborir l'aliena.³ El gaudi és la joia de disposar d'un proïsme al qual he fet meu i forma part de mi.

I ací aparegué la dona. I la dona aparegué perquè la soledat no és bona, es nociva. Tan se val qui hagi aparegut primer. Si hagués aparegut primer la dona Déu s'hagués inventat l'home. I és Déu mateix qui fa les respectives presentacions, i quan presenta la dona a l'home i aquest es troba enfront d'ella esclata amb una joia incommensurable com no li havia produït cap altre dels éssers creats. La seva admiració és enorme i la frase del Gènesi és suficientment ambigua com per no poder entendre si l'home la vol per a ell o vol ésser ell per a ella. L'equilibri perfecte. Ens trobem en el paradigma de la sostenibilitat. Tot funciona per si mateix i res no impedeix que tota la resta funcioni. Això és l'equilibri. Això és l'ecologia. I l'ecologia esdevé l'estat d'equilibri, no només de l'home amb el seu medi sinó també de l'home i la dona en el medi, per tant, pel fet d'estar aquesta realitat humana fosa en una de sola, l'ecologia és l'equilibri de la humanitat amb el marc físic que l'envolta. Ara bé, quan la fusió d'aquesta realitat humana es trenca, independentment a l'equilibri ambiental, l'ecologia tampoc no és possible.

El Paradís: el botó de mostra de la “camisa” (forma de ser) humana.⁴ Gn 3

Doncs sí. Tot és perfecte. Tot funciona. No hi ha lloc per al desequilibri. No hi ha lloc per a la insostenibilitat. Però és l'ús el

3. Sense cap mena d'interès per banalitzar, però amb un petit toc de sorna, us comentaré que jo tenia un company que li agradava molt viatjar i un bon dia, entre rialla i rialla, ens deia: “Jo, de fet, els viatges els faig per a explicar-los. Si no... quina gràcia tenen?”.

4. Valgui com a mostra il·lustrativa. Ací també hi voldria afegir un comentari, pescat una mica al vol, sorgit d'una tertúlia qualsevol, en qualsevol lloc i en qualsevol moment. No puc dir quan va ser, però sí que em quedà fixat. Recordo un comentari, a propòsit de la informàtica i d'Internet. Algú va dir que era en el món de la informàtica i d'Internet on es posava, darrerament, més de manifest la “mala handí”, la “mala sombra” i les ganes de, perdoneu-me, “xinxar i tocar els nassos” congènita en alguns fenotips del gènere humà. Ben bé el comentari fou més eloqüent i contundent, però no el reproduiré textualment. El comentarista deia que Internet i la informàtica eren dues coses molt noves i recents, d'ençà que estan a l'abast de tothom, que funcionaven i que suposaven un servei inestimable a la comunitat humana i que eren noves creacions que sortien verges del cervell que les havia creat. Doncs bé. Una cosa que va perfecta, i ja hi ha hagut qui s'ha encarregat de crear virus, programes impertinents i d'enlairar-ho de porqueria. Ell conclouia amb la següent qüestió: “No em negareu que això no són ganes de fer mal per fer mal perquè sí, oi?”.

que deteriora les coses. Les coses es fan malbé sense que puguem explicar com. I no tot és mala voluntat, moltes vegades les batusses més impressionants arriben sense que ningú les hagi previst.

Aquest episodi del relat del Paradís és força significatiu. El món, el Paradís, és bo. El mateix Déu en dóna testimoni. La imatge de l'home se'ns presenta com la del nen innocent, innocu, en acord harmònic amb la Natura, obedient a l'ordenació establerta. Però aquest idil·li dura poc: el nen es desperta i es rebel·la contra l'autoritat dels poders suprems i assumeix el seu propi dret. I ací s'inicia la vida "autènticament" humana.

L'Esriptura ens presenta un Paradís en la imatge d'un jardí o parc que un rei ha distribuït a complaença pròpia. Aquest jardí està protegit perquè ningú no pugui torbar el seu interior, hi ha tot allò que satisfà a l'home, però a la vida diària hi passa de tot. Sempre hi ha gent bondadosa, disposada al servei, a l'altruisme, que treballa per la llibertat del seu proïme, però no és menys cert, també, que un altre és estret de cor, violent i que desitja que tot funcioni segons la seva manera de pensar. Això és així, i no és de cap altra més manera. Això passa en aquest estat. Mentre el primer home genera pau, confiança, llibertat; l'altre genera suspicàcia, inestabilitat, desconfiança, por. Com no han d'ésser diferents les coses si el que anomenem en realitat "món" és quelcom que es forma constantment pel topament de l'home amb el que ha estat donat.

El Paradís era el món tal com Déu l'havia pensat i volgut realment; el món que ens trobem havia de sorgir constantment de la trobada de l'home amb el primer món pensat. En el Paradís existeixen les lleis de la Naturalesa que garanteixen la continuïtat del que ha estat creat. En canvi, l'acció de l'home és lliure, i llibertat significa que l'acció es produeix des de l'interior d'aquell que es posseeix a si mateix. Ací no hi ha una seguretat normativa com en la Natura perquè aquesta destruiria d'immediat la llibertat. Aquí tot està exposat a les lleis subjectives de la condició humana.

Per això el relat ens comunica la presència d'algú que esdevindrà protagonista immòbil de tot aquest teatre que té com a escenari el Paradís. En el centre d'aquest conjunt sencer anomenat Edèn,

s'eleva un signe pel qual la humanitat serà posada a prova: l'arbre del coneixement del bé i del mal. En aquest arbre ha de decidir-se si l'home vol viure en la veritat de la imatge i semblança de Déu o si pretén ser un prototipus: si vol ser criatura de Déu o si vol subsistir-lo per ell mateix. D'una altra manera expressat: si vol estimar Déu i obeir-lo, i a partir d'ací elevar-se vers una llibertat cada cop més gran, o si vol prendre's a si mateix i al món sota el seu propi domini. Ací s'ha decidit el destí de l'home. Aquesta situació tan idíl·lica del Paradís no era una situació "normal" que assegurés totes les lleis i necessitats; el que havia d'assegurar-la és la lliure fidelitat de l'home i aquest és el que l'ha de mantenir en peu.

Aquell nen que esmentàvem a l'inici del punt, que viu immers en aquesta realitat paradisiàca, va vivint confiat a l'ordre existencial de la Natura i els costums. De moment tot està clar i l'home és feliç. Però hi ha el moment en què comencen a sortir els qüestionaments crítics –per què i per a què–, comença la desconfiança, la intranquil·litat, sorgeixen els conflictes, que són alhora injustícia i dolor i així, d'aquesta manera, queda destruït el Paradís.

36

Amb això no es vol dir que s'hagi de viure submís, sense plantejaments ni qüestionaments: l'home ha de saber! Se li ha donat la sobirania sobre el món i aquesta s'articula des del coneixement. El que passa és que aquesta sobirania no pot ser exercida sense mesura i per damunt del Creador a costa de la vida mateixa. El que ha de passar als peus de l'arbre no és la renúncia al coneixement, ans al contrari, cal fonamentar-lo en la comprensió i reconeixent que Déu és Déu i ningú més ho és; l'home, en canvi, només és home i d'homes n'hi ha molts i tots diferents, de Déu, un de sol.

Què significa aquest arbre? La marca de la grandesa de Déu. Vol dir que en el coneixement, en la voluntat, en tota la vida, en la ment humanes hi ha d'estar present que només Déu és Déu i, en canvi, que l'home, és criatura. L'home és imatge Seva, però només imatge; Ell és el model. L'home pot esdevenir rei del món, però sempre per la seva gràcia. Déu és Senyor per essència. La prohibició de menjar del fruit és l'ocasió per decidir-se entre la coherència i la incoherència; si es vol, l'obediència i la desobediència.

*Ja hi som! La crua realitat: ... I no n'hem après gens...
Continua amb Gn 3*

L'harmonia del Paradís havia de sotmetre's, encara, a una prova d'autenticitat. Calia fer palès que l'home havia pres la decisió veritable en voler i acceptar allò que sostenia tota la seva situació: el Creador havia establert la seva norma i amb ella l'home s'hi jugava el seu propi "jo"; s'havia de reconèixer com a prohibit un arbre enmig d'un bé de Déu d'arbres amb fruits a dojo. La diferència que Déu s'havia reservat respecte a la criatura. I apareixen els "tercers en discòrdia". Heus ací la serp.

És fàcil d'entendre perquè el cronista ha posat la serp ací enmig. Un animal que es mou sense fer soroll; llisca per avançar; sempre sembla que s'escapa, que fuig; és muda i freda i la seva mossegada enverina. Tot això queda condensat en el mot: "astuta". Per això pot servir com a imatge pèrfida del mal, que s'acosta fred i pèrfid a l'home per malmenar-li la vida.

Abans que res: el mal no hi era present en la primitiva naturalesa humana, ni ell el portà per pròpia iniciativa al món. El mal li va sortir al pas. El seu origen és extern a ell i li arriba de forma aliena i la insostenibilitat, si se'm permet dir-ho així, va coincidir amb el fet que l'home sortí escaldat d'aquest encontre. Per tant, hi ha quelcom que es resisteix a l'harmonia inicial. No parlarem pas d'un principi del mal, només existeix el principi del bé i de la llibertat, però aquesta llibertat pot posar-se totalment, segons l'ús que se'n faci, contra el mateix home i aquí emergeix el mal. La insostenibilitat. Ningú no és dolent per naturalesa però n'hi ha que fan esclatar, al racó més recòndit i pregon de l'ésser humà, el mal ús de la seva potencialitat. Aquí, aquest "algú" queda simbolitzat en el serpent.

Es fa imprescindible llegir i rellegir el text del Gènesi. Fixem-nos bé que a l'inici del diàleg del serpent i la dona, la manera de preguntar del serpent ja és, de per si, ambigua. Ja no se separen degudament el sí del no.⁵ No es pot dir quina hagués estat la resposta més acurada de la dona al rèptil, però la dona havia de veure clarament l'ambigüitat i havia de refusar el diàleg. En

5. Cfr. amb Mt 5, 37.

acceptar l'ambigüitat com a forma de comunicació ja s'ha lliurat al serpent, col·loquialment diríem que "hi ha caigut de quatre potes". És més, el serpent, astut i sàgaç, com el mateix fragment literari, no només ens deixa entreveure, sinó que al mateix temps exterioritza per desdoblar el sentit del que es pot fer i del que no es pot fer i niar-ho en el cor de la femella, posa en boca de Déu allò que Déu mai no ha dit. Déu no els ha prohibit menjar de tots els arbres del jardí. Això és una mentida grollera, una nyepa vulgar, càustica i corrosiva. Déu, de tots els arbres del jardí, de tots, només se n'ha reservat un per a Ell. Només un. De tota aquella infinitat de plantes, només una ha estat senyalada com a patrimoni, únicament i exclusiva, seu.

Tornem, de bell antuvi, al diàleg. La rèplica donada és la resposta que mai no hagués hagut de donar la dona, a més, justifica a Déu i el defensa com a bo, però... quina necessitat en té de defensar-lo? Per què ha de rendir comptes a la serp sobre l'acció i la voluntat de Déu? Això ja és traïr la confiança que Déu ha dipositat en l'home. Fa més que això. Defensa Déu amb una exageració, fa dir a Déu el que Déu no ha dit i... qui exagera? Doncs, el que pateix inseguretats. Intenta quallar allò que ja no és massa sòlid per a ell.

38

La serp ja sap, aleshores, que ha sembrat la intranquil·litat en l'ànim de la dona i és el moment de portar a terme el seu premeditat atac. La serp es mostra com si conegués, de ciència certa, el que Déu pretén i és aquesta, ara, qui pren la iniciativa incitant la dona a sortir de l'harmonia establerta, de la sostenibilitat, que oferia el Paradís. En la inseguretats de la dona el serpent s'ha fet més fort i aquesta fortalesa és la que ofereix a la dona i allò que s'havia mostrat com a inaccessible per la prohibició, ara, precisament, com a prohibit, s'ha tornat més seductor i apetitós. En pren ella i n'ofereix a l'home que també sucumbeix. L'home hagués pogut acabar amb tota l'ambigüitat que vessa cap a la mentida, però, igualment, en les mateixes condicions de la dona, no ho fa. L'home coneixia el que significava rompre l'estabilitat sostenible, malgrat tot, no s'ho pensa. S'hi aboca.

I ja tot canvia. S'adonen que estan nus i senten vergonya. Han perdut la innocència. Abans tot era pur, ara es comencen a patir les conseqüències de la ruptura. L'home, en contradir l'harmonia orogènica de l'Edèn, s'ha posat en contradicció amb si mateix.

La insostenibilitat humana. El pecat ecològic

L'home ha fracassat. Ha volgut restar per damunt de les seves possibilitats i no ho ha aconseguit. Ha volgut ser senyor de totes les coses i de si mateix i no se n'ha sortit. Ha destruït el Paradís i tot el que això significa i comporta.

El gènere humà, simbolitzat per l'home i la dona de l'Edèn, ha cregut més a la serp que al seu Creador. Ha sigut víctima d'ell mateix. El Creador era el model i el gènere humà la seva imatge. Déu és Déu i ningú més ho és. En el moment en què l'home o la dona s'erigeixen a si mateixos com a amos de tot el que hi ha, automàticament es trenca, es romp, la sostenibilitat. Quan l'home abusa del seu poder més enllà d'on l'ha d'exercir, la seva actitud es converteix en la més flagrant de les antiecològiques.

El retrat psicològic de l'escena és molt plàstic. Acte seguit, a tot el que s'ha esdevingut, es produeix la reacció d'aquell infant que ha ocasionat una malifeta. La reacció humana és d'allò més pueril. Perceben que Déu s'acosta i s'amaguen! Un acte reflex, espontani i immediat. Ens costa veure aquesta actitud de fugida com una cosa normal i, ve't ací que ho és, en paràmetres humans és, gairebé, instintiva. L'home fuig de la presència d'Aquell sota el guiatge del qual ho ha rebut tot. Fuig... L'home fuig. La tendència natural hauria de ser anar vers Déu que tot li ha donat, l'home és Déu per l'ésser mateix de Déu. És tan insensat aquest comportament de fugida com insensat ho ha estat, fa una estona en el relat, voler ésser com Ell. Això és la vergonya. I la vergonya és l'expressió de la consciència que l'ha portat a aquesta crua contradicció.

La pregunta sorgeix ràpida i espontània. Déu vol saber el perquè d'aquell comportament inexplicable. No és la pregunta d'un jutge inquisidor que tot ho sap i que tot s'ho espera, ni de bon tros, és la pregunta d'algú que demana comptes del que ha passat i que reclama la responsabilitat vers una confiança que ha estat defraudada, tal volta un amic, un veí, un parent que no comprèn el que veritablement ha ocorregut. Però cal reconèixer que enfront de la confiança dipositada, quan aquesta ha estat truncada, és legítim demanar raons.

A la pregunta requerida l'home respon amb evasives. Déu vol saber què ha passat i l'interrogant surt directe, com el d'aquell que ja sap d'avantmà de quin color serà la resposta, una resposta que requereix un mer adverbi d'afirmació o bé de negació. S'espera, òbviament, l'assentiment. La manera com es fa la pregunta ja hi porta: "És que has menjat de l'arbre que et vaig prohibir?" Enxampament total. Però heus ací amb el que no comptàvem: s'eludeix la rèplica. De tal manera que la cosa queda així: l'home no solament diu "la meua dona em donà del fruit de l'arbre", no n'hi ha prou amb això; afegeix sibil·linament "la dona que Vós m'heu donat per companya em donà i mengí". S'ha girat la truita i ha caigut fora de la paella. Ara resulta que és la dona qui té la culpa de la ingesta masculina. L'home no té valor per assumir el que ha fet, li falta valentia per assumir els seus propis actes i carrega contra la seva companya i la deixa sola davant la situació. La companya no és menys que l'home. Obra de manera anàloga reproduint el passatge anterior. Descarrega sobre el serpent les conseqüències del seu propi acte, un acte que ha rematat lliurement i perquè ha volgut. Ningú no l'obligava a menjar del fruit de l'arbre prohibit.

En la primera resposta, en la de l'home, que resulta que és, també, per estímul immediat, s'hi amaga un rerefons digne de ser esmentat. Un rerefons molt peculiar. Fem un prolegomen. Si mirem uns quants paràgrafs enrere, quan Déu ofereix la dona a qui esdevindrà el seu company, resulta que no hi havia millor criatura pensada i ideada per a ell. Es desfà en elogis per aquell ésser que és "ossos dels seus ossos i carn de la seva carn". Que content està de disposar d'algú com ell mateix per fer camí plegats. Quina lloança implícita que intuïm en el seu cor vers el seu pare i creador. Dons bé, ara mateix, tot aquest goig exuberant es torna en contra d'Aquell que només ha pensat en la felicitat de l'ésser humà. Resulta que, ara, aquella criatura formosa i meravellosa és la qui té la culpa, però no és la principal culpable, ni de bon tros: "la dona que Vós m'heu donat per companya, m'ha donat el fruit". I el culpable, al cap i a la fi, el reu de tota fautoria, resulta que és Yahwéh. Però quina "barra"! Quines "penques"! Concloem dit d'una altra manera: "El culpable sou Vós, Yahwéh": Tu, Déu, ets el

responsable de tot el que jo he fet. Des d'aleshores és Déu mateix el qui té la culpa dels mals que afeixuguen la història humana.

Aquí és on tot ha quedat destruït i fet malbé. El mínim que havia de fer l'home, el mínim..., si més no per coherència, era defensar la seva companya, posar-se al seu costat i acceptar-la tal i com la va acceptar en un bon principi. Però no, calia espolsar-se tota culpa. Com hagués agradat a Déu que l'home s'hagués fet solidari de la dona i s'hagués situat al costat d'ella, però l'home demostra només interès per si mateix, mai ha mirat la dona com a subjecte d'igualtat. S'ha volgut desempallegar d'una situació que a l'inici era perfecta. La incoherència l'ha traït.

El més greu dels actes viscuts no és encara això. No són la incoherència, l'egoisme, l'egocentrisme, no. El pitjor i més greu és la irresponsabilitat. L'home esdevé irresponsable per no exercir la seva responsabilitat en els actes comesos. No assumeix que en el fet quotidià res no és infalible i que ell també hi té quelcom a veure. La supèrbia els ha ferit a tots dos i la irresponsabilitat els ha matat. Dos actituds que surten d'ells, que no els vénen de fora. I no és que l'home hagi volgut subsistir per si mateix, el problema és que no ha assumit la seva, repeteixo, responsabilitat. Ha sabut alegrar-se de tot el que han fet per ell però no ha sabut donar la cara per tot el que ha fet ell. Es nota la diferència?

41

L'actitud de la dona, ja ho hem insinuat, va pel mateix camí. Tampoc no fa seva la manera com ha donat. La dona declina tota la responsabilitat del fet sobre la serp. I reconeix que la serp l'enganyà, però ella sabia perfectament que és el que havia de fer i no fer. Hi ha una dita que diu: "equivocar-se és propi dels éssers humans"; però hi ha una postil·la que la millora: "equivocar-se és propi dels éssers humans..., donar la culpa a l'altre és encara més humà."

En els primers pares, la humanitat ha fallat en la veritat i en l'obediència de l'ordre connatural establert, en la fidelitat a la confiança en ells dipositada per Déu; però, sobretot s'ha perdut en la valentia personal, així com també en la decadència enfront de si mateixa.

L'ecologia com a equilibri. L'equilibri com a ecologia

El terme “ecologia” és introduït per Ernst Haeckel el 1869. S'entén com la ciència que estudia les relacions dels éssers vius amb el seu ambient. Gradualment la definició es va ampliant fins a considerar-la com l'estudi de les característiques del medi que alhora també inclouen el transport i l'energia i la seva transformació per les comunitats biològiques. Actualment es considera que aquesta ciència estudia els éssers vius en el seu ambient, la seva distribució i la seva abundància i com la interacció entre els organismes i el seu ambient afecta aquests paràmetres. L'ambient inclou les propietats físiques que poden ser descrites com la suma de factors abiòtics locals, com el clima i la geologia, i la resta d'organismes que comparteixen aquest hàbitat. La visió integradora de l'ecologia planteja que és l'estudi científic dels processos que influeixen la distribució i abundància dels organismes, les interaccions entre els organismes, així com les interaccions entre els organismes i la transformació dels fluxos d'energia i matèria.

43

Fins ací s'ha volgut fer una aproximació al terme i al significat de l'ecologia i, de bell antuvi, al concepte introduït per Haeckel i les aportacions més actuals, podem veure clarament que és impossible desdoblar termes que són els que, al cap i a la fi, integren la definició. No podem establir una dicotomia entre món animat i món inanimat; animals i vegetals; medis interns i factors externs, i si es tracta d'un medi de vida del qual també forma part l'home, en aquest concepte no hi podem ignorar una doble presència: allò que és natural i allò que és artificial i queda inclòs en el medi per la factoria humana. L'ecologia forma part d'una globalitat de realitats de la qual Haeckel al principi definí com a comunitat biològica. Això és així, i també és així que l'home és l'únic ésser capaç de

donar aquesta visió integradora, situat fora com a observador i immers en ella com a element del mateix sistema.

Trobo realment interessant que a tot el col·lectiu que forma part d'un medi hi hagi algú que ho consideri com a “comunitat”, encara que aquesta comunitat sigui biològica. Considero també que tota aportació aliena al medi natural, però que és incorporada per un dels membres que formen part d'aquest medi, és també una realitat que hi està més endinsada que l'acaba integrant formant part d'una realitat única.

En aquesta forma de concebre les coses l'home pot prendre una doble postura. La de formar part de la realitat quan entra en convivència, connivència i relació amb ella o bé, simplement, usar-la, aprofitar-se'n i ignorar-la com a subjecte que és. Restar inserit en ella però sense convida-hi. Pot actuar només fent-la servir per a treure'n un profit per a ell mateix i amb una absoluta i total desconsideració. Aquest seria el cavall de batalla que ens tocaria abordar en aquests moments.

44

La situació ja ve de lluny. Avui en dia a ningú no escapa que ja parlem de moltes branques de l'ecologia, dos de les quals molt concretament vinculades al que ara estem dient: l'ecologia política i l'ecologia cultural. Aquesta darrera prendria un caire molt més antropològic pel fet de tractar-se de l'estudi de les comunitats humanes amb relació al marc ambiental en què es desenvolupen i que representa les maneres per les quals s'introdueixen canvis en les cultures per adaptar-se al medi ambient. Tal volta, la primera de les dos branques citades és la que s'acostaria més a la intenció d'aquest estudi.

L'ecologia política pretén transportar al panorama polític els diversos aspectes i realitats que inclou el terme ecologia. Això s'esdevingué d'aquesta manera quan l'ecologia passa de ser una ciència d'estudi a un moviment que pren partit en els quefers polítics i socials. El seu punt de partença és el Club de Roma, l'any 1972, on s'expressa obertament, i per primera vegada, que el creixement econòmic hauria d'estar limitat. Aquest discurs tingué una gran repercussió mediàtica i un impacte molt profund dins la vella Europa potenciat per la gran crisi industrial de la dècada

dels anys setanta. Des d'aleshores fins als nostres dies, han proliferat una gran quantitat d'ONG, partits verds, polítiques d'Estat i activistes ambientals que han fet de l'ecologia política una bandera de lluita i un estandard reivindicatiu. Aquestes lluites s'han potenciat en un context de desindustrialització i de globalització en què es pot emmarcar la dècada dels noranta.¹

L'ecologia política fonamenta les seves bases en l'ecocentrisme, d'aquesta manera es diferencia de les anomenades polítiques ambientalistes. L'ecocentrisme pren com a centre la relació entre l'home i la natura, confereix més importància a la natura que no pas a l'home atès que aquest ja forma part integrant d'aquella.²

Totes aquestes formes comprensives del terme han fet créixer la proliferació de moviments a causa de diverses aprehensions de l'ecologia, així com l'aparició de forces polítiques autodenominades ecològiques que han continuat multiplicant les concepcions, definicions i maneres d'entendre el concepte. Però crec que sovint algunes estan més impregnades per l'electoralisme, la intenció política, els interessos personals que responen més a idees de militància que no pas al bé comú i a l'interès general.

1. En aquest apartat cal destacar el Protocol de Kyoto, de 1990 i la Declaració de Rio de 1992, on s'establia la necessitat de regulació del mercat i del medi ambient. Estats Units, juntament amb d'altres potències mundials, s'hi oposà perquè no tenia prevista la disminució de les seves emissions contaminants, per aquest motiu encara no es pot parlar d'una incidència del moviment polític en l'estructura de poder de l'elit internacional. Això no ha impedit que progressivament personatges de pes i d'influència mundial s'estiguin adherint als seus manifestos i discursos polítics en la mesura que es parla i es consciència la gent del deteriorament del medi ambient. L'ecologia política també ha entrat en estreta relació amb moviments moltes vegades autoanomenats de pacifisme, d'alliberament, feministes i ètnics, motiu pel qual, per a molts dels estudiosos del tema en qüestió, es tracta d'una transformació social encara molt jove i incipient.

2. Podem parlar de democràcia ambientalista o també de comunisme ambientalista, però mai podrem parlar d'ecologia ambientalista, atès que ambdós termes són incompatibles. La distinció entre ecocentrisme i ambientalisme la il·lustrarem amb un exemple que ens permeti veure immediatament la diferència: mentre que l'ambientalisme proposa un desenvolupament sostenible i suggereix que els cotxes funcionin amb biocombustible perquè respecta el medi ambient, l'ecologia, entesa com a contrària al mediambientalisme, considera que encara que els cotxes utilitzin biocombustible també s'ha de continuar fabricant plàstics, extreure metalls, cautxú, camps de conreus extensíssims d'on extraure el combustible biològic, i això ja no és respectuós amb el medi, alhora que calen carreteres per a la circulació dels autos. En el seu lloc, l'ecologia política proposa substituir el model d'Estat basat en el consumisme i imposar un model d'Estat postindustrial, entenent el postindustrialisme com la fi d'aquest. Així, parlant en aquests termes d'ecologia política no es fa referència només al *modus* capitalista actual que operi de manera menys agressiva amb el medi ambient, es fa referència a una variació essencial en l'estructura de la societat: apartar-la del model consumista i del capitalisme exacerbant en el qual es considera des d'ací que viu submergida la societat.

Quan l'ecologia pren una dimensió més política que social i ateny, principalment, plantejaments propagandístics o bé mediàtics..., què voleu que us digui...? considero, molt humilment, que estem marrant el camí.

Tothom té els mateixos drets i deures: la justícia i la igualtat

No entraré pas a analitzar els conceptes antropològics, filosòfics, ètics i humanistes de justícia i d'igualtat. Ni de bon tros. Tampoc en el seu sentit transcendent. Em cenyiré, particularment, a allò que hom entén en la base del seu llenguatge oral. No cal anar més enllà de la revisió de la definició dels diccionaris de qualsevol llengua de l'Europa occidental, i dic l'Europa occidental perquè és d'on ens ve el concepte i la consciència que han motivat aquesta reflexió.

La justícia, i en això estariem d'acord servidor i una immensa majoria dels lectors d'aquestes pàgines, és un dret humà i com a tal una virtut per la qual hom pensa i obra segons dret i veritat, per subjectivar més el concepte podríem afegir: allò que cal fer segons dret i raó. És la qualitat d'allò que està fet amb equitat. Això ens portaria a la necessitat d'entendre-ho com una forma de fer que es manifesta solidària enfront de les necessitats més precàries. Bé, és cert que estem parlant de la justícia com a dret humà, però allò que genera drets també comporta seriosos deures. Cal no oblidar-ho. La mateixa exigència reivindicativa, si cal, de la justícia com a dret, impel·leix a l'exercici de la mateixa justícia com a deure. Reclamar justícia per a un mateix vol dir comprometre's en l'operabilitat d'aquesta en favor dels altres. L'equanimitat que vull per a mi sóc jo qui l'ha de garantir per als altres, només d'aquesta manera pot quallar el sentit més pregon de la igualtat.

Atenent als dos termes emprats podem veure que s'estableixen en un context de relació clar. La justícia i la igualtat sempre es fan paleses en referència a un altre. Hi és ací on no s'hi pot aplicar l'ambigüitat. Parlem de justícia i d'igualtat en el marc ambiental

del qual formem part i el concepte és atribuïble tant a les relacions humanes com a les relacions que els humans establim amb tot allò que ens envolta. Al mateix temps, són dos conceptes vius que deixen de ser paràmetres abstractes, per això podem parlar de conceptes amb vida pròpia, i ho fem en el moment que es concreten.

La desigualtat humana en la possibilitat d'ús de recursos és una de les claus de lectura dels termes citats. La mateixa desigualtat humana es palesa alhora en l'obtenció d'aquests recursos, en la seva propietat, en el seu repartiment. Fins i tot, a voltes, més que d'ús de recursos s'hauria de parlar de la seva clara explotació en el sentit més estricte.

Entenem per explotació, més enllà de la relació d'unes activitats aplicades per a aconseguir un rendiment, o com a resultats d'un procés de producció, l'anàlisi del procés en què una classe dominant s'apropia dels drets d'una altra classe que apareix com a dominada, sense permetre-li uns beneficis que per dret natural li correspondrien. Moltes de les relacions diplomàtiques, per exemple, entre estats, societats o entitats diferents, es manifesten d'aquesta manera. Ja el primer contacte entre uns i altres és de desequilibri, i on no hi ha equilibri és on es posa de manifest la desigualtat. I si això ho podem dir en l'àmbit de les relacions humanes, en l'àmbit de les relacions amb el medi ho podríem expressar de manera anàloga.

En tot equilibri s'ha d'establir una relació de reciprocitat i així l'equanimitat es manifesta. La relació o intercanvi establert s'ha de fer en unes condicions en les quals les parts implicades rebin un mateix grau de satisfacció. Amb el medi això no sempre és així. Tant la ciència com la tècnica coneixen suficientment quina pot ser la resposta de cada medi i hàbitat natural d'allò que al medi se li demana, però també és cert que el medi pot ser explotat tècnicament per damunt de les seves possibilitats de regeneració. El que coneixem del cert és que pel que fa als recursos i possibilitats, en el cas concret de la natura, sabem que aquesta és agraïda *per ipse*, per si mateixa. La natura sol retornar amb escreix allò que se li demana, però per això mateix ha de ser tractada segons les seves possibilitats. Si amb un ens que puguem considerar un ésser

viu el tracte va més enllà de les seves possibilitats reals, arribem a un altre lloc que podríem anomenar exhauriment; i més concretament, en el cas de la natura entesa com a ésser viu en continu procés de recreació i desenvolupament hauríem d'anomenar-lo extenuació. L'extenuació apareix en el tracte de relació desigual que implica a les parts relacionades. Per tant, hi ha un desfasament i aquest desfasament és conseqüència de la injustícia. Un dels àmbits implicats en aquest contacte que, a priori, s'hauria d'establir entre paral·lels divergeix de manera, ja no dic patològica, dic de manera nociva i perniciosa. Hi ha un perdedor.

Si les relacions que estableixen els estats, les empreses i entitats, els individus a títol personal o bé organitzacions de qualsevulla mena d'arreu del món, per causa dels seus recursos naturals, generen perdedors, és que alguna cosa funciona malament. Si aquestes relacions no proliferen pel bé de tots aquells que ocupen el mateix medi i només se'n beneficien un petit grupet d'individus, aquí hi ha alguna cosa que és nociva, perniciosa. Si la cosa va només en benefici d'uns quants i en detriment d'una immensa majoria, això ja no té perdó.

49

Quan parlem d'ecologia mai podem oblidar el món dels drets i dels deures, i així de presents hi han de ser la justícia i la igualtat. Ecologia significa sempre relació, i com a relació que és exigeix un protocol de tractament personal i intransferible que mai no pot ser agredit.

En l'actualitat el món se'ns ha fet molt petit. No hi ha distàncies. Els mitjans dels quals disposem són enormement enormes, sóc conscient de la redundància, i en aquesta aparent petitesa hem de conviure. El problema, penso humilment, és que el món s'ha fet molt petit per a uns quants privilegiats, però hi ha un gruix molt important d'aquests habitants del món per als quals el món continua essent tan gran com ho era segles enrere i el planeta també és, només faltaria, propietat seva.

En aquests moments se m'acut una petita reflexió. Amb la deguda potencialitat econòmica, un home que ho pugui fer, si li ho permet la butxaca, des del lloc on jo estic escrivint pot agafar un helicòpter que el traslladarà en un temps brevíssim a un aeroport

proper on hi haurà un jet privat que el portarà fins a Melbourne o Camberra en poc més de mig dia. He dit Melbourne o Camberra per situar dos ciutats que estan a les antípodes d'on jo sóc en aquest moment. Això ho podem fer. Tècnicament tenim els mitjans per fer-ho, però la meva reflexió va per una altre lloc: que això sigui possible, ho podem pair? Podem pair aquesta amalgama de multiplicitats i de possibilitats?

Sense capa mena de dubte que s'hi pot conuiu i, de fet, ho estem fent. Millor dit, ho hauríem d'estar fent. Però la meva pregunta és si això és possible pair-ho. És impossible viure integrats en el món, en el nostre planeta, i viure radicalment inserits en el medi. La no-inserció total o parcial ens obligarà a acceptar que hi ha tot un seguici de realitats de les quals només tindrem notícia i coneixement però que sempre ens desbordaran. Cadascú serà fidel a la seva pròpia realitat i s'hi aferrarà tot i que no és la millor, ni de bon tros, és la pròpia. I ja està. Aleshores cal una actitud d'acceptació i solidaritat respecte a la resta. Quan s'hagi esdevingut la connivència i la convivència de totes aquestes presències, ens trobarem davant d'una realitat ecològica, en sentit d'equilibri plural. Per aquest motiu cal que totes tinguin la mateixa probabilitat de realització i de plasmació autèntica. Si les més fortes es van imposant ja estem faltant a un principi d'harmonia que s'hauria de manifestar com a tàcit. La imposició no seria justa i, per tant, l'equilibri ecològic no seria un fet. Hi hauria una tendència dominant i es posaria de manifest una clara manca de justícia que esdevindria perillosa. En un equilibri natural del planeta, és obvi que les relacions humanes i les relacions amb el medi han de ser, tant per un cantó com per l'altre, homogènies.

No hi ha possibilitat d'equilibri ecològic sense el respecte i acceptació de tot allò que és diferent a la pròpia realitat particular. Per exemple, no podem adequar la nostra forma de vida occidental amb recursos que es generin en detriment d'altres comunitats humanes i naturals que no són la nostra, encara que nosaltres tinguem els mitjans per a fer-ho. És a dir, i també ho dic com a exemple, no podem pensar en el biocombustible com a solució no contaminant en les nostres contrades quan les esplanades de cultiu són lluny de la nostra realitat física present i afecten

realitats de medi i humanes que ens queden molt lluny. No és justa la desforestació de l'Amazònia, on hi ha altres contingents i presències humanes diferents als nostres, per afavorir el nostre nivell de vida.

Tenim un “petit” problema: El respecte

És un mer atzar. Cadascú és fill d'on és fill i ningú no tria el lloc on vol néixer. El naixement és quelcom totalment aliè a l'ens nat. Aquesta aparent contingència pot condicionar, determinar, marcar la vida dels individus, i pot fer-ho de per vida. En general, tothom és fill del lloc que l'ha vist néixer, cert, però és millor dir que la gran majoria dels humans se senten fills del lloc on han nascut.³ D'altra banda, hi ha una tendència humana que habita en el cor, que té tendència a plànyer, en certa manera, tots aquells que sense voluntat manifesta han hagut de deixar els seus llocs d'origen perquè no hi trobaven mitjans de vida. Són dos de les màximes humanes que s'estan emprant i mostrant en aquests temps que vivim, i ho fan d'una manera abassegadora, els moviments migratoris. Potser no és escrit en cap lloc, ningú no sap qui va ser l'anònim autor que ho articulà el primer, però quantes vegades no hem sentit a dir aquella frase que ressona com si fos una sentència: “pobre d'aquell que ha de deixar la seva terra...”?

Això que ara s'està exposant és una mena de referència que pretén exemplaritzar la situació present i que consti que “exemplaritzar”, en aquest cas, no vol dir prendre-la com a model ni com a exemple. Des de fa temps, Alemanya comença a rebre l'inacabable èxode turc poc després de finalitzada la Segona Guerra Mundial, Occident ha vist arribar a les entranyes del seu territori, tot un seguici de gent, sobretot del sud i de l'Orient. El que abans era

3. Hi ha una famosa dita, jo la he sentit a l'Aragó, la meua terra, que expressa un dels instints més immediats de l'ésser humà: “Hay dos cosas en tu vida que nadie te puede tocar: el lugar que te ha visto nacer y la lengua que aprendiste de tu madre.” En la majoria dels casos, això és així. Gairebé, podem dir que estaria reforçat per allò que diuen: “les excepcions donen valor a la regla”.

desconegut per a gran part del món, la forma de vida occidental, ara, pels motius que sigui, ja és a l'abast i és coneguda per tothom i ha esdevingut un model a imitar.

Occident, el teòric model a imitar, s'ha establert com a “mesura oficial del benestar” a la Terra. No n'hi ha prou amb exportar productes, forma de vida, formes socials, econòmiques i polítiques, es més que això, a voltes sembla que la manera de ser occidental s'ha autoerigit com a jutge del món. Des de la vella Europa, Amèrica del Nord, Austràlia i Japó llegim el món en uns paràmetres de lectura que les altres parts del planeta no disposen, si més no no tenen els mitjans suficients per a fer-ho. Moltes vegades em pregunto què passaria si l'Índia, Indoxina i la Xina visquessin en el mateix concepte de “benestar” que nosaltres i el poguessin desenvolupar: hi hauria recursos per a tothom? Resistiria la Terra el manteniment i el nodriment de tots?

Aquesta forma d'aprehensió de la manera de vida a què es fa referència, no ha vingut donada per les grans tradicions culturals en què viuen immerses les societats; aquesta forma de vida s'ha instal·lat gràcies al desenvolupament econòmic d'aquestes mateixes societats. Així, per exemple, una tradició tan rica i mil·lenària com la hindú no viu contextualitzada en aquests paràmetres de desenvolupament i creixement.

Disposem d'articles, utensilis, recursos, mitjans, que en un altre lloc serien considerats objectes i formes de fer autènticament lucratives i inaconsegüibles però que en el nostre marc vital ja han esdevingut imprescindibles, irrenunciables i, sobretot han generat, en la nostra societat, un dret humà que alhora origina un dret, tant humà com l'anterior, inalienable a reivindicar-lo quan no es disposa. Aquesta progressió de disposició de mitjans i recursos ha suposat una progressió geomètrica en les darreres quatre o cinc dècades. És evident que per a dos terços del planeta això no és així, és més, les possibilitats que això sigui d'aquesta manera són abismals, quasi o totalment inaconsegüibles. I s'estableix una diferència que fins ara ha estat insalvable i que continuarà sent-ho: el que a Occident és una necessitat precària, en les dos terceres parts del planeta que resten, o bé no existeixen o són privilegi

d'uns pocs que percentualment tenen un significat sociològicament i analíticament inapreciable.

Aquest abisme de separació en els nivells de vida pertinents a una societat o bé una altra, creen, en el si d'aquestes mateixes societats, unes formes i maneres d'entendre i viure la vida que les allunyen, tant o més que els valors més ancestrals, de les pròpies cultures que els han gestat.

Hem exportat la nostra manera més material de viure i ha estat una fita a aconseguir en els llocs on ha arribat. De la mateixa manera que en el segle XIX i en el segle passat, la vella Europa vivia el “somni americà” i la gent deixava el vell continent per marxar cap al lloc on encara se l'anomenava “nou món”, l'efecte s'ha reproduït a l'inrevés. La gent de l'anomenat “nou món” deixa ara la seva terra i la seva llar per a marxar vers “Occident”. Curiosament, molts pocs europeus, poquíssims, han retornat per a establir-se en la que fou la casa dels seus avantpassats. És una clara mostra que la marxa ha estat positiva per als qui foren nouvinguts en el nou món, no així per als nadius d'aquest “nou món” que ara són els qui marxen buscant unes noves possibilitats de vida.

55

Aquesta expansió tant humana com de repercussió tècnica, ja de vell antuvi, genera la imatge d'un paradís més virtual que real. I aquest paradís virtual ha forjat una forma d'entendre la vida que no és vàlida per a tothom, potser sí que ho és per als qui hi viuen, però no per a tothom. Aquest aparent “paradís” s'ha relacionat amb la resta del món des del seu estatus. Per a mi, aquí rau un dels grans problemes que cal afrontar per fonamentar l'ecologia com a base de les relacions humanes amb el medi.

L'ecologia no passa només per la salvaguarda de tot allò creat i entès com a natura, s'endinsa també i abasta les comunitats i realitats de vida humanes que es fan presents en cada zona geogràfica, molt més enllà dels recursos naturals que aquests llocs puguin posseir. Cal tenir en compte, sense cap mena de pal·liatiu, dos preceptes que han d'esdevenir paràmetres: la justícia i la pau. Sense pau no hi ha justícia i sense justícia no hi ha pau, i per tant impossibilitat de relació ecològica. Recordem que l'ecologia és una relació de tu a tu amb el medi. Aquí torna a raure el respecte com

a condició *sine qua non* de la capacitat i possibilitat de relació d'equilibri o, el que es el mateix, relació ecològica.

En fer referència al respecte que s'esmentava a l'inici d'aquest apartat,estic pensant en la dicotomia que sovint s'empra en referir-nos a la natura. Crec que es fa sense intenció pregona i quasi de manera instintiva, però tenim tendència a mirar i veure la natura com un ens total però des de fora. Sovint, en contemplar la natura no solem veure a la humanitat dins del paratge contemplat, com si la natura fos, que ho és, una obra d'art per ser contemplada des de fora i alhora usada des de fora, aliena a la realitat humana. Una altra falta de respecte perquè si es contempla des de dins, inserits en la seva mateixa realitat, la valoració que se'n pot fer ja canvia.

Petites referències com a models

En els contactes internacionals, Occident ha buscat els recursos necessaris en els llocs que sabia on eren. Això hagués estat òptim si s'hagués produït una relació bilateral entre pobles, societats i cultures, però no ha estat així. Occident ha buscat la relació unilateral que li era més convenient ignorant moltes vegades que les comunitats humanes existeixen. Així doncs, amb l'Àfrica Subsahariana, l'Àfrica Negra, els governs occidentals han pouat en territori africà i han explotat uns recursos que ni han estat ben pagats i ni el que aquests recursos hagin pogut generar ha anat a parar a les mans dels seus legítims propietaris. Els propietaris dels recursos africans han estat escollits per la força descomunal que ha exercit Occident, que ha triat a qui li ha convingut.

M'explico. Europa, fins molt recentment, mai no s'havia introduït en el cor del continent africà, tret d'exploradors i científics més preocupats per la recerca de nous descobriments geogràfics i sobretot biològics o botànics que per cap altra cosa. Ha estat en els darrers cent cinquanta o dos-cents anys, i particularment durant els segles XIX i XX, que materialment Àfrica ha interessat a Europa. En la mesura que el creixement econòmic i la necessitat de matèries primeres han fet falta per a la vida quotidiana occidental, Europa s'ha endinsat a l'Àfrica i aquesta s'ha convertit en el seu rebost.

En la meua humil i intranscendent opinió, aquesta gestió ha estat un dels desastres ecològics més grans de la història humana. Els qui s'han beneficiat o s'estan beneficiant de tota la riquesa natural del continent negre han estat, en la majoria dels casos, grups de govern imposats, això sí, formats en les més distingides universitats occidentals. Alhora que s'estava i s'està afavorint l'explotació natural, està repercutint en una vergonyosa explotació humana. Com el títol de l'apartat indica, hem generat un "petit problema", ha mancat "una mica de respecte" a tot el col·lectiu humà, però, és clar, a nosaltres ens quedava molt lluny.

La gent que ha gestionat totes aquestes relacions, principalment de comerç i econòmiques, han estat governs posats amb el beneplàcit de gent forana però que, atenció!, s'ha format en les nostres universitats, unes universitats que, d'altra banda, nosaltres ens jactem que són democràtiques. Hem exportat un ensenyament i instrucció democràtics que només ha servit per tiranitzar mentre nosaltres, ací, intentem refermar la nostra institució. I en el nostre creixement no hem involucrat els qui ens han facilitat les matèries primeres per a desenvolupar-lo.

57

No és lògic que estats, països o zones geogràfiques amb una riquesa natural incommensurable i impensable en zones de la nostra part del món, es vegin sumits en la més profunda de les misèries i que tot el benefici que per llei hauria de caure en mans dels seus legítims propietaris, la gent autòctona del lloc, vagin a parar a mans d'una mini oligarquia que a més la dipositarà en bancs occidentals. Una oligarquia integrada per famílies molt concretes i amb clara ascendència a la vida occidental, ja que en el seu si, amb els seus mitjans i en el mateix lloc han estat formats. La complicitat occidental és, òbviament, quelcom que va molt més enllà que la mera falta de respecte.

En els plans d'estratègia econòmica Àfrica només ha estat considerada com un rebost, explotada des de fora ha esdevingut un camp de proves de tecnologia occidental i ocupada en guerres, a voltes fraticides que han servit encara millor els motius d'explotació. Evidentment que l'ecologia no pot estar ni passar per sobre de la dignitat humana, aleshores, maleïda sigui, ja no és ecologia.

No es pot pretendre salvar el patrimoni natural de les parts més poderoses del planeta i convertir en un cementiri les zones del món on no vivim. No podem defensar l'aforestació, la fauna i la flora de les contrades de l'hemisferi nord en detriment de l'aforestació, la fauna i la flora de les comunitats humanes de l'hemisferi sud. No podem advocar pel biocombustible quan això comporta la desforestació de milers d'hectàrees de selva amazònica explotada, a més, des de fora, per companyies alienes als països d'origen. Ni podem moblar les nostres llars amb fusta d'altres parts de la terra, més encara, quan són companyies del primer món les que ho fan, i, al mateix temps, dir que preservem els nostres boscos. Això ja no és manca de respecte, això es mou en clares coordenades de cinisme.

Llibertat. Compromís. Responsabilitat¹

Per a mi no hi ha volta de fulla. Són les tres condicions, les tres columnes bàsiques per a sustentar, fonamentar, donar solidesa i sentit l'ecologia com a actitud de vida. Parlàvem del que suposa viure en un medi que és el teu però que alhora no és teu, a més, mai no ho serà. Ja s'ha dit, i és ben evident, que quan nosaltres vàrem arribar al món aquest ja funcionava i que en marxarem i veurem si pot funcionar o no. Tot dependrà de com l'haurem tractat.

Per viure en una comunitat humana i en un lloc de patrimoni comú hi ha moltes coses que no es poden donar per suposades. Cal una entesa que suposa, parafrasejant un tòpic matemàtic, un “màxim comú divisor” i un “mínim comú múltiple”. Encara que es tracti d'operacions distintes “el comú”, ja sigui màxim o mínim, hi és present en les dos vessants de la parafrasi.

Cal comprendre i entendre l'ecologia com una actitud de vida. Es tracta d'una actitud de vida que jo he de fer meva perquè la vida implica relació i tot allò amb què m'he de relacionar, en el cas que ens ocupa, no ho puc posseir perquè, definitivament, no és meu, encara que sigui al meu abast i en pugui disposar com vulgui. El medi en què visc és quelcom molt proper a mi, tal volta, ja ha estat marcadament assenyalat, es tracta d'un proïsme. En aquest cas, es tracta del “meu” proïsme. L'ecologia marcarà

1. No hi ha cap pretensió, en aquestes pàgines, de descobrir la sopa d'all. Basti una fullejada al *Diccionari de la llengua catalana*, editat per l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), en la seva segona edició: abril de 2007. He citat el *Diccionari de la Llengua Catalana* perquè és la llengua amb què està escrita aquesta reflexió, en qualsevulla de les altres llengües que hagués estat escrita, es faria servir el diccionari *ad casum*. Insisteixo, ací no s'està inventant res que no hagi ja estat inventat o definit. Hi ha conceptes que viuen inserits en la mateixa parla dels pobles.

la relació que jo, personalment, estableixo amb aquest proïsmes. I, torno a insistir, la relació amb el proïsmes que es defineix en aquestes pàgines és l'extreta de l'evangeli de Lluc, concretament de la paràbola del "Bon samarità".²

Per a desenvolupar aquest apartat no caldrà, ni de bon tros, redefinir, ni tampoc reformular, els termes que apareixen en l'intitulació. Hom dona per suposat que tant la llibertat com el compromís i la responsabilitat són actituds de vida i una forma d'encarar l'existència. És una manera de funcionar que ha de prendre personalment cada individu. En la definició de cadascun dels mots emprats, cal tenir en compte la imbricació dels termes definits entre ells i del concepte, com també l'ús, o bé la idea que cada subjecte en té i fa.

Llibertat

La llibertat és l'estat o condició d'aquell que no està subjecte a dominis aliens, a poders externs, o tampoc ho està a una autoritat arbitrària. Tampoc no és constret per una obligació, un deure, una disciplina... Però fonamentalment la llibertat és l'estat o condició que ostenta aquell que pot optar, pot discernir, pot prendre partit per..., pot decidir. Enfront de les situacions que es presenten en la vida, el subjecte les sospesa, analitza, valora, calibra, mesura i, finalment, fruit de tot un procés interior, tria, opta, decideix. Només qui pot optar, qui pot escollir, qui pot decidir, és lliure. La llibertat és una condició bàsica per viure l'ecologia com a actitud de vida. L'ecologia és convivència amb el medi i l'única possibilitat de conuiuure és acceptar que aquell que ocupa el mateix espai que tu té els mateixos drets i deures que tu tens i que, a més, pot disposar de tot allò del que tu també disposes. També viu sotmès a les mateixes obligacions, però això ja ho veurem més endavant.

En sentit de llibertat plena, quan parlem de convivència amb el medi, el medi s'imposa per si mateix. Convivència significa l'acció de "viure amb...", "viure plegats", i resulta que nosaltres

2. Per a homologar el llenguatge que s'empra podreu trobar la definició del vocable "proïsmes" que es farà servir en Lc 15,11-32.

no vivim “amb” el medi, vivim “en” ell. És el medi qui ens conté a nosaltres i som nosaltres els qui hi hem aparegut; abans de nosaltres ell ja hi era. I ací sí que cal dir que la “veterania sempre és un grau”. El medi té uns drets d’antiguitat adquirits per ell mateix. Aquesta manera de ser en el si del medi ens ha de portar a una determinada manera d’actuar de cara a ell.

L’ecologia no és res més que l’opció lliure, voluntària i conscient de voler-hi ser. I diem “voler-hi ser”, no “ser-ho”. Tal volta, si se’m permet com a il·lustració del concepte, la plasmació del *dass ein*³ heiddegerià⁴ en el marc ambiental que conté la vida de l’individu que ocupa un lloc en el medi. L’ecologia no és cap adjectiu. L’ecologia ha d’esdevenir una mena de subjecte pel qual s’opta. Dèiem que no era cap adjectiu, i no només no ho és, el seu greu problema seria que caiguéssim en la temptació de convertir-la en un qualificatiu i esdevenir-ho.

La llibertat comporta la possibilitat de marrar el camí de bell antuvi. Tothom qui opta corre el perill d’equivocar-se, i a més, té tot el dret del món a fer-ho, però una confusió seria fatal. Si l’ecologia no esdevé una manera d’entendre la vida i de viure-la, en un sistema de relació d’igual a igual amb tot el que l’envolta, pot esdevenir un eslògan publicitari; potser també una recomanació ben intencionada; i definitivament, pot ésser una arma

3. Per esclarir una mica més el concepte. Prenc la idea del *dass ein* aprehesa intel·lectualment del concepte que el P. Andreu Marqués, monjo benedictí i amic entranyable, ens explicà en les classes de metafísica a la Facultat de Teologia, aleshores de Barcelona, avui de Catalunya. Ell traduïa el *dass ein* com el “ser-hi”, i per facilitar l’aprehensió ho traduí en castellà com el “ser ahí”, sorgit del verb que representa l’essència de les coses i de l’adverbi de lloc que l’ubica.

4. Martin Heidegger (Meßkirch, Alemanya, 26 de setembre del 1889 - Todtnauberg, Alemanya, 26 de maig del 1976) fou un filòsof alemany. Va estudiar teologia catòlica i més tard filosofia a la Universitat de Friburg de Brisgòvia, on va ser alumne d’Edmund Husserl, el fundador de la fenomenologia. Va començar la seva activitat docent a Friburg en 1915, per a després ensenyar durant el període 1923-1928 a Marburg. Va retornar a Friburg en aquest últim any, ja com a professor de filosofia. Va influir molt especialment en l’obra de la filòsofa Hannah Arendt. L’estil didàctic i escriptural de Heidegger en *Ésser i Temps*, va influir en l’estil que utilitza Jean-Paul Sartre en *L’Ésser i el no-res*, i fins i tot en el de Jacques Lacan quan redacta els seus “Escrips”. Ara bé, l’obra de Heidegger aborda, en tractar problemes ontològics, també problemes de tipus semiòtic, és d’aquesta manera que influeix directament en els hermenèutics: Paul Ricoeur, Rudiger i Hans-Georg Gadamer.

electoralista o una bandera enarborada com a causa neoromàntica i definitivament perduda.⁵

En aquest punt estem fent referència a l'opció, a l'exercici de la llibertat, i ens juguem la sana aprehensió del concepte de sostenibilitat. Si optem per formar un tot amb la realitat que ens embolcalla és que estem disposats a deixar-nos afectar per ella i aquesta afecció comporta la nostra resposta que repercutirà en el nostre exterior. Quan els "ocupants" del medi són capaços de conviure-hi de manera harmònica, podem parlar de sostenibilitat. Aquesta manera de veure les coses la vaig aprendre de la gent del camp, de la gent del meu entorn. Era la meva gent, la gent del meu poble i me'n refio. Ells deien, i jo ho corroboro pel seu exemple, que no podem oposar-nos a les necessitats que ens anem creant fruit del desenvolupament; la sostenibilitat es manifesta quan tot allò que comporta el desenvolupament es torna retroactiu i implica, al mateix temps, una resposta i una remuneració al medi que equilibri tot allò que està variant.

62

La sostenibilitat representa el diàleg, per voluntat pròpia, amb el medi i això s'ha de fer per convicció i per opció. Teòricament no pot imposar-se. Ara bé, de la mateixa manera que Sòcrates considerava que la maldat humana podia sobrevenir per ignorància, per la noció d'intel·lectualisme moral que ell mateix planteja, el desequilibri natural que, a la llarga pot convertir-se en catàstroe ecològica, pot esdevenir extorsió ecològica també pel mateix defecte, falta de coneixement. I aleshores, si apliquem aquell principi del sentit comú que diu "la ignorància no eximeix de la culpa", quan parlem d'un ignorant, en ecologia, de qui estem parlant?

5. Deixeu-me que us expliqui una anècdota que em ve a la memòria i que no voldria pas que fos mal interpretada i menys en els temps que corren avui en dia. Es donà en una taula rodona on es manifestaven respecte a aquesta qüestió gent de tot el ventall polític en general. Com que el tema sempre m'ha interessat, un humil servidor de vostès hi era. Un dels participants llançà a la taula la següent pregunta: "Vosaltres penseu que un home que s'identifica amb la dreta política pot estimar la natura?" Alguns dels tertulians se'l miraren perplexos, d'altres no. Curiosament, ningú no li respongué i no entenc per què ningú no li respongué. I afegí: "és que l'esquerra se l'ha apropiat com a patrimoni personal! Sembla com si estimar la natura sigui, només, patrimoni d'uns quants!" En vista de l'anècdota ens podem preguntar: tenia raó? Si brandem l'ecologia com a arma política i com a signe d'identitat ideològica li fem un mal favor perquè serà llançat per a uns i escut per a uns altres. Per a "A" serà l'enemic a vèncer i per a "B" serà la causa a defensar.

Crec que és oportú, també, el fet d'elaborar criteris a partir de la llibertat, per raons òbvies i atès que el que es pretén és una comprensió de l'ecologia, el màxim intel·ligible, comprensible i aprehensible; podem fer servir aquell tòpic popular, que no pel fet de ser un tòpic és banal: “la meua llibertat comença on acaba la de l'altre.” Un individu, una societat que té clara aquesta sentència, ja només pel fet d'exercitar-la, va encaminant-se vers l'equilibri i, per tant, vers l'ecologia. Un comportament social generalitzat que tingui en compte l'adagi expressat i s'apliqui sobre ell mateix, ja redunda en benefici del medi o marc ambiental que el suporta.

Compromís

Quan ens referim a l'individu que el pren, fins i tot podríem parlar d'aliança. En aquest cas es tracta d'una convenença que implica dues parts. Cal ara que apamem bé les coses a què farem al·lusió per evitar equivocitats perniciososes. Ho farem des de la via de la llibertat. Un compromís és una obligació contreta per una promesa, també pot ser-ho per una paraula donada. Es tracta de la creació d'un lligam inalienable per la fórmula de la lliure opció.

63

Un compromís, perquè sigui vàlid i moralment vinculant, només pot ser adquirit des de la llibertat, en la llibertat i per a la llibertat. Si no hi ha un profund sentit de llibertat que li doni sentit i consistència, no podem parlar de compromís, aleshores parlariem de coacció. Una altra raó fonamental per comprendre el que s'intenta dir és que només aquell qui es compromet és plenament lliure perquè és en el compromís on s'acompleix la plenitud de l'exercici de la llibertat.

De les dos parts que individuadament s'impliquen en aquest “contracte”, del qual hem dit que podríem parlar-ne com a aliança, una de les parts no és conscient racionalment del seu compromís, l'altra sí, teòricament. Una de les parts és la natura, l'altra la representa el subjecte del gènere humà que el vol adquirir. De la natura en coneixem moltíssim i sabem que respon a cicles vitals; que és previsible —tret dels fenòmens aïllats en què es manifesta descontrolada, sabem que pot fer-ho, que es pot descontrolar—; que s'autoregenera; que té instint de vida propi; que torna amb

escreix allò que se li demana —només cal pensar en un sembrat, un sembrat és un sarpat de grans escampat en un terreny que amb el pas del temps genera una munió d’espigues que multipliquen a l’infinit la quantitat de grans estesa—; que mai no actua traïdorament —encara que a voltes se’ns escapin de les mans les seves reaccions més immediates—; que no fa diferències ni distincions i es comporta amb tothom igual; que no té preferències per ningú i a tothom respon i correspon de la mateixa manera... en podríem dir tantes, no acabaríem mai i encara, possiblement, ens en deixaríem. Però hi ha una cosa que sí que cal que la deixem clara parlant de compromís: la natura sempre respon, mai s’inhibeix.

L’altra part implicada és molt més complexa: el gènere humà.⁶ És l’única part que pot prendre consciència del que signifi-

6. En aquesta nota, i tractant-se del sentit que pren el compromís i la seva expressió, com a valor necessari per establir una relació d’aliança, incloc una aportació que se’m demanà com a col·laboració en una taula rodona vers el mes de novembre de 1999. La poso molt conscient que ha passat bastant més d’una dècada però, a hores d’ara, encara la tornaria a escriure, a firmar i, a més, la sostinc. Accepto les matisacions que se li puguin fer, així com el grau de pessimisme que s’hi pugui trobar:

DEL LOGOS GREC A LA POSTMODERNITAT “VERBORREICA”

Us voldria dir que darrerament resto desconcertat. No puc fer-hi res més. És quelcom que vaig notant gradualment d’un temps ençà. Aquest temps no és breu i a mesura que s’acosta la fi del segle trobo que aquest “fenomen” s’accentua de manera que m’atreveixo a dir exacerbada. Serà el mil·lenarisme? Li he donat moltes voltes i he arribat a la conclusió que estem movent-nos en una taula d’equivalències en la qual el significat i el significat de tot allò que passa, s’expressa i es fa, no tenen res a veure.

Logos és un mot grec que literalment es tradueix per paraula, raó, tractat, ciència. En el context actual aquest mot ha estat assimilat gairebé per tots els idiomes que sorgeixen d’Occident, sigui quina sigui la seva procedència, llatina, saxona, nòrdica..., sobretot per fer referència a àmbits molt específics del coneixement humà. Sentim parlar de geologia, biologia, cardiologia, musicologia, per esmentar ràpids exemples. Aquests mots, tots ells per definir termes molt concrets, específics i a voltes erudits. En el món de la filosofia grega el *logos* era Déu com a font de les idees i en el món cristià, que ja fa dos mil anys que ens amara i que només per això ja mereix molt de respecte, els protestants tradueixen *logos* com Paraula i els catòlics com Verb. En gramàtica definim el verb com aquella paraula que ens indica el que fan les persones, els animals o les coses, per tant el verb és el nom de l’acció.

Definim *acció* (podeu veure el *Diccionari de la Llengua Catalana*) com la manifestació d’una força, manera d’obrar d’una causa, acompliment d’una funció; i en una segona acepció ho veiem com una manifestació de la voluntat. En l’àmbit humà podríem dir que l’home fa i es fa a si mateix en la mesura que les seves accions van prenent cos. Quan la paraula i l’acció de l’home s’ajusten l’una a l’altra parlem de coherència i així entenem per coherència la connexió i absència de contradicció entre les parts d’un argument, d’una doctrina, d’una obra, etc., considerats com una totalitat. És allò que assenyalem com una actuació d’acord amb el pensament. La coherència en un marc vital de referències positives és més que una qualitat, és una virtut i l’admirem i ens veiem reflectits en Jesucrist, Francesc d’Assís, Martin Luther King, Mohandas Karamchand Gandhi. En un univers pernicios, però, la coherència pot arribar a ésser nefasta, Hitler també fou coherent, el seu pensament s’ajustava perfectament amb la seva manera d’obrar.

ca ecologia. És l'única part que té consciència i coneix el significat del mot “compromís” i que pot contemplar la relació establerta amb el medi ambient o marc ambiental. També és l'única part

I bé... A què ve tot això? Doncs, molt senzill. Cada cop més sentim parlar de tolerància, d'acceptació, d'interrelació, de la necessitat d'expressar, de llibertat d'expressió, de confrontació de parers... Ara tornem doncs a la paraula i a l'acció. Quantes vegades hem sentit dir, dels nostres avis, tal volta besavis, cap a la primeria del segle actual que ja fina, a finals del segle XIX; quantes novel·les, de Karl May o bé d'Emilio Salgari, no haurem llegit, on el fonament de les relacions humanes era per la paraula. Una paraula dita, un trobament de mans encaixades o el sagrat jurament de sang dels pirates, que sense deixar de ser uns filibusters, mai no transgredien un pacte de sang que consistia a encaixar-se les mans, previ tall amb un ganivet sobre el palmell de la mà encaixada. Era quelcom inviolable. Aquell qui respectava tota aquesta litúrgia humana i l'acomplia era tingut com a noble. Aleshores es deia d'ell que era un home “de paraula” i aquest qualificatiu denotava un honor que anava per damunt de la mateixa estirp. Amb la mateixa radicalitat que es qualificava al subjecte amb honor, se'l vituperava i menyspreava de valent si era incapaç d'observar aquest codi d'honor que només quedava reflectit en l'esperit de la persona. No calia ni hi havia més avals.

Recordeu la pel·lícula *Testigo de cargo*? L'hàbil Charles Laughton, caracteritzat d'advocat, feia servir la seva agilitat lèxica per defensar un acusat d'homicidi—Tyron Power—, degudament conxorxat amb la seva dona, paper magistralment interpretat per Marlene Dietrich. La paraula permet tot aquest joc.

Els temps han canviat. Sovint, crec que estem vivint una època complexa. Hi ha una dita castellana, per fer humor negre de les incoherències verbals, que diu “donde dije, digo dije y donde digo, digo Diego”. Què ha passat?

Ara per ara, per garantir una paraula necessitem advocats, testimonis, notaris, codis de barres, paper timbrat, fotocòpies compulsades, firmes i segells, tampons, clausules, contractes i afortunadament ja no cal la pòlissa de cinc duros que faltava en tots els documents quan arribaves davant de la finestreta, després de fer dos hores de cua, d'aquell funcionari que per tot bon dia et deixava caure un “vuelva Vd. mañana”. Benvolgut José María Larra, com et trobem a faltar! Per què? Doncs perquè la paraula ha esdevingut paper mullat. No en tenim prou amb la paraula. Necessitem tot un seguici de garants perquè allò que diu l'home se'n ha quedat obsolet i no ens mereix confiança.

I ara, quan la paraula no havia estat mai tan manllevada com ara, tan vituperada com ara, amb un valor absolut tan ridícul com l'actual; és ara quan ens omplim la boca dient que la solució de tots els problemes de relació i convivència, de totes les diferències ètniques, culturals, religioses, econòmiques i socials és el diàleg, és a dir, la paraula emprada per dos subjectes a priori dialogants. Perquè diàleg, del grec *dia-logos*, forma discursiva caracteritzada per l'intercanvi d'idees, sovint contraposades i personalitzades generalment en dos subjectes, vol dir això mateix; “dia”, a través de. Ja us dic, la solució està en l'element que ha esdevingut més feble de tots els instruments que l'home té al seu abast per comunicar-se, fer-se entendre, viure i expressar-se: la paraula. El futur, amb vista al proper mil·lenni ja imminent, està en la pretesa entesa, comprensió i fidelitat a la paraula. Em permeto posar-ho en dubte, si no es canvia de manera de fer.

Crec fermament que cal recuperar tot un seguit de referents que deshipotequin aquesta paraula. Cal trobar continguts que la sostinguin per si mateixa, per allò que veritablement és, paraula humana. Tot el que fa referència al món de la banca, laboral, negocis, ho tenim lligat i relligat perquè hem trobat tots uns suports; però tot allò que fa que l'home sigui el que és: la raó, l'amor, la intel·ligència, la mera relació interpersonal, l'afectivitat, tot això ha quedat mutilat i tot tipus de compromís que no afecta la butxaca, es trenca amb la mateixa frivolitat que es llença un cleeenx després d'usar-lo. Què ens està quedant? Famílies enfrontades, exàmics que no es parlen, polítics que es desqualifiquen, matrimonis trencats amb fills que arrosseguen els traumes, xenofòbia, masclisme...

Pessimista? A vegades sí, us ho prometo. No n'hi ha prou amb la voluntat de dialogar. Apliqueu aquesta senzilla regla matemàtica considerant que el valor de la paraula sigui nul i dos parts que en principi vulguin dialogar: dos per zero igual a zero.

que es pot desdir del que s'ha proposat. No cal anar gaire lluny, un pacte o protocol internacional acceptat per tota la comunitat de nacions en matèria mediambiental encara no s'ha aconseguit mai. Pot servir d'exemple el control proposat a favor de reduir les emissions de monòxid de carboni a l'atmosfera, així com encara tampoc no s'ha aconseguit mai un protocol que reguli la pesca de balenes, basti que algú se'n desdigni o no ho vulgui portar a terme. Tampoc queda clar qui pot fer d'àrbitre en aquestes extremes i conflictives situacions.

El compromís, la implicació són fonamentals a l'hora d'establir una relació, i més si es fa en clau d'aliança. Coneixem, ho hem vist, el que pot oferir la natura, però ara hem de preguntar-nos: fins on està disposat a arribar el gènere humà? Cadascú de nosaltres restaria disposat a acceptar la natura com a part implicada en aquesta relació que ara es planteja? Amb quines condicions es faria? S'ha pensat que, si el compromís fos a títol personal, cadascú dels membres del gènere humà hauria de donar raó de la seva acció segons el seu estat de consciència? Pensem en la dificultat que genera formar i ajudar a constituir consciències? N'hi ha prou amb la informació? Hi ha una consciència general comuna quant al patrimoni natural de la humanitat? Si no hi és... com la podríem generar?

66

Possiblement ens sorgeixin molts més interrogants a més dels que acabem de formular. Cada interrogant, també possiblement, sigui interpretat de les maneres més diverses per cada individu que, a priori, l'hauria de respondre i correríem el perill de relativitzar, ja que estem parlant de criteris de consciència, i si relativitzem la nostra relació amb la natura el que podem acabar fent és relativitzar quelcom que hi és, existeix, viu i ens sosté: la natura mateixa.

Sí el plantejament que ens fem d'entendre la natura com a proïsme, i aquest plantejament ens el fem des de la definició que atorga l'evangelista Lluc al mot "proïsme", en la paràbola del "Bon samarità", resultarà que estem relativitzant al nostre pròxim i això, en termes evangèlics, pot esdevenir nefand, seria com negar l'esperit més pregon de l'Evangelí. És en el proïsme on trobem Déu.

Responsabilitat

Assumir el pes i les conseqüències dels propis actes i decisions és un dels reptes als quals ha de donar resposta la nostra condició humana. Això implica exercir la capacitat, també de resposta humana, enfront de qüestions, fets, vicissituds, afers, que o bé es plantegen, o bé apareixen al llarg de la seva existència, així com garantir la realització de quelcom, ja sigui una tasca, una situació; també ho és el compliment d'un deure i donar raó coherent de les coses.

La responsabilitat és un dels preus que cal pagar per la llibertat. En una col·lectivitat o grup humà, els usuaris de la llibertat es veuen obligats a pagar una doble taxa i que no resulta fàcil d'exposar. D'una banda, hi ha el fet de suportar, i he dit suportar, tots els elements que pertanyin a aital col·lectiu o grup que no sàpiguen fer-ne ús, o també que no vulguin fer-ne l'ús que cal i, d'altra banda, assumir la gestió i les conseqüències que comporta poder disposar-ne.

En aquest aspecte al qual ens estem referint, la responsabilitat, s'hi barregen tot un seguici de circumstàncies que ens compliquen el problema. Podem començar per la mentalitat consumista imperant, això d'una banda; de l'altra, l'utilitarisme desmesurat en conveniències pròpies; la manca de consciència per la vulnerabilitat de les coses; en un altre lloc podem posar-hi també la manca de previsió d'un futur encara no immediat.

La responsabilitat sorgeix com a categoria, aval i garant de l'acceptació que hom viu en una realitat d'una multiplicitat molt complexa. Cal assumir el compromís personal de convivència i respecte amb l'entorn que circumda l'ésser humà. La responsabilitat pot passar per desmantellar certes formes de comportament, que, si bé aparentment són materialment profitoses, poden ser denigrants en la seva pròpia essència. No tot allò que és materialment rendible és plausible per a la condició humana. Cal situar-se per sobre de productivitat, efectivitat, rendibilitat, consumisme, "estat del benestar", comoditat, per assolir afectivitat, humanitat, convivència, satisfacció, equilibri, igualtat.

No es pot parlar de responsabilitat si hom no és capaç de donar raó coherent del perquè fa les coses i més enllà, encara, prescindint de tot el que envolta allò sobre què o qui repercutirà. I aquesta repercussió no afecta només als qui m'envolten, també afecta directament el medi o marc ambiental on es troben ubicats els qui m'envolten, ja que aquest marc és tan seu com meu. Per a mi és també un greuge fora mida no ser capaç de donar raó coherent de per què es fan les coses, per vergonya, per escapisme o bé per falta d'escrúpols.

En l'exercici de la responsabilitat hi ha dos coses que cal témer molt i tenir-les en compte seriosament: no donar raó de les coses i justificar-se abans que ningú no et demani justificacions. Quan les coses malden per ací, malament rai. Succeeix que caldria trobar un àrbitre allunyat del poder polític. Enfront d'un esgotament del medi sense cap mena de previsió i sense considerar que ha de continuar viu més enllà dels seus actuals ocupants, qui fa aquesta tasca? Els estats? Entitats no governamentals? Amb quina legitimitat poden actuar?

68

Cal, també, en aquesta referència ecològica, una educació molt seriosa i acurada sobre el medi, sobre les seves possibilitats, les compatibilitats i incompatibilitats, i per damunt de tot, quelcom que encara ens falta per assolir: el desvetllament i l'educació de consciències.

El temps⁷

El millor agent de funcionament de la responsabilitat és la pròpia consciència. Ja sigui en l'àmbit individual o col·lectiu, el desvetllament dels interessos positius de subjectes i societats passa per ací, per l'exercici de la responsabilitat i la consciència. D'altra banda, però "en el mateix sac", la voràgine generalitzada que viu Occident ha convertit el temps en factor de consum i el medi natural se n'ha vist afectat. L'ús del temps pot caure de ple

7. La veritat és que aquest apartat no sabia on posar-lo al mateix temps que el trobo capital i fonamental. Es tracta d'un paràmetre que no hi pot mancar, que la seva presència, per si mateix, ja el fa evident. El temps suposa la presa de consciència de l'esdevenir dels moments de la vida, també la permanència en la recreació d'aquests moments que s'esdevenen en la vida, per això, tal volta, el situo ací en l'apartat que fa referència a la consciència, atesa la relació d'aquesta amb l'exercici i el desenvolupament de la responsabilitat.

en el consumisme. El temps, en molts casos, ha esdevingut objecte de consum i article de mercat. És un perill. Gros i greu. La manca de reflexió, provocada pel consum del temps més que no pas pel seu gaudi, repercuteix en la castració de la capacitat contemplativa, la immediatesa afecta tot allò que necessita llargues estones i moments per a esdevenir, precisament. L'ecologista cal que sigui un contemplatiu i el que contempla no li ve d'ací. L'ecologista, quan entra en diàleg amb el medi, sap respectar-ne els processos.

Qui no sap valorar el temps no sap valorar la vida, la vida és temps. La vida és la successió de la continuïtat dels moments viscuts. El temps devorat i consumit sense ser gastat i emprat no permet contemplar, observar, mirar, ni tan sols sé si permet veure. Allò que no és contemplat, acaronat, gaudit, no pot ser estimat i quan no s'estima l'aliança és totalment improbable.

La responsabilitat, que es fonamenta en la presa de consciència, passa inexorablement per fruir d'un temps qualitatiu que permet el gaudi, la comprensió i l'entesa. Qui no té temps no pot comprendre el medi on viu. Com qualsevol pare o mare de família que vol ser proper als seus fills, si no gasta el seu temps amb ells es perdrà la seva infantesa que és, precisament, quan els fills més exerceixen de fills. Aleshores, més que pare o mare, esdevindrà un generador d'éssers humans però... d'aquest mer fet en podem dir exercir com a pare o mare?

El temps pot fer que l'ésser humà sigui quelcom més que un habitant del medi. L'habitant està en el medi, l'ésser humà és medi ambient,⁸ si més no, ho hauria de ser. I és medi ambient perquè també ell és marc natural de vida. Només sent marc natural de vida pot convertir-se en proïsme del medi on és present. Quan això passa podem començar a parlar d'aliança. La persona humana ha de ser aliada del medi perquè és el medi qui possibilita la seva pròpia vida. Si no hi ha temps per adonar-se'n tampoc hi haurà possibilitats de presa de consciència.

8. Ací voldria establir la diferència notable en el verb auxiliar "ser / estar" per no donar lloc als equívocs que poden generar confusions perverses. També voldria deixar clar que una cosa és "ser ecologista" i una altra molt diferent és "fer d'ecologista".

El temps dóna lloc a la contemplació i la contemplació permet el diàleg. L'ecologia és un procés d'aprenentatge, de parlar amb el medi i saber-lo escoltar. I això no és immediat. Requereix de la inserció i del temps gastat i emprat en el si del medi.

Basti un exemple que em preocupa per ambdues parts. En certs llocs muntanyosos i paradisiacs, de contrades no gaire llunyanes al lloc on visc, s'han fet projectes d'oci que malgrat la seva repercussió ambiental s'ha determinat portar-los a terme. S'han enfrontat les postures. Els qui projectaven i es convertirien en els gestors del lloc i els que veuen, amb tota la raó del món, que el paratge es veurà afectat per un impacte encara imprevisible. D'acord, això és així. Però resulta que els habitants del lloc són partidaris del nou projecte pel que significa de possibilitats de vida i de treball a la porta de ca seva. És molt fàcil, des de la distància, administrar el medi dels altres. No es pot demanar als habitants del lloc que renunciïn a unes possibilitats de vida a favor dels interessos de tenir un llogaret com a plaça d'esbarjo, quan es gaudeix d'unes possibilitats de vida superiors a les dels qui estan en el lloc.

70

Des de la meua vida aliena a l'hàbitat, sense conèixer la realitat que el circumscriu, sense emprar temps per inserir-me en el lloc, no tinc dret a parlar. L'ecologia és convivència i connivència amb el medi, és complicitat, és aliança, i mirar només la bellesa sense tenir en compte que hi ha gent que hi és present pot convertir l'ecologia en un mer tractat d'estètica que només respongui a afinitats bucòliques.

Necessitat ecològica d'una ètica mundial: ecoètica...?⁹

No m'importa el més mínim que se'm noti la vessant creient en aquestes pàgines. Ho sóc. I és com a creient que contemplo el món i assumeixo el "Credo",¹⁰ tant en la seva versió apostòlica com en la versió nicenca; ambdues "van a Missa" i mai millor dit. També crec, vaja, n'estic convençut, que la dimensió espiritual del cristianisme pot aportar moltíssim en la reflexió per a una sana ecologia i en particular, sobretot, l'espiritualitat franciscana. Penso que l'humanisme franciscà, humanisme transcendent, he dit transcendent, insisteixo, té moltes pautes que poden ser usades com a humus en tota aquesta reflexió.

He de reconèixer que no sóc el primer a dir-ho, ni de bon tros, que creu que cal una col·laboració de gent molt formada per crear i enrobustir una ètica global a escala mundial. Caldria equilibrar les tendències racionals i, a voltes, emocionals, del món desenvolupat amb una nova visió de la humanitat i del món molt més àmplia en les seves dimensions. Aleshores caldria, i això és molt més possible des de l'àmbit espiritual que no del material, un anar més enllà de la divisió entre home i creació; superar l'estat de convicció de l'imperi de la humanitat sobre la naturalesa; el convenciment de l'existència d'un estil de vida i de maneres de produir que perjudiquen greument la natura i

9. Em vaig familiaritzar amb el terme i concepte "d'ecoètica" arran de llegir CODINACHS, Pere (ed.): *Ecologia i ètica mundial*, Barcelona, 1996. D'aquesta obra agafo algunes de les aportacions que suggereix.

10. "Crec en un Déu Pare Totpoderós, Creador del cel i de la terra. Crec en Jesucrist, únic Fill seu, Senyor nostre..."; o també "Crec en un sol Déu, Pare Totpoderós, Creador del cel i de la terra, de totes les coses visibles i invisibles..." Per a mi el món té sentit en la mesura que contemplo a Algú que ostenta una capacitat d'estimar tan gran que necessita expansionar-la i projectar-la més enllà d'Ell mateix.

l'aboliment de l'individualisme que perjudica la creació a favor d'interessos particulars.

Pot ser cert que moltes maneres de llegir la Bíblia, certes interpretacions, formes de pensament, algunes sorgides del cristianisme, han pogut tergiversar el seu sentit més pregon, natural i espontani. Res a dir. Però també és cert que fa dos segles no hi havia, encara, cap raó per preocupar-se per quelcom que s'ha posat de relleu, particularment, en el darrer terç del segle vint. I no s'havia posat tant de relleu perquè llavors, tot el medi, el món, no s'havia vist sotmès a l'explotació actual. Amb això no vull dir que no estigués exposat a aital explotació, no eren els humans d'aleshores tan diferents dels actuals, potser es tractava, segur, d'una qüestió de poder. Aquells mitjans no eren els presents, ni de bon tros. Aleshores ni els recursos estaven esgotats ni tampoc es disposava dels efectius tècnics dels quals avui es disposa per poder fer una diagnosi que pugui resultar tan acurada com la que ara es pot fer. Crec que no tenim dret a retreure a les generacions anteriors la seva forma de vida, en sentit naturalista o bé ecològic, i que sí es cert que som nosaltres els qui ens hem d'interpel·lar sobre el món que deixarem als qui ens vinguin darrere.

Francesc d'Assís: un paradigma al respecte

Francesc d'Assís suposa una manera de ser amb la Natura i romandre en el Món, ésser en ell. Francesc viu la realitat en coordenades existencials de relació, do, trobada, gràcia; cada moment de la seva vida és una experiència nova de tot allò que l'envolta, sap contemplar el seu voltant, cada cop, amb una nova mirada i traspassar la vivència que la primera ullada li ha suscitat. En la seva manera de mirar el seu voltant, el medi que el conté com a criatura, perquè Francesc es comprèn a si mateix com a criatura, s'hi integra, s'hi encarna i viu inserit en el món i la natura, encarnat en ells, en una relació de total harmonia. Estableix, més que una amigable unió, un sentit de relació fraternal i d'implicació afectiva i devota, amb un amor singular i entranyable que genera en ell maneres de procedir

impensables, ingènues, però que pel fet de venir d'ell són reals i autèntiques, que denoten la seva manera de ser. Francesc forma part del paisatge on és present.

No pot sentir que es maleeixi res del que ha estat creat i gaudeix de la mera presència i contemplació de tot el que és present al seu voltant. Va més enllà de presentar-se com a germà de tot, tot ho viu com si aquest tot fos germà seu. Només això ja representa una forma diferent de posicionar-se en el món, d'estar en el món i d'actuar. Francesc no actua sobre les coses sinó al costat d'elles. Tota criatura és germana seva, ell és germà de tota criatura i el món és la llar comuna de tota aquesta família universal; és la casa pairal, el domicili patern. Les coses inanimades, totes belles i, per què no?, també germanes en el creador, són el seu mobiliari i potser més encara, són tot allò que, per gràcia, embelleix la seva existència. Dit d'una manera que respongui al que estem tractant: l'ecoètica.

No hi ha possessió possible, ningú no pertany a ningú, entre tota criatura hi ha lligams d'irrepetibilitat i de singularitat individual; tot és únic. En la visió de Francesc no hi ha mà possessiva. Les coses es manifesten amb una entitat pròpia que les fa diverses i diferents. Francesc copsa el missatge transcendent i sacramental que tot ho ofereix. Lluny del panteisme, cap part de la Natura no és Déu, però Déu és present en totes les parts de la natura, fins i tot en la més ínfima presència natural, perquè la més ínfima presència natural proclama, alhora, la presència divina.

En aquesta forma de manifestar vivencialment la seva presència, Francesc ha aconseguit ubicar-se al mateix nivell que la resta de les criatures. Francesc veu tot allò que l'uneix a la Creació molt més que no pas tot allò que l'en separa i la màxima expressió d'aquesta unió és la paternitat divina. No estableix cap notorietat particular i distintiva entre les criatures, més aviat es considera germà de totes les coses i servent humilíssim de cadascuna de les coses creades.

El Càntic de les Criatures
El Càntic del Germà Sol
El Càntic de la Germana Mort¹¹

Dèiem que sant Francesc se situa enmig d'aquesta Fraternitat Universal al mateix nivell que totes les altres criatures, fins i tot com a servent humil de cadascuna d'elles, i ell mateix s'autodefinix per allò que té en comú amb elles. Doncs bé, quan Francesc canta, canta "amb" totes les criatures i no "a través" d'elles. Les criatures no són la seva "musa" inspiradora, canta amb elles i no se'n desentén, crea un cor universal del qual ell és un cantaire més, ni tan sols un solista. És d'aquesta manera que Francesc pot entaular un diàleg que resulta ser una cançó d'amor a l'uníson, reconciliat amb tota presència viva o existent, creant, generant i vivint, per aquest mateix ordre, de veritat un autèntic ecosistema sostingut en uns principis inalienables que es converteixen en autèntica ecoètica.

Hi ha una realitat tangible de confraternització de tot. El seu ésser més recòndit entra en harmonia amb tot l'exterior i tot té lloc en el meravellós i tendre si de Déu. No estem parlant d'una simple composició poètica, estem parlant d'una nova manera de concebre el Creador i la criatura, una nova forma de mirar el món, una nova manera d'establir relacions amb tot des del propi ésser, quelcom que queda com a base d'una nova aprehensió antropològica.

El "Càntic" no és una al·legoria poètica, té una densitat real on cada element cantat conserva tota la seva densitat i intensitat material. Cada element és protagonista en un moment determinat i té un valor objectiu però al mateix temps expressa un estat anímic.

11. Qualsevol títol és bo, per això tots tres hi són posats, si bé el més popular de tots i amb el qual és més coneguda aquesta oda és "El càntic de les criatures". El més admirable no és aquesta pluralitat de noms que ostenta el poema, el que més crida l'atenció és que són noms sorgits espontàniament i qualsevol lector, mínimament avesat, sap d'allò que estem parlant. Possiblement l'autor no pensés mai a anomenar-lo d'una forma o bé d'una altra. Mai una obra havia tingut tants punts de referència. És més, hi ha qui en lloc de "càntic" l'anomena "cant". És precis fer aquesta excepció, o potser, més ben dit, aquesta concreció, atès que el mot "càntic" té un fonament més bíblic i d'aquesta manera l'oda a la natura de Francesc d'Assís, instintivament, pren una dimensió molt més teològica, si és possible. Un càntic en sentit bíblic és un himne de lloança i de regreïament. "Cant", com a tal vocable, només expressa el mer fet d'acomplir amb l'acció de cantar, i per extensió, el designament d'allò que s'està cantant, i perdoneu-me la redundància.

Un estat anímic, d'altra banda, exultant. I cal recordar, ara és un moment òptim per fer-ho, que Francesc l'escriu en el moment que la seva pròpia naturalesa física està, ho dic sense embuts, en el seu deteriorament més flagrant, com si la pròpia materialitat física del cos s'hagués revoltat contra ell, i precisament és ara quan canta a la natura, ara que la seva pròpia natura està més devastada que mai per la pròpia vida i ell mateix és víctima experiencial de la seva finitud. Tot això ens resulta irrenunciable perquè Francesc viu una profunda inclinació d'intimitat i consanguinitat amb tot allò creat, tal com ell mateix viu i experimenta.

El món exterior, el marc de vida, el marc ambiental, diguem-ho d'una vegada, el “marc ecològic” que ocupa, sintonitza amb el seu món interior i sincronitza el seu estat amb la resta dels germans que van sortint en el poema, i quan diem germans ens estem referint als personatges que emergeixen en les estrofes de la seva oda. Diríem, doncs, un marc natural en perfecte equilibri, *ergo*: ecologia pura en el seu valor més absolut. La diversitat és manifestada en un global d'unitat total, sense perdre les identitats més individuades, respectant tota densitat personal dels subjectes que hi van emergint i fugint de qualsevulla forma d'uniformitat.

75

En Francesc, en vista dels conceptes que ja maneguem en aquest apartat i que ens comencen a ser familiars, gosem dir que el seu equilibri és fruit d'un estat interior harmònic amb ell mateix i amb tot el que l'envolta. El seu posicionament és espontani i lliure per això pot confraternitzar amb tots els elements còsmics. Els seus contemporanis ens han tramès la seva manera de ser i estar en la realitat que el circumdava i observaven la profunda familiaritat amb totes les coses, és a dir, la seva ecoètica i la seva “ecosaviesa”.¹² Francesc, molt abans dels nostres afanys conservadors del patrimoni natural, ens fa viure l'ecologia com una actitud, com una forma de vida, com una opció molt més a prop de la conversió¹³ que del reciclatge.

12. Encunyo aquesta expressió apresada d'Antonio Romero Garriguet. Apareix en un article seu en l'obra citada a la nota 17: p. 80. L'article s'intitula *Francesc d'Assís: model d'ètica ecològica, ecumènica i universal*, ocupa des de la pàgina 68 a la 101.

13. Òbviament que, en aquest cas, es fa referència a la “metànoia”.

Francesc simpatitza amb la natura i amb tots els éssers que hi ha, no només per raons que ara, en el present moment, anomenaríem teològiques, ontològiques i poètiques, sinó també per raons de familiaritat i d'inclinació natural. També hi simpatitzava per la via del sentiment, a causa de les dues vessants del coneixement: la “simpatia”, el fet de sentir i la realitat sentida; i l’“empatia”, la identificació amb la realitat sentida. Ambdues són característiques pròpies de la seva ecoètica.¹⁴

*Una nova comprensió de la natura*¹⁵

Sense cap mena de dubte, l'aprehensió i concepció de la natura de l'edat mitjana i de l'època actual, no només són diferents, gairebé es podria dir que són contraposades. La natura, a l'època de Francesc no ostentava caràcter sagrat i era quasi considerada perversa. No té valor propi; el té en relació amb Déu, com a expressió dels valors eterns. Francesc es desmarca de tota aquesta percepció ja que ell se sent emparentat, amb llaços fraterns, amb la plenitud del cosmos. Això és ben plausible en la lectura del “Càntic”.

76

En el temps coetani a Francesc, els seus contemporanis, en general, maneguen una idea negativa respecte al món natural i fins i tot prenyat d'una certa hostilitat vers el medi ambient. Aquests corrents, a voltes promoguts pels moviments herètics del moment, arribaren fins i tot a influir en àmbits eclesials. La força de l'Església féu que aquest sentir és reflectís en la societat eclesiàstica, en el seu pensament, en la influència sobre els fidels i en la seva consciència. Així s'anà gestant un pessimisme humà que acabava portant l'home vers un escepticisme desesperat davant la vida i la mort.

Francesc d'Assís es desmarca d'aquesta actitud que, a més, li és totalment aliena. La forma de concebre, pensar, viure, sentir i experimentar la natura de Francesc està molt més a prop de la percepció actual que no pas de la de la seva època. Personal-

14. Torno a fer meus els criteris que utilitza Antonio Romero Garriguet i els exposo tal com ell ho fa a l'article ja esmentat a la nota 20.

15. Vegeu i confronteu amb l'article citat d'Antonio Romero Garriguet.

ment crec que Francesc té una sensibilitat especial, diferent i única, també molt més enllà de la que pugui ostentar l'home del segle XXI i s'ha avançat a nosaltres la "fútila" de vuit segles. Ens cal reconèixer que li devem més nosaltres a ell que ell a nosaltres, i que si algú ha fet una aportació nova a l'ecologia ha estat ell per sobre dels moments actuals i de les aportacions actuals. En nosaltres hi ha una conscienciació palesa, en ell es pura gratuïtat i per tant un do de Déu.

També cal assenyalar que Francesc, a més de romandre lluny de la influència del pensament de la seva època, no té cap tret que ens pugui fer pensar que es veia influenciat pel dualisme maniqueu i queda lliure de tota sospita de veure's impel·lit per les doctrines càtares, visionàries, beguines o fraticeles. Francesc d'Assís ha resultat, segurament sense voler-ho de cap de les maneres, i per això el seu valor és molt més alt, crec, humilment que se l'anomena el profeta de l'ecologia i, també, el profeta ecològic.

Si entenem que el profeta és aquell qui parla en nom de Déu i com a missatger seu i, en particular, és aquell qui en nom de Déu prediu els esdeveniments futurs, sense cap mena de dubte Francesc aconsegueix ambdós requisits.

77

Una nova concepció antropològica

Una nova comprensió de la natura comporta, segons el criteri desenvolupat en l'apartat anterior, ineludiblement, una nova manera de comprendre i aprehendre l'home i el seu sentit dins del marc on es projecta com a criatura.

L'Evangeli, la Bona Nova, suposa això mateix, una Bona Notícia, amb majúscula. Jesucrist presenta, des de la paternitat divina, la nova definició d'home com a germà de l'home. Aquesta és una de les grans novetats de la fe cristiana. Penso, fins i tot, que la idea de fraternitat de la Revolució Francesa es presa d'ací mateix i des d'ací se sosté. A més, no pot haver mai, de cap de les maneres, un sentit de germanor sense una paternitat o maternitat comunes. És impossible.

Francesc, que assumeix l'Evangeli i el pretén viure sense cap glossa, el fa seu i se l'"injeta directament a la vena", espem el

cargol cristià amb el tornavís de la seva espiritualitat. Fonamentat en la seva experiència de la paternitat divina, i assumint que l'home ja és germà per aquesta paternitat, uneix en un sòl mot el Déu Pare i el Déu creador de totes les coses. El vocable únic és “Senyor”, amb majúscula, entès com a nom propi.

El “Càntic de les Criatures” en tot moment fa referència a les realitats, que Déu ha creat i donat vida, però, curiosament, en cap moment apareix el mot “Creador”, en canvi, sí que apareix l'acció creadora i el comportament del Creador és més el d'un pare que manté i nodreix i que alhora sosté tot el que ha creat. És tota la creació que canta i lloa, no aïlladament, més aviat ho fa en un cor poliglota¹⁶ i a l'uníson.

Aquestes realitats a les quals fa referència el “Càntic”, que l'Omnipotent, Altíssim i Benvolent Senyor ha creat, reben totes el mateix amor, la mateixa tendresa i la mateixa preocupació per la seva subsistència. En el “Càntic” no s'estableix cap mena de diferència i l'home és un cantor més de la singular oda poètica. Tal volta, l'home és l'únic que pot prendre consciència de fer-ho, però aquest fet no li dóna més relleu del que els altres éssers puguin tenir.

78

Si partim d'aquest element d'aprehensió, fins aleshores mai desenvolupat, veiem l'home immers en una realitat que és tan seva i tan pròpia com ho és dels altres éssers esmentats, ni més ni menys. I hi ha arribat de la mateixa manera que els altres, des del mateix lloc i per la mateixa causa i d'ídèntiques mans. L'home queda configurat i confegit homòlogament en tot com totes les altres criatures. Així doncs, les seves relacions amb elles queden també establertes i determinades per aquesta nova visió de la realitat creada que Francesc ofereix en el “Càntic”.

En el conjunt d'allò creat, Francesc no és més que la formiga o bé que el núvol, i és el Germà Sol el que porta significació de l'Altíssim Senyor, però no per això és més que les altres criatures. Les virtuts que Francesc atribueix a l'aigua son “quasi teologals”,

16. Ací, quan dic poliglota, no em refereixo a una multiplicitat de llengües, sinó a les llengües de cada criatura creada, que cadascuna canta amb la seva i per si mateixa, les lloances al Senyor.

però tampoc la situen per damunt dels altres, perquè, per exemple, la Terra rep el nom de Mare, ja que com el Pare, sosté, nodreix i governa. Però tampoc no és més que la resta.

Cada criatura té la seva funció i la seva peculiaritat que la fa única. La Mare Terra empata amb totes les lleis dels temps sortides a l'oda, també les lleis del temps són emprades per donar manteniment a les criatures.

El model “franciscà”¹⁷

Amb tota la intenció del món i amb premeditació, l'adjectiu “franciscà”, d'aquest subtítol, està escrit amb “F” majúscula, com es pot veure. Aquí, el vocable “franciscà” no fa de substantiu, tampoc d'adjectiu, ni tampoc d'adjectiu substantivat. Clarament va amb “F” majúscula perquè es refereix a un cognom, a un gentilici. Els fills assumeixen el cognom dels pares i queden inscrits en el si d'una família. Sant Francesc és el pare d'aquest “model franciscà” i per tant el fill ostenta el gentilici de la seva nissaga: Francesc ha engendrat un nou model d'home. També en aquest moment es pretén fer quallar el títol de l'apartat tal com s'ha pensat a l'hora d'escriure'l: “Francesc d'Assís: Un paradigma al respecte.”

79

Molt més que paradigmàtic. Per elaborar aquesta ètica ecològica necessitem referències, models, patrons que siguin suficientment sòlids i fonamentats. Tota cultura, tota tradició, qualsevulla institució històrica que transcendeix amb el transcórrer del temps, té uns marcs referencials i uns arquetips que han ajudat a configurar-la. Una cultura és basada en mites, nissagues, herois que són emprats com a “miralls” en els quals es reflecteix el millor d'ella mateixa. Aquest patrimoni ancestral va passant de generació en generació i augmenta el seu significat i valor en la mesura que el temps i la gent l'engrandeixen. Francesc d'Assís ha transcendit al seu orde, que és el meu; ha transcendit a l'Església; ha transcendit a la península Itàlica. Ha esdevingut transmundà i ultramundà. Francesc, a més d'encarnar l'Evangeli com no ho ha fet ningú més, i això és més un do que no pas mèrit propi, ha estat assumit

17. *Id.* nota 24.

com a model més enllà del seu marc llatí i mediterrani. Francesc és patrimoni de la humanitat. Possiblement, la seva simplicitat, la seva ingenuïtat i la seva rauxa ho hagin fet possible. Sant Francesc adult i madur converteix la seva vida en una eterna infància i dels que són com infants és el Regne de Déu. I això no ho dic jo, ho diu Jesucrist en l'Evangelí.

No ha estat una iniciativa ni de l'orde ni de la família franciscana que sant Francesc hagi esdevingut un mite més enllà de les nostres seràfiques fronteres; tampoc de l'Església ni del pensament cristià, que de fet s'ho han trobat a posteriori. A Francesc d'Assís l'han entronitzat els ambients ecologistes. Els ecologistes varen trobar en Francesc el mirall on emmirallar-se, convençuts, segurament, que res no és tan necessari per a un nou tipus de societat com els herois per admirar.

Atesa la urgència d'elaborar una ètica global, que pugui ser vàlida per a tot el món, ens calen exemples plenament humans, prenyats de significativitat, que il·luminin el que cal fer. Cal que siguin mundialment acceptats, inseribles en qualsevol marc, que sobrepassin les fronteres culturals i que hi hagi un consens d'acceptació generalitzat per tothom. Aquestes característiques, difícils i peculiars al mateix temps, sant Francesc les aconsegueix. Sant Francesc, políticament és admirat per la dreta i l'esquerra, ningú no té res a dir-hi. No és emmarcable en cap sistema econòmic, ell creà el seu propi i curiosament el fonamentà en la pobresa.¹⁸ És l'home que del respecte n'ha fet llibertat i de la llibertat n'ha fet relació amb tothom. No té enemics interreligiosos. Ell mateix, en el temps de les Croades, es plantà davant el soldà Melek-al-Kamel amb una mà al davant i l'altra al darrere; i el que és més sorprenent, en territori governat pel soldà, ningú dels qui es va trobar pel camí no gosà dir-li res. És respectat des de l'àmbit de la fe,

18. Curiosament, tothom admira el sentit de la pobresa en Francesc d'Assís, però..., sempre hi ha un però..., qualsevol líder polític, tecnòcrata empresarial, administrador o gestor econòmic que el proposés com a forma de vida, seria rebutjat, immediatament, per qualsevol entitat. No és gens estrany; si les Benaurances evangèliques fossin proposades per qualsevol líder polític com a programa del seu partit per governar, dubto que el votessin, fins i tot els seus parents de sang més directes encara que els oferís un càrrec públic.

tant des de l'ecumenisme cristià¹⁹ com de passant el cristianisme i arribant al fet multiconfesional; venerat pels creients, considerat pels agnòstics i respectat pels ateu.

19. Com a mostra aquest petit exemple, que per a mi és molt més que un petit exemple, del que suposa el que significa Francesc d'Assís en el si de la Història universal: un dels seus biògrafs més reconeguts, apreciats i valorats per l'estudi del franciscanisme ha estat Paul Sabatier. Us en faig una breu semblança i us explico una anècdota que ens poden ajudar a il·lustrar el fet esmentat. Seré fidel al P. Gamissans, germà meu a l'orde i amic que m'ha estimat d'ambdues maneres, i aprofitaré la reedició que ell va fer de la traducció feta per Mariano Antonio Barrenechea, franciscà, de l'original de Paul Sabatier: *Vie de S. François d'Assise al castellà (San Francisco de Asís)*, i publicat a l'Argentina, al primer terç del segle passat, el xx: "Paul Sabatier. (Nació en St. Michel-de-Chabrillanoux, en 1858 – murió en Estrasburgo, en 1928). Teólogo e historiador franciscano. Inclinado a la carrera eclesiástica, ejerció activamente durante algunos años (1885-93) el magisterio sacerdotal como pastor protestante de las parroquias de St. Nicolás y St. Cierge-la-Serre, de Estrasburgo. Luego se entregó por completo a los estudios de historia religiosa, singularmente en el ámbito franciscano, en el cual logró autoridad y notoriedad internacionales. Figuró entre los defensores más autorizados del establecimiento, en Asís (1902), de la Société Internationale des Études Franciscaines. Fruto de su intensa labor historiográfica son *La Didache ou l'Enseignement des douze Apôtres* (1885), *La Cathédrale* (1889) y, en particular, la *Vida de San Francisco de Asís* (1893), notable por la agudeza de su penetración psicológica y puesta en el Índice en 1894. Notables son los méritos de Paul Sabatier en el campo de la investigación histórico-filológica aplicada al estudio de las fuentes de la historia franciscana; en este aspecto cabe recordar *Le Speculum Perfectionis de Frère Léon* (1898), *Le Tractatus de indulgentia* (1900), *La Regida antiqua Fratrum et Sororum de Paenitentia* (1901), *Description du Speculum vitae beati Francisci et sociorum eius* (1903) y *Examen de la vie du frère Elie du "Speculum vitae"* (1905).

"Paul Sabatier participó activamente en las polémicas modernistas; recibió el sobrenombre de "papa del modernismo" y expuso las razones de su adhesión a tal movimiento en la obra *Les modernistes*, aparecida en 1909. Desde 1919 hasta su muerte ocupó la cátedra de historia eclesiástica en la facultad de Teología de la Universidad de Estrasburgo". I ara, l'anècdota rigurosament històrica: "Una mañana de 1884, terminada la lección de hebreo en el colegio de Francia, Ernesto Renan conversaba con unos cuantos alumnos que, antes de salir del aula, se habían agrupado en su alrededor. Esperaban que el maestro, con su habitual familiaridad, añadiría a la lección técnica alguna reflexión de orden general, donde se manifestase, no ya el sabio y el erudito, sino el filósofo, el padre, el anciano en el ocaso, más preocupado por las cosas eternas de lo que parecía. Repitiendo un versículo del Evangelio que a menudo solía citar, esta vez dijo: «Sí, María ha elegido la mejor parte»; lo más permanente en el fondo de la historia es el esfuerzo religioso. Ahí está el alma, ahí está la vida. Luego, mirando al suelo, como si hubiese contemplado abierta allí su tumba... añadió: "Al comienzo de mi trabajo, soñaba con el proyecto de consagrar toda mi vida al estudio de tres épocas históricas —¡benditos sean los sueños de la juventud!— Tales períodos son: el origen del Cristianismo, vinculado a la historia de Israel, la Revolución Francesa, y la maravillosa renovación religiosa emprendida por Francisco de Asís. Desafortunadamente, sólo he logrado realizar el primer punto de mi proyecto. Dicho esto, Renán se volvió hacia un joven que parecía rebosar de salud, pero que poco después murió a causa del exceso de trabajo. Dirigióse al muchacho y le dijo: señor Leblond, usted será el encargado de reconstruir la historia religiosa de la Revolución. Luego, se volvió a otro señor —el propio Paul Sabatier— puso su mano sobre su hombro para que no se le escapara, y le dijo: ¡Usted será el historiador del Seráfico Padre! ¡Cómo lo envidio! Francisco siempre ha sonreído a sus historiadores. El proceso que él desencadenó y las consecuencias que dicho proceso ha tenido en los siglos posteriores jamás han sido suficientemente destacados y comprendidos. El fue quien salvó a la Iglesia del siglo XIII y su espíritu permanece sorprendentemente lleno de vida. Tenemos necesidad de ese espíritu. Si así lo deseamos realmente, él volverá." Vinieron a anunciarle que el coche le esperaba; entró en él con dificultad, y de la portezuela, que tenía entreabierta, emocionado y jovial les gritó: «¡Adiós, muchachos!»"

La forma de vida de Francesc, la seva manera de ser i d'encarar l'existència com a presència en el món, això és, diàleg permanent amb tot el que existeix, persones, animals o coses; la pau, no el pacifisme ni la no-violència, he dit la pau; perquè Francesc és constructor de la pau bel·ligerant, no només de la pau que significa absència de conflicte, és la pau que s'implanta com a generadora de vida i vida per a tothom. La pau és quelcom pel qual s'ha de lluitar, fins i tot, si cal, imposar-la des de la mateixa pau.²⁰ Vaja, que és un imperatiu. En aquest sentit, ell mateix és únic. Tot aquest reguitzell de pressupòsits, signifiquen, en la seva època, un tomb copernicà a tot el que està establert. Una manera d'obrar que no va tenir ressò en el marc eclesial del moment però que s'ha fet present en el cor del seu orde i de la família que generà.

La mirada atenta sobre Francesc, des de la seva espiritualitat, la seva religiositat, i alhora, la seva vida terrenal, mundana, la més extrínseca materialitat que hi podem trobar, ens porta imperiosament i imperativa al consens de convivència amb tot allò que està al nostre voltant. Ja no només amb allò que ell podia considerar creat, també amb allò que pel fet de estar fet a imatge i semblança de Déu, i fruit de la seva genialitat única, pot generar l'enteniment humà, sempre que sigui entès com a projecció transcendent del seu ésser i, per això, no cal tenir consciència de la pròpia fe. Cal dir, òbviament, que Francesc la tenia i vivia en clau d'aquesta fe que ell considerava el do més gran mai rebut.

L'experiència de vida i el testimoniatge de fra Francesc d'Assís —ben segur que acompanyat per la tendresa de sor Clara d'Assís, que li féu donar al món el millor d'ell mateix; sense Clara el “Càntic de les Criatures”, tal volta, no s'hagués escrit mai—;²¹ ens porta a pensar que l'Encarnació de Crist se situa, no ja en la Redempció humana, sinó molt més enllà. L'Encarnació de Crist suposa la regeneració en Ell, per Ell, amb Ell i des d'Ell, de tota la Creació. És tota l'obra creada per Déu que és redimida, l'home

20. Només cal assenyalar el que succeí als dos grans apòstols de la no-violència del segle xx: Martin Luther King i Mahatma Karamchand Gandhi. No hi ha gran cosa de què sorprendre'ns, l'autor de les Benaurances visqué la mateixa experiència, “només” dos mil anys abans.

21. D'això, un servidor, humil autor d'aquestes pàgines, n'està molt més que convençut.

com a imatge i semblança i la creació com a lloc de manifestació de l'home també creat per Déu. En la persona de Jesús, Déu es fa present en la seva pròpia obra i malgrat ésser engendrat i no creat, i de la mateixa naturalesa del Pare, és fill de la criatura i se significa com a tal.

En Francesc d'Assís la naturalesa esdevé sagrament de Déu. Des de la base de les comunitats cristianes s'entén el sagrament com a signe sensible d'un efecte espiritual pel qual Déu obra en el cor dels seus fidels i és causant de gràcia. És un signe visible de la seva presència. Aplicant aquesta mera concepció de sagrament que és viva en el cor del creient, veiem que en Francesc la Creació és un signe eminentment i evidentment sensible de la presència de Déu, que ha obrat en el seu cor, en ella, en la Creació viu amb cor de fill la paternitat divina, i sense cap mena de dubte és causant de gràcia, ja que ell ho viu tot en clau de lloança, bonaventura, agraïment i sobretot amb esperit de filiació.

Francesc no és un mer espectador d'allò creat, ni manté una veneració passiva per la natura, ni tampoc absurdament l'adora. A les antípodes del panteisme, Francesc no considera que l'univers, el món, la natura, siguin déus o Déu, el que ell és capaç de fer és trobar Déu en tota la natura i aquesta el porta a adorar Déu prenent una actitud de parentiu directe amb ella, de consanguinitat, no només amb els éssers vius, també amb les coses inanimades. Integrat en tot aquest corpus natural, es mou sense egoisme ni jerarquia, com a germà, sempre germà conjuntament amb tots els fills del mateix Pare.

Consideracions diverses al “model franciscà”²²

Tota l'aureola poètica de la qual es revesteix a Francesc d'Assís està molt més enllà del llenguatge bucòlic, delicat, refinat, tendre. El “Càntic de les Criatures” expressa una manera de viure, de ser, d'entendre la vida. Francesc és un heroi, genera l'èpica dels

22. Totes aquestes consideracions són reflexions personals, algunes extretes dels pensaments i cites de grans autors i personatges que el P. Gamissans afegeix a la segona edició del seu llibre *Francesc d'Assís. Sant i ecologista*.

mites, la seva mateixa epopeia, però ho fa com ningú encara no ho ha fet. Les seves grans gestes són la generositat, la compassió, la donació, l'espontaneïtat, i sobretot, Francesc sap adorar i sap transcendir, sap sortir d'ell mateix per adreçar-se a l'altre, lloc en el qual sap que hi ha Déu. Francesc és idealista i realista alhora, plasma en la seva vida la realitat viscuda segons el seu propi ideal. Francesc viu l'idealisme com a realitat i de la realitat n'ha fet el seu ideal. Amb serenor, criteri, joia, esperança i sense cap mena de paranoia. És capaç de viure la cruesa amb plena dolcesa. Això sí, amb una forta personalitat i molt geni. La visió que hi ha d'ell com a il·luminat feliç, en què tot està bé, tot és bonic, tot és maco, és una versió, no solament tergiversada, és una versió absolutament falsa. Francesc és la innocència personificada, però no un innocentot. Francesc és tendresa, però no un tendre. Francesc és sensible, però no un ploramiques. Francesc té capacitat d'admiració, però no és un perepunyetes. Francesc viu els sentiments a flor de pell, però no és una ploranera. Francesc és pobre, però no és miserable, a més, consent un luxe: l'esplendorositat de les flors.

84

És capaç d'escoltar els ocells i els àngels i viu lliure com un ocell la seva vida seràfica. Un home de tots els temps que sap, ja en la seva època, prendre'n el que és millor. Sensibilitat per la natura, sensibilitat humana. Compromís amb el medi i compromís social. La seva novetat rau en l'horizontalització de la verticalitat. És germà de tot i tot viu en la gran casa pairal, tot en el mateix nivell. No hi ha d'haver enemics ni cap tipus d'amenaça; ha d'haver-hi la companyonia entre germans i germanes.

Francesc és pur foc, celestial i terrenal alhora. Un home que se situa més enllà de l'ascetisme. Ha elaborat i ha forjat la mística cristiana del cosmos i, d'altra banda, uneix el cosmos amb la vida dels éssers i la naturalesa. És la "materialització de la mística més pura; el Pobriçó aconsegueix fer tangible i palpable la mateixa espiritualitat. Possiblement, des de temps mil·lenaris, la naturalesa i el món sospiraven per una presència humana com la seva enmig seu, que generés afinitat natural amb el cosmos i, com que era un místic, vivia de Déu i del cosmos integrats en una experiència religiosa única.

Viu les virtuts més gallardes com la gentilesa, la cortesia i l'elegància amb clau evangèlica. Pren el model de polidesa de Déu que cada dia fa ploure o fa sortir el sol sobre bons i dolents, mostrant una santedat alimentada en la participació de la terra, fins al punt que la seva vida perfecta és la dels ocells del bosc o la dels lliris, que no tenen graners, ni teixeixen. Uns reflen i canten sense parar, els altres llueixen la seva vestimenta amb tot el seu esplendor, cada moment viuen el do de Déu i mai no els manca res. Francesc suposa la confiança total en la generositat de Déu i en la provisionalitat sempre eficient de la Providència.

La contemplació com a capacitat d'admiració. L'ecoètica com a capacitat d'estimar

No hi ha retòrica possible. L'equilibri en la vida, la convivència amb l'entorn, el fet d'habitar en un medi concret, passen irremissiblement pel coneixement personal d'aital medi en una relació de tu a tu, espontània i oberta. Si ens plantejem l'ecologia com una relació observant el medi com a proïsmes, hem de comunicar-nos-hi. Francesc d'Assís suposa, ho hem vist, el paradigma més genial de relació. Amb tot, el que és extern a ell i sense fer-ho possessivament seu s'ho fa entranyable. Francesc es deixa impressionar, afectar, compungir, manllevar, per tot allò que li és aliè. I malgrat que li sigui aliè, fa que sigui entranyable. Francesc capta, copsa, sent, nota, percep i en tot aquest seguici de circumstàncies viu el gaudi. Francesc, connatural a la seva manera de ser es deixa captivar per tot allò que ve de fora. Francesc ha assolit, a mans plenes, capacitat d'admiració.

87

No hi ha possibilitat d'acostament a l'altre sense capacitat d'admiració. Cal estar pendent de l'altre i tractar-lo com un mateix vol ser tractat. Cal adreçar-se a l'altre i veure'l com si fos un mateix i desitjar-li allò que per a mi és desitjable. El proïsmes del "Bon samarità" és fer del pròxim un altre "jo" com a subjecte de necessitats. Ací només s'hi pot arribar des d'una consideració molt profunda cap a un mateix i projectar-la enfora, vessant en els altres aquesta projecció. Si el medi és considerat com el proïsmes i nosaltres maneguem la imatge de proïsmes que se'ns dóna a l'evangeli de Lluc, el medi esdevé un ésser personal que m'afecta, m'embolcalla i em respon.

Aquest reflex de projecció és innat en Clara d'Assís, la companya, amiga, germana, mare, "l'estimada planteta" del Sera-

fi.¹ Crec que l'actitud amb què Clara es mira la vida impregnà el sentit de capacitat d'admiració de Francesc. Sempre ens quedarà un dubte històric que afortunadament s'ha resolt com s'ha resolt: com hagués estat fra Francesc sense la companyonia de Clara? Molt possiblement parlariem de Francesc d'una altra manera. No sé si millor o bé pitjor, però de ben segur que d'una altra manera. I què voleu que us digui?, a mi ja m'agrada tal com està, i per cert, m'agrada moltíssim, és més, no em podria agradar més. És impossible. Deixeu-me sortir de to: forma part del cent per u promès en l'Evangelí tenir una mare com sor Clara.

Clara d'Assís: una nova forma de percepció de la vida

Clara d'Assís també elaborà el seu propi mètode. Com qui no vol la cosa, però com els grans mestres de la contemplació, Clara creà una nova manera de mirar les coses. Aquesta manera de mira les coses, l'entorn, la realitat, la pròpia història de vida, feta a si mateixa, podríem dir, per a conferir-li un nom, el "mètode clarià". La seva manera d'observar, veure, contemplar i mirar, tractant d'optimitzar la relació amb el medi i establir-hi un contacte com si d'un proïsme es tractés, ens pot ser de molt ajut a nosaltres mateixos i vàlid com a model de referència. El model clarià s'engrana dins de la manera de fer franciscana, complementant-la i enriquint-la. Clara posa pautes a la genialitat de Francesc, la fa més assequible i comprensible; el que en Francesc és una genialitat instintiva adquireix en Clara una concatenació de passos que són vàlids per establir una ecoètica. La sistematització de la forma de ser franciscana està empeltada de la mà franciscana de Clara.²

1. Del primer capítol de la regla de Santa Clara: "Clara, serventa indigna de Crist i petita planta del benaurat pare Francesc (...). I així com al començament de la seva conversió, prometé amb les seves germanes obediència al benaurat Francesc, així promet guardar inviolablement la mateixa obediència als seus successors. I que les altres germanes estiguin sempre obligades a obeir els successors del benaurat Francesc, la germana Clara i les altres abadesses canònicament elegides que la succeixin".

2. Encara que no és objecte d'aquesta reflexió caldria dir que Clara d'Assís respon més al plantejament franciscà que al propi clarià ja que ella volia, per a si mateixa, la idèntica forma de vida que vivien fra Francesc i els seus primers companys. Si se'm permet, i demano les disculpes pertinents a les clarisses, germanes meves, per cert, Clara fou l'única dona, al llarg de la nostra història, que es pot considerar membre de l'orde de Frares Menors, això sí, més com a Mare que com a germana.

El “mètode” clarià: mirar / considerar / contemplar

Possiblement no ho pretenia i per això ho aconseguí, precisament perquè no ho pretenia, però Santa Clara creà un mètode, un camí, donà unes pautes per a poder adreçar-se a la realitat. Com els grans mestres de la contemplació, nostra Mare Clara elaborà un camí, sense prendre com a referència cap de les grans tradicions fins aleshores conegudes i generà la seva, genuïna i única. Li sorgeix a partir de la pròpia experiència i es pot resumir a través de tres verbs que apareixen en la segona i quarta carta a Agnès de Praga: mirar (observar), considerar, contemplar.³ La realitat, l'extern, és veure's a un mateix reflectit en un mirall. Emmirallat en un espill que a més de tornar la teva imatge, ofereix la imatge de tot el que agafa en el context integral que té al davant. Aquest és l'exemple gràfic que utilitza Clara.

El camí contemplatiu de Clara està arrelat en l'encarnació del Verb, sintetitzant el misteri, en la vida pública i en la creu. És un mirall on es reflecteix la pobresa, la humilitat i la caritat del Fill de Déu. Contemplar tots els dies el “mirall” és recórrer, sense defallir, aquest camí. Crec que els ulls contemplatius de Clara, vers l'Encarnació del Senyor, ens ensenyen a mirar i a percebre les coses d'una manera que reforça la nostra forma d'adreçar-nos a la realitat. En aquest cas, uneixo realitat a medi, i com a tal, medi ambient. Faig servir ambdós paràmetres: l'exemple del mirall clarià, manera de veure, millor dit, mirar i observar, i d'adreçar-se al que ens envolta i l'Encarnació del Verb com a manera d'inserció en l'hàbitat humà quotidià i ordinari. L'espill no dona una única imatge, la imatge que conté el mirall és en el context on és ubicat i hom pot veure-hi reflectit el medi puntual que envolta al qui s'hi mira. Per tant, l'usuari de l'espill no queda aïllat del lloc on està, al mirall s'hi pot arribar a percebre el que queda al darrere i gràcies a ell qui s'hi mira pot veure-hi allò que no hi veuria amb els propis ulls.

Agafem, per exemple, el mirall d'un emprovador o bé d'un vestidor, pràcticament reflecteix el lloc complet d'on està situat.

3. Cf. 2CtaCl 20; 4CtaCl 15-23).

Imaginem-nos que som capaços de posar el mirall en una plaça, en un bosc, en una muntanya, en qualsevol lloc que se'ns pugui ocórrer... en un exterior obert. L'usuari del mirall veu darrere seu tota la realitat que el conté. Aquell que s'hi mira, si bé es veu en primer terme, queda plasmat enmig de l'àmbit que hi és present i en tal objecte apareix immers en un ampli contingut formant-ne part. Tot el que queda darrere de la visió de qui s'hi contempla és la realitat a la qual pertany o en forma part.

Feta la lectura de la natura, en el model assenyalat des del principi i entés com a proïsme, l'actitud de veure-la, de mirar-la, només ja per inèrcia, serà diferent. És aquí on crec que és vàlid il·limitadament el model clarià de veure i observar les coses.

Llegim la natura davant d'aquest mirall clarià. Posem l'espill penjat en una realitat oberta, àmplia, real... La inserció en l'altre, l'encarnació, només és possible si considerem el que estem contemplant com un tot que em converteix en un subjecte de drets i de deures perquè no estic sol ni en la imatge que jo mateix he creat. Al mirall surt tot, fins i tot allò que sorgeix espontani o allò que em pot molestar que surti. En esquemes evangèlics, amb ulls de bon samarità, tot el reflex del mirall és el camí de Jericó. En termes dits franciscans, si tot al nostre voltant no està, no en harmonia, és molt més que això, sinó en llaç de germanor, en relació profunda amb l'experiència de sentiment de consanguinitat, és a dir, a compartir el mateix Pare, la lectura clariana per força pot arribar fins a perdre el sentit. El bon samarità no fa res més que tornar l'harmonia a allà on violentament ha estat presa.

L'encarnació només és possible en la plena consciència de “voler ser” i aquest “voler ser” és “ser en l'altre”. I en el model clarià això és així atès que agafa el Verb de Déu com a referència.

Mirar

Podríem dir, també, observar. Està molt més enllà del mer “veure”. Mirar vol dir posar atenció, parar la vista, assolir una fita i recrear-s'hi amb els ulls. És parar l'atenció. I parar l'atenció vol dir fixar-la. Si parlem d'encarnació hem de parlar de mirar, d'observar... parar l'atenció. Si parléssim de solidaritat parlaríem

de “veure”. Per aquest motiu es planteja el terme clarià com anar molt més enllà del que l’ull percep. És també per això que podem plantejar l’encarnació com un pas més enllà de la solidaritat. L’actitud solidària és aquella que fa prendre partit per la situació de l’altre. En canvi, l’encarnació és aquella actitud que impel·leix a posar-se en la pell de l’altre.

En el “mètode” clarià significa posar tots els sentiments en el seguiment contemplatiu de Jesucrist. Jesucrist és el Verb encarnat, i la natura, la Creació, entesa des de la fe en Crist, implica contemplar la Paraula creadora en la Creació. Entenguis bé això: contemplar la Paraula creadora, el Verb, en la mateixa creació per acció d’Ell feta. No es tracta, doncs, d’un posicionament romàntic enfront del món i la vida, es tracta de fer una experiència personal i adoptar una opció decidida per la Creació. La Paraula de Déu feta carn en l’Evangeli és la Paraula Creadora del Gènesi. Mirar no significa, en aquests cas, deixar-se enlluernar per allò que és merament bucòlic. Es tracta de compartir la mateixa experiència de vida, i des de l’ecologia compartir la mateixa experiència de vida equival a compartir el medi i marc ambiental amb Aquell que l’ha creada: el Verb que també n’ha format, i en continua formant, part.

91

No es tracta de veure un paisatge, per dir quelcom... Es tracta d’entrar-hi, prendre part de tot allò que el compon i formar part del quadre visible. Es tracta de sortir d’un mateix i observar, mirar i contemplar tot aquest seguici incommensurable de meravelles que ens han estat donades per mor del seu Creador i convertir-les en vida de la pròpia vida, però fent-ho des de dintre. No s’ha de mirar un llac o una marina, cal nedar en l’aigua que la configura i que li dóna nom, ja sigui el nom de llac o de marina, atès que sense l’aigua no tindriem cap d’aquests dos paisatges.

Tampoc no es tracta de mirar-se a un mateix sinó, insisteixo, de sortir d’un mateix i observar la pobresa d’aquell que s’ha fet menyspreable per nosaltres. I no hi ha cap altre camí que seguir-lo menyspreable.⁴ Doncs bé. Aquest seguiment que formula Clara

amb relació a mirar Jesucrist menyspreable per amor i seguit com a menyspreable per aquell que també se sent a si mateix menyspreat, entronca clarament en la dinàmica de la continuació de la Creació que ens presenta el Gènesi. Déu, sortint de si mateix, genera el “no-res” que serà “la matèria” d’on crearà. Encara més, la Paraula Creadora, feta a si mateixa criatura, comparteix amb qui només és criatura, l’home, l’obra del seu Creador.

Des de la vessant creient i en perspectiva franciscana i clariana, tot allò que Francesc ha descobert com a germà és “mirat” des de Clara i en aquest “tot allò” s’hi troba el Verb.

Considerar

La consideració, per a Clara d’Assís, possiblement ateny la ment i porta a percebre la humilitat com un contrast que escandalitza i fascina. Clara invita a considerar Jesucrist, embolicat en uns bolquers⁵ fruit de l’opció del Verb per formar part de la Creació. En fer-se home Déu ha d’aprendre a ser-ho i a sofrir les conseqüències de ser-ho. Cal que entri en consonància amb tot allò que viurà com una criatura més. Déu, a més d’encarnar-se en home, s’encarna, s’insereix en la realitat humana i en el medi que aquesta ocupa, que al cap i a la fi és el medi on es desenvoluparà. Aquesta actitud penso que és sobradament testimonial de cara a la relació que nosaltres vulguem prendre amb el nostre marc natural concret.

Aquest seguit de consideracions que ella percep des de la ment acaba traslladant-les al sentir més pregon i alhora profund del cor. Sorgeix des de la mirada atenta de l’Infant del Pessebre embolcallat en bolquers. Contemplar un nadó que només té per recloure’s el si d’una Verge, desperta tota la tendresa que les seves entranyes són capaces de generar. Aquí s’hi juga l’aposta pel cor. L’Encarnació de Déu en la Creació sorgeix del seu amor a la criatura; l’opció per la consideració de la Creació com a proïsme només pot sorgir del cor, com l’acció del bon samarità.

La humilitat i la pobresa, tal com són al·ludides en la Quarta Carta de Clara, nostra Mare, són més fàcils d’interpretar des del

5. 4 CtaCl 15 ss (cf.: 19-20).

sentiment profund de l'amor que des de la clarividència de la intel·ligència com a primat. A Clara i a Francesc els és més fàcil copsar l'Encarnació des del sentiment que no pas des de la raó.

El sentit de la humilitat en nostra Mare Clara expressa el més pregon de la pobresa: l'abaixament, la humiliació, el menyspreu. Si la pobresa com a forma de vida és la negació de la riquesa com a actitud, la humilitat és la negació de tot poder i sotmetiment i submissió. La humilitat, així entesa, suposa poder compartir la vida en perfecte equilibri amb tot el que hi ha; amb relació planera del tu de la persona amb el "tu" de la natura.

En l'experiència de sentir-se criatura des de la humilitat i des de la pobresa és molt més fàcil entendre's a un mateix com a germà de tot el que ha estat creat. Saber-se fet a "imatge i semblança" de Déu, des de la humilitat i des de la pobresa, no situa l'home en un primer pla d'importància respecte a tota la resta, el situa en la plena consciència del gaudi, del goig i de la lloança, això sí que és l'únic ésser que ho pot fer, precisament per restar fet a "imatge i semblança", però la "imatge i semblança" no donen categoria de "germà", la categoria de "germà" la dóna Déu que és el Pare de tot el que existeix.

Contemplar

Contemplar implica, particularment, el cor. Per a Clara el cor és el lloc de l'Aliança i, per tant, expressa la radicalitat que cal que hi hagi en la resposta. L'aliança entre el medi i l'individu és la comunió que permet assaborir la vida en el lloc. Contemplar la realitat que envolta exigeix un cor net, una puresa d'esperit i transparència d'ànima. Només així pot establir-se aquesta aliança i comunió. Clara diu que cal viure amb el cor girat vers el Senyor,⁶ això ens permet veure les coses amb uns altres ulls, els ulls de Déu. Així podem considerar les coses d'una altra manera i percebre en profunditat. Hi ha alguna manera millor de mirar la Creació, contemplar-la, en aquest cas, que amb els ulls del propi Creador?

6. Cf. RCI 10,10.

En darrer terme, contemplar significa posseir els mateixos sentiments de Crist, revestir-se de Crist, revestir-se del Verb que al cap i a la fi és la Paraula creadora. Contemplar és obrir-se a l'Esperit que renova, transforma i arrossega vers el testimoni, fita de tota contemplació.

El “mira – considera – contempla” clarià, més que graus, o bé estrats superposats que cal anar conquerint, són dimensions d'un mateix procés que no es redueix a una mera consideració intel·lectual, sinó que és una experiència que repercuteix i implica tota la persona en totes les seves dimensions: espiritual, intel·lectual, afectiva i sensible. Per tant, tot medi on es desenvolupi aital persona, queda, alhora, afectat i afeccionat pel medi on ella es mou i transita. Ha d'establir-se una relació de correspondència i amor on un embolcalli l'altre i ambdós s'identifiquin en una mateixa cosa: la persona forma part del medi que la conté i el contingut és l'embolcall natural d'aital persona.

Des d'ací, amb molta humilitat, s'està proposant el mètode clarià com una forma d'atansar-se al medi i de relacionar-s'hi. Fins i tot, l'exemple del mirall clarià seria vàlid com a il·lustració i imatge de l'actitud que cal prendre. Mirar-se en el medi com si fos un mirall i veure fins a quin punt ens hi reconeixem. És la manera més pregonada de saber si hi estem integrats o no.

Clara proposa mirar-se en Jesucrist a manera d'espill per a identificar-se amb els seus sentiments. Vist el medi com a pròisme és molt més fàcil trobar-hi la Paraula divina que l'ha creat.

L'encarnació: més enllà de la solidaritat

Al llarg dels primers capítols del Gènesi, Déu va realitzant la seva obra mitjançant les ordres que, segons el cronista bíblic, surten de la seva boca. En la mesura que Jahvè va pronunciant-se, l'univers va esdevenint creat. La força creadora de Déu rau en el seu Verb, la seva Paraula. Això ho corrobora la versió joànica, segons la qual la Paraula de Déu presideix l'origen de totes les coses: és una força creadora, normativa, portadora de vida. La primera intuïció que ens fa arribar el cronista bíblic és la d'un Déu que parla.

Aquesta manera de parlar dóna una fisonomia peculiar a tota l'Escriptura. Déu parla als homes com a amics seus, mogut pel seu gran amor hi conversa i els convida a comunicar-se i a establir-se amb ell. Déu pretén establir una aliança per a consolidar el seu gran amor. Déu s'expressa en paraules i obres. En qualsevol pàgina de la Bíblia troben reflectit el transcórrer de Déu pel si de la història humana en les seves vessants de paraula i acció, això sí, divines.

La revelació es realitza amb paraules i gestos que estan intrínsecament connexos entre si de manera que l'ambivalent connexió –gestos i paraules–, d'una manera coherent, confirma la doctrina i els fets significats per les paraules. D'altra banda, les paraules intenten explicar i manifestar el misteri contingut en aquests fets. Per tant, l'acció de Déu en la història la podem llegir com una espècie de llenguatge, al cap i a la fi es tracta d'una forma de comunicació. Israel té consciència que Déu se li ha fet present, que ha estat conegut per Ell i reconeix el llenguatge de Déu en els fets de la seva història. Aquest és el carisma atorgat als

fills d'Abraham. Israel llegeix la història i a través d'ella percep el Déu que parla.

I finalment arriba el moment en què la Paraula de Déu es pot tocar, es pot veure i té un nom, això vol dir que hi ha una paraula que la defineixi que l'anomena, i s'insereix, s'ubica, s'empelta, entre nosaltres: “planta entre nosaltres el seu tabernacle.” La Paraula es fa carn, la divinitat es fa natura, la infinitud es fa finitud; la Paraula abandona el si de Déu per ocupar el nostre medi. Aquesta Paraula, aquest Verb, es deixa anomenar, es deixa cridar i ens dóna el nom amb què ho hem de fer: Jesús.

Déu ha trepitjat país i terra en la persona de Jesús. S'ha vist afectat per les conseqüències d'esdevenir condició humana. El Creador ha esdevingut criatura. L'Etern ha esdevingut temporal. L'Infinit ha esdevingut finit. Aquestes “petites matisacions” les hauríem de reconsiderar molt atentament.

En el “Pròleg” de Joan, Déu, inspirant l'evangelista que l'escrigué, ens està ensenyant a fer ecologia. L'ecologia de la inserció. Déu, per a comunicar-se amb els homes, s'ha fet un d'ells, ha parlat el seu mateix llenguatge, ha patit les mateixes limitacions, vicissituds i tribulacions; ha assumit les conseqüències de ser-ho. Això té un nom: encarnació.

L'encarnació se situa en una vessant molt més rica i profunda que la solidaritat. La solidaritat implica fer camí espatlla amb espatlla, pas a pas, compartir cordada. L'encarnació és posar-se dintre de la pell de l'altre i viure el mateix que l'altre viu. Encarnar-se és veure el món amb els ulls de l'altre, oir-lo amb la seva oïda, caminar-lo amb els seus peus i transformar-lo amb les seves mans. Sí, per què no? Encarnar-se vol dir “saber caminar amb les sabates de l'altre? Possiblement, amb el mot “encarnació” volem dir molt més que revestir-se d'un altre, o calçar-se amb les sabates de l'altre. No entrarem en més definicions, simplement, volem deixar clar que encarnar-se és la màxima donació en favor del proïsme.

Mentre la solidaritat expressa l'estat d'unió, de lligament, d'adhesió a d'altres per una comunitat d'interessos i responsabilitats, també pot expressar quelcom que va unit a un altre, formant un

tot únic; l'encarnació representa la personificació, entrar dins la carn o bé ser carn amb la carn.⁷ En la lectura ecològica cristiana, crec que la relació del col·lectiu humà amb el medi ha de tenir més d'encarnativa que de solidària. Més encara, si ho presentem com una aliança entesa en el sentit bíblic: “Vosaltres sereu el meu poble i jo seré el vostre Déu”,⁸ hi ha quelcom més que una interdependència, hi ha una mena de matrimoni, de convivència legítima, per tant, ambdues parts són emparades per la llei. Es pot entendre també com una unió indissoluble. La referència bíblica, tant en l'Antic com el Nou Testament, ens parla d'Aliança.

Sóc conscient que tal volta estem portant les coses massa lluny, i que de plantejar la relació amb el medi com a proïsme a portar-ho fins a l'aliança, hi ha un bon bocí, però crec que no hi ha una altra manera d'encarar-ho perquè el compromís ha de ser vitalici. I la imatge que em ve al cap és la d'una relació marital, de maridatge entre el medi i aquells que hi són presents, que l'ocupen i, de fet, també l'integren perquè són alhora medi igualment. El col·lectiu humà que ocupa un hàbitat ha de ser alhora hàbitat també, si ambdues realitats no viuen integrades l'una en l'altra i l'altra en l'una, no hi ha possibilitat de sostenibilitat, perquè l'una anirà en detriment de l'altra, això segur, i la que no respondrà a l'expectativa natural, de ben segur que, jo afirmaria, seria el col·lectiu humà.

La relació amb el medi no pot establir-se com una relació de conveniència, o com una relació interessada, ni com “un matrimoni per poders”, cal una relació entre iguals on cadascú representa, ostenta i desenvolupa el seu propi paper, així es genera un compromís de les parts implicades. El compromís del medi és clar, el medi, l'hàbitat, mai no es retira, sempre hi és present i no se'n desdiuma mai, ara bé, la part humana... com queda? El medi sabem

7. Mt 19, 5-6: “Per això l'home deixa el pare i la mare per unir-se a la seva dona, i tots dos formen una sola carn. Per tant, ja no són dos, sinó una sola carn. Allò que Déu ha unit, que l'home no ho separi”. Mc 10,8: “i tots dos formen una sola carn. Per tant, ja no són dos, sinó una sola carn”.

8. Jr 30, 22; Ez 36, 28. Encara que l'expressió primigènia, en termes d'aliança, que conté la Bíblia respecte a això no és dels profetes sinó que es troba al Pentateuc. Concretament en el Levític: “Us acompanyaré amb la meua presència: per a vosaltres jo seré el vostre Déu, i per a mi vosaltres sereu el meu poble” (Lv 26, 12).

sempre com reacciona, com es comporta i que té tendència a fer, tret de les excepcions que confirmen aquesta regla, que són quan hi ha reaccions naturals descontrolades; la capacitat de reacció humana i el seu comportament és menys previsible i possiblement també més voluble, per això cal exigir un compromís més taxatiu a una part que no a l'altra.

Aquest compromís al qual es fa al·lusió és el que determina l'aliança en termes d'encarnació. En la mesura que l'home fa seu el medi i s'hi identifica, i al mateix temps ell es fa del medi i el medi serveix per identificar-lo, podem parlar d'encarnació i aleshores de compromís. Aquest compromís estableix un lligam molt més estret que la solidaritat, per això s'ha pres el model de l'encarnació del Verb tal com ho expressa el "Pròleg" de Joan. L'encarnació és la Nova Aliança de Déu amb l'home, si ens fixem en l'exemple del pròleg joànic, l'encarnació en el medi és acceptar l'hàbitat com a realitat creada i lliurar-s'hi en el compromís de continuar l'obra creadora de Déu i manifestar així una altra de les realitats de la creació: "Fem l'home segons la nostra imatge i semblança."⁹

La "Germana Mare" Terra

El testimoni que Francesc ens deixà del seu sentit de pertinença a la terra i de la immersió que hi fa, queda sobradament expressat en el "Càntic de les Criatures", quan, a més de germana, l'anomena Mare. La mare és qui fa carn al seu fill, qui el nodreix, qui li dona identitat gradualment, qui el sustenta. L'encarnació amb la terra suposa retornar a la mare la gratitud pel do de la vida. Correspondre a la mare amb tot allò que ella ha fet i li ha aportat al seu fill. Al cap i a la fi, el fill pren la carn de la seva mare.

9. Cfr. amb els nou primers capítols del Gènesi:

—Déu digué: —Fem l'home a imatge nostra, semblant a nosaltres, i que sotmeti els peixos del mar, els ocells del cel, el bestiar, i tota la terra amb les bestioles que s'hi arrosseguen. Déu va crear l'home a imatge seva, el va crear a imatge de Déu, creà l'home i la dona. (Gn. 1, 26-27).

—Llista genealògica dels descendents d'Adam. Quan el Senyor va crear l'home, el va fer a imatge seva. (Gn 5,1).

—El qui vessi la sang d'un home, un altre home vessarà la seva sang, perquè l'home ha estat fet a imatge de Déu. (Gn. 9, 6).

Hi ha un altre moment, referit pels seus biògrafs, succeït el dia 3 d'octubre de 1226, el dia del seu Trànsit. Volgué morir a Santa Maria dels Àngels. Quan intueix que li arriba el moment de la seva mort, demanà que l'estenguessin a terra totalment nu, en un desig de fer-se terra ell mateix¹⁰ i també volgué que el cobrissin amb cendra ja que ben aviat es convertiria en pols.¹¹

El procedir de Francesc ens mostra que la natura humana, per instint natural de la pròpia Mare Naturalesa és tornar cap a ella. És la Mare Naturalesa qui encarna el cos pel seu mateix procés natural de gestació i qui després integra el cos en la terra pel seu propi procés de descomposició. El fet es desenvolupa com quelcom totalment natural. I d'aquesta manera la vida passa a formar part de la vida mateixa fins que finalment la mort esdevé una fusió natural de la matèria amb el propi medi. Amb això voldria expressar que si la mort, entesa com a absència de vida, per ella mateixa s'integra en el medi, la vida que forma part del medi, hi ha de romandre encarnat. La tendència, per inèrcia, de tot allò que forma part del medi és, finalment, acabar formant-ne part, d'una manera o bé d'una altra. Integrant-s'hi o desintegrant-lo.

10. Es pot llegir en les dos biografies que sant Bonaventura n'ha escrit.

11. Cf. amb 1Cel 110. Francesc té claríssima la noció de pols i del fi material de la naturalesa humana. Ni de bon tros s'expressa en qualitat de novíssims, ni amb tetricitat.

L'individualisme com a temptació.

La fraternitat com a resposta a l'individualisme

Aquest possiblement sigui el tret més peculiar de la manera de ser franciscana: la prevalença dels criteris col·lectius, degudament confrontats com a objectius per damunt dels interessos singulars i personals. Ara bé, cal assenyalar correctament quin és el barem que cal establir per a fonamentar aquests criteris. Des de l'Evangeli seria el proïsme, i des de l'experiència de Francesc, sorgida de la seva vivència de l'Evangeli de nostre Senyor Jesucrist, la seva única i especial i intransferible experiència de la paternitat divina: en el Pare tots som germans, i la Creació atorga a tot el que ha estat creat, és a dir, l'Univers sencer, el mateix Pare.

101

L'individualisme ha estat sempre una temptació per a l'home. Si ho mirem com a manera de ser direm que l'individualista és aquell qui obra independentment i que només vetlla pel seu interès, tal volta, fins i tot, pot obviar que els altres també existeixen. Així mateix podríem dir que és la forma de procedir que situa l'individu com a fonament de la societat, que dóna la màxima importància als drets individuals, que sosté la independència política, econòmica i social del subjecte.

El nostre món, el món en què vivim, particularment a Occident, té una clara i nítida tendència a l'individualisme. En la mesura que la tècnica i les ciències avancen i progressen, cada ésser, cada individu, es veu més armat i equipat pels seus propis recursos. Això, que en principi sembla cert, a la llarga és molt enganyós i resulta una fal·làcia. És cert que els avanços tècnics i la ciència doten a les societats desenvolupades de tota una sèrie de beneficis dels quals se'n poden servir però que utilitzats de manera indiscriminada poden portar l'ésser humà a aïllar-se, gradualment,

del món on viu. Així, els infants cada cop viuen més postergats a l'aïllament solitari de la pròpia cambra, ocupats en màquines que omplen el seu temps i evitant tota relació interpersonal. Això sempre que es porti al camp extrem la reflexió que es planteja.

Podríem fer-ho palès amb un exemple extret de la quotidianitat. Contínuament es reivindica la necessitat de les relacions humanes alienes a les obligacions, de la importància dels grups humans, de la necessitat del trobament, de compartir... Però que difícil és coincidir per “perdre el temps” en favor del diàleg, de la tertúlia, pel mer fet d'estar i ésser amb els qui són teus. La trobada amb companys, amics, família, sempre està supeditada a una agenda que està determinada per compromisos adquirits en detriment de la inversió de temps en allò que realment estimes. I com més mitjans i facilitat per fer les coses, més obligacions amagades que ens arriben. Cal trobar un motiu “especial” perquè una trobada pugui esdevenir-se, mai sorgeix de l'espontaneïtat que genera per si mateix el desig de voler ser amb els altres.

102

Els avanços i la tècnica estan suplint tasques de relació que per a mi són fonamentals; moltes vegades, televisions i jocs electrònics fan de mainaderes. Les cambres, les habitacions, lloc de repòs i descans, es van convertint en un submón, una mena d'“underground”, que esdevé un reducte irreductible del seu habitat que li permet l'exclusió total, en casos malaltissos, del món on viu, o de l'entorn familiar o, a voltes, grupal que l'envolta. Aquesta actitud de vida, en la qual tampoc cal entrar més detalladament, també és antiecològica. No se sosté per cap lloc. L'isolament de la realitat humana és un aïllament i un desconeixement, per manca de relació, també amb el mateix medi natural.

Si l'ecologia suposa una actitud de vida, una manera de fer, de ser i estar en el món, per tant en el medi, tot allò que comporti solitud, isolament, ignorància de l'entorn, encara que aquest sigui humà, aboca irremissiblement, per osmosi, a tenir els mateixos efectes amb l'entorn més enllà de la realitat humana. Qui no sap estar pendent del seu entorn humà, molt menys serà conscient del seu entorn natural. I si és conscient del seu entorn natural i no és conscient del seu entorn humà, la cosa implica una des-

humanització de la natura; per tant, una natura deshumanitzada ;maleïda sigui!; no pot ser creada per Déu.

El medi no pot ser tractat com un objecte. En el moment que del medi en fem una mera cosa, en fem un “quelcom”, li estem prenent la identitat necessària perquè el medi qualifica l’activitat i vida humanes. Així doncs, podem parlar de medi rural, medi urbà... En la mesura que el medi va obtenint un nom es va identificant la naturalesa humana. En la mesura que la naturalesa humana conviu amb el medi ambdós generen una unitat i l’un va definint l’altre. L’estat ideal seria el de confraternització, agermanament. En una paraula, l’estat ecològic sostenible és aquell en què l’ocupant del medi, l’home, amb l’hàbitat ocupat, esdevé una realitat fraterna de convivència.

Aquest estat de fraternal unió suposa una situació prèvia. Si l’home no és capaç de confraternitzar amb si mateix, és endebades que pugui familiaritzar-se amb l’entorn ja que l’entorn sempre serà l’escenari que patirà els seus conflictes i com a subjecte passiu rebrà el profit o la conseqüència negativa de l’acció.

Començava aquest apartat dient que la fraternitat com a resposta a l’individualisme i, per tant, com una possible solució a la qüestió ecològica més pregona, era el tret més significatiu i representatiu de la manera de fer franciscana. De fet, Francesc no ho planteja d’aquesta manera. Francesc no viu la fraternitat com a resposta a l’individualisme. La resposta li sorgeix per si mateixa fruit de la seva pròpia espiritualitat de plena reconciliació. Francesc va aconseguir viure sempre reconciliat amb el medi ambient perquè va viure reconciliat amb l’home, i en Francesc el medi natural era el lloc on s’esdevenia la possibilitat de viure i, per tant, l’escenari on s’establien les relacions fraternals humanes, que podien, perfectament, no ésser fraternes. A més, ell va aconseguir viure també en fraternitat amb el medi perquè va fer l’experiència fefaent de la paternitat divina. Ell sabia, perfectament, que tot provenia de les mateixes mans, del mateix cor, del mateix amor i és en aquest punt d’inflexió on s’estableix un empat de criatura a criatura.

És en la presa de consciència d'aquest empat on, quan l'empat s'adiu amb el punt d'inflexió anteriorment citat, el sentit de fraternitat va prenent consistència. Per a formular-ho d'una manera gràfica, la mirada vertical de Francesc vers el Pare del Cel, Creador de tot el que existeix, implica una aliança horitzontal amb tot allò que per obra del de dalt s'assumeix que existeix. Per tant, la relació amb el medi no pot ser aliena a aquesta conseqüència.

La professió de fe que fa Francesc al "Credo" com a lloc vital on fonamenta tota la seva opció de vida, es tradueix en una realització fàctica d'allò que viu per la fe i la fe queda materialitzada en la seva vivència d'aquesta fe. El "Credo" en Francesc no és només la confessió d'una esperança, en l'acte fiduciari Francesc implica la seva relació amb tot el que existeix. Francesc polvoritza l'individualisme perquè és capaç de dir "Pare nostre que esteu en el cel..." i el "nostre" adopta un sentit marcadament inclusiu per a la realitat sencera.

Estem parlant d'una paradoxa dolcíssima. Cert que la fe, teològicament i antropològica, mai no es pot materialitzar, si es materialitza deixa de ser fe. Però certament que la fe pot materialitzar tot l'entorn de la pròpia vida. Una manera molt eficaç, per cert, d'enfrontar-se a l'individualisme i d'humanitzar la pròpia existència.

En Francesc d'Assís la fraternitat es pot llegir com un instint que brolla en el cor de la persona, si més no, en el seu. I en aquesta clau de volta fa rodar la seva vida. És quelcom ineludible ja que sempre i en totes les ocasions, l'espai en què es mou l'ésser humà és un espai fratern. Aquest sentiment li ve donat per la seva percepció cosmològica.

Conclusió: l'ecologia com a metànoia i camí evangèlic

La conversió com a reciclatge

A ningú no li escapa aquesta possibilitat de contemplar l'ecologia com a, veritablement, un canvi del cor segons l'Evangeli, un camí espiritual, o també diguem-ho així: la voluntat de convertir-se. Si per metànoia, a nivell de manual de vocabulari teològic entendríem l'acte pel qual el pecador que escolta la crida dels profetes s'aparta de la idolatria i de la injustícia per a tornar a Déu acomplint la seva voluntat,¹ podríem parafrasejar aital definició, més o menys, dient que l'ecologia és una forma de vida per la qual la criatura contempla la natura com a medi propi, s'aparta de l'explotació desmesurada i irracional d'aquest per tornar vers la creació acomplint un sentiment de fraternitat donat pel Pare comú a tot el que ha estat creat.

105

La metànoia és una opció de vida, l'ecologia també, i en el creient que sap que Déu és Pare i creador de totes les coses s'imposa per si mateixa aquesta actitud. No respectar allò que ha estat creat pot esdevenir ofensa i pecat. El maltractament de l'obra de Déu, des de la nostra vessant cristiana, pot esdevenir una actitud antievangèlica. Més que "pot esdevenir" actitud antievangèlica, de fet ho és. És una actitud antievangèlica. No hi ha retòrica possible.

En tota aquesta reflexió encara no havíem parlat del reciclatge. El reciclatge és la conclusió formal d'aquell qui obra ecològicament i no vol desapropiar ni malbaratar res d'allò de què disposa. Continuament hem estat parlant d'actituds. L'ecologia és una forma de procedir i en aquells que ens confessem cristians i que com a signe d'identitat de vida hem adoptat el seguiment de Crist, pel

1. Is 46, 8; Ez 18, 21

mateix fet d'assumir el baptisme, aquesta ecologia es converteix en un precepte evangèlic.

Si per reciclatge s'entén, en sentit empíric positiu, la transformació d'un material per a ser reutilitzat, no necessàriament en la seva forma original però sempre buscant un nou aprofitament viable, en sentit espiritual estem parlant de metànoia. Ens cal un canvi en el més recòndit del cor, evangèlicament parlant, per poder procedir a la reutilització de tot allò que hem estat vivint. Si la nostra personal i intransferible experiència de vida no ens porta a adonar-nos del fet que tot el que hem rebut pot ser rellegit de nou en favor d'uns valors i unes virtuts, per dolent que hagi estat, què carai hem fet de la nostra vida?

El reciclatge genera i possibilita una forma de vida ecològica, la metànoia, o bé la conversió evangèlica, genera la presa de consciència de la necessitat de reciclar de la qual desprèn l'acció del reciclatge.

Cal actuar amb els propis valors adquirits per l'experiència de vida amb la materialitat dels objectes. De la mateixa manera que es reutilitza pel seu aprofitament i millor rendiment qualsevol producte esgotat, cal, segons l'Evangeli, revisar els criteris, fer examen de consciència, i prendre opcions fonamentals en l'ús dels nous objectes i mecanismes dels quals ens servim. És per ací que hauríem de situar la idea de "conversió-metànoia" i sincronitzar-la amb "reciclatge".

Cal prendre consciència del pas del temps; de les noves formes que adopta la vida com a conseqüència de la vida mateixa; les noves prestacions ofertes per la ciència, per la tècnica, pels avantatges tant mecànics com electrònics i informàtics; cal prendre consciència de totes les novetats que anem integrant en el nostre sistema; però irreductiblement cal prendre consciència de la vida. La vida era tan valuosa fa mil, dos mil o tres mil anys, per dir alguna cosa, com ho és ara. I tan sagrada era aleshores com ho és ara.

El progrés, els avanços, l'enginyeria, la medicina, els nous dissenys, no han aportat res a l'Evangeli, al seu contingut més intrínsec. El compromís nostre, com a creients que som i a resultes de la condició de batejats que hem assumit, és saber fer

compatibles tots els mitjans dels quals disposem amb la Paraula de Déu. I això no és cap quimera. És el compromís anunciat en el títol d'aquestes pàgines. Si no sabem fer-ho, millor dit, si no volem fer-ho, la festa a la qual hem fet esment en la coberta d'aquesta reflexió, no només no serà festa, serà un despropòsit humà.

La festa de la vida, de tota la vida, la festa de tot allò que és viu, només es pot portar a terme des de la voluntat de voler-ne fruir. Des del sentiment més pregon de desitjar fer festa i de prendre-hi partit. Cal tenir el cor disposat a ser a la festa, estar de festa i voler-la celebrar.

Una festa és una comunitat. Una festa mai és una acció individual circumscrita a la realització d'un individu aïllat. Una festa és una resposta de joia col·lectiva esdevinguda d'un fet extraordinari que mereix ser celebrat i compartit comunitàriament. Exactament igual que la fe. I obliga, és clar que obliga, heus ací el compromís, obliga a portar el vestit de festa.² La festa comença amb una invitació, gràcies a algú que s'avança en un oferiment de generositat i que compta amb la disposició participativa d'aquell que rebrà el convit. L'invitat, si vol assistir-hi, ha d'acceptar les condicions pertinents per formar part de tota una comunitat que celebra.

Una festa és una aliança. Per tant, compromís i implicació. Hi ha dos parts qui s'hi comprometen, la que convoca i la que respon, i quan ambdues parts ofereixen gratuïtament el rol que els toca desenvolupar esdevé la participació, l'afany de compartir, el divertiment general, l'alegria... Com més implicació, més lluïment.

Una festa és conversió-metànoia. Sí. Cal una disposició des del cor. Cal tenir el cor a punt per afectar i per deixar-se afectar. Cal un cor obert tant per donar com per rebre. Cal un cor disposat... disposat a tot.

Una festa és comunió. És un lligam molt més enllà de l'esdeveniment que es commemora, molt més enllà de la part convocant, molt més enllà de la part que hi assisteix. És una relació mútua que se situa en l'ésser dels que hi són.

2. Mt 22 1,14.

Francesc és el paradigma d'aquell que fa festa de la vida inserit en el medi que l'embolcalla. Respon, per ell mateix, a tots aquests atributs que hem estat elaborant per comprendre el sentit festiu de la vida mateixa. Francesc només té sentit si és adscrit a un grup on pugui compartir. Francesc és l'home de l'aliança amb els qui hi són i en el lloc on estan. Francesc és l'home que sap posar el seu cor d'acord amb el que està vivint i sentint. Francesc resta en comunió perquè és el germà universal, el germà de tothom, el germà de tot.

Francesc ha entès que l'Evangeli és la festa de la vida. Sense compromís no hi ha Evangeli i necessitem l'Evangeli per viure la Creació com a Proïme, així com necessitem Francesc per viure la Natura com a Germana.

Tal volta, en aquest intent de viure la Creació com a proïme en referència evangèlica a la paràbola del "Bon samarità", o bé com a germana, entesa en paràmetres de fraternitat aprehesa de la concepció de la paternitat comuna que sorgeix del procés que es desencadenà en el cor de Francesc quan descobreix Déu com a Pare, ens restaria per assenyalar dos matisos que el Pobriçó d'Assís aplicà a la seva vida i volgué que els seus fills/germans visquessin en aquesta clau de volta. Els expressem tot seguit i els facilitem a manera de pauta:

· "Comencem, germans, a servir el Senyor, perquè fins ara ben poca cosa hem fet."³

· "He dut a terme la meva part; que ara Crist us ensenyi la vostra."⁴

3. LM 14, 1.

4. LM 14, 3.

Índex

Introducció	3
L'evangeli: Referència ecològica per si mateix	7
Mt 21, 18 – 22. La mort de la figuera que no havia donat fruit.....	9
Lc 13, 6 – 8. La figuera estèril	9
Jn 6, 1 – 13. La multiplicació dels pans i dels peixos ...	11
La quotidianitat: la mal entesa simbiosi de progrés amb vida	15
L'arribada de les rentadores	17
L'entrada de les neveres	18
La intromissió de la televisió.....	19
El cotxe a l'abast de tothom	21
Un curiós contrapunt	23
La sofisticació agrària.....	24
Els interessos personals i particulars. Els interessos “interessats”. La sostenibilitat	27
L'ecologia, una actitud de vida. Assumir conseqüències i coherència	31
La història es repeteix.....	31
El Gènesi com a principi d'harmonia. Gn 1-2	32
El Paradís: el botó de mostra de la “camisa” (forma de ser) humana. Gn 3.....	34
Ja hi som! La crua realitat: ... I no n'hem après gens...	
Continua amb Gn 3.....	37
La insostenibilitat humana. El pecat ecològic	39
L'ecologia com a equilibri. L'equilibri com a ecologia	43

Tothom té els mateixos drets i deures: la justícia i la igualtat	47
Tenim un “petit” problema: el respecte.....	53
Petites referències com a models.....	56
Llibertat. Compromís. Responsabilitat	59
Llibertat.....	60
Compromís.....	63
Responsabilitat.....	67
El temps	68
Necessitat ecològica d’una ètica mundial: ecoètica...?.....	71
Francesc d’Assís: un paradigma al respecte	72
El Càntic de les Criatures. El Càntic del Germà Sol.	
El Càntic de la Germana Mort.....	74
Una nova comprensió de la natura	76
Una nova concepció antropològica	77
El model “franciscà”	79
Consideracions diverses al “model franciscà”	83
La contemplació com a capacitat d’admiració. L’ecoètica	
com a capacitat d’estimar.....	87
Clara d’Assís: Una nova forma de percepció de la vida.	88
El “mètode” clarià: mirar / considerar / contemplar ...	89
Mirar	90
Considerar.....	92
Contemplar	93
L’encarnació: més enllà de la solidaritat	95
La “Germana Mare” Terra	98
L’individualisme com a temptació. La fraternitat com a	
resposta a l’individualisme.....	101
Conclusió: L’ecologia com a metànoia i camí evangèlic.	
La conversió com a reciclatge	105

COL·LECCIÓ QUADERNS IREL

Directors: Ramon Prat i Carles Sió

1. MANUEL LLADONOSA I VALL-LLEBRERA (exhaurit)
La sal de la Terra. Estudiants cristians en la Universitat i la societat.
2. M. CARME AGUSTÍ I BARRI (exhaurit)
El Pessebre: Icona de la recerca humana. Una resposta a la crisi religiosa actual.
3. AMADEU BONET I BOLDÚ
Vers un laïcat col·laborador de Déu en la creació.
4. MANUEL LLADONOSA I VALL-LLEBRERA
L'aposta de la fe.
5. RAMON PRAT I PONS (exhaurit)
Ser cristià avui. Una experiència.
6. JESÚS GARCÍA
Presó i reinserció. Realitat o utopia?
7. AGUSTÍ BORRELL
Jesús de Natzaret. A la recerca d'una biografia.
8. JORDI FONT
El fet religiós, vehicle de salut i vehicle de malaltia?
9. FRANCESC GAMISSANS, o.f.m.
Chesterton, la persona i el pensament.
10. ANTONIETA MATEUS I GORGUES
Humanisme i religió.
- 11 i 12. JOSEP MARTÍ CRISTÒFOL
Lectura metafísica-teològica de la poesia d'en Màrius Torres.
13. FRANCESC GAMISANS, o.f.m.
El papa Joan XXIII, paradigma de bondat i pau.
14. CARLES SIÓ I ROCA
Progressem èticament?
15. JOAN JESÚS MORAL
Fenomenologia i discerniment.
16. DIVERSOS AUTORS
40è aniversari del Concili Ecumènic Vaticà II. Balanç i prospectiva.
17. JOAQUÍN RECASENS MURILLO, Franciscà
Creació i ecologia. Festa divina, compromís humà.
18. M. CARME AGUSTÍ I BARRI
Autoconeixement i experiència de la bondat de Déu: la pregària.
- 19/20. N. M. FARRÉ I BARRIL
Les religions de Lleida: creure en la diversitat.
21. RAMON PRAT I PONS
L'IREL, un espai creient d'humanització.
22. AMADEU BONET, MARTA TREPAT, JOAN VIÑAS I JOAN PIRIS
Un altre món és possible
23. ROSER SABANÉS I FERNÁNDEZ
Els concilis de la província eclesiàstica tarraconense celebrats a Lleida (546-1460)
24. CARLES SANMARTÍN SISÓ
Situació de pobresa i exclusió a Lleida.
25. JOAQUÍN RECASENS MURILLO, Franciscà
Creació i ecologia II. Sense compromís no hi ha festa.

Institut Superior de Ciències Religioses de Lleida. IREL.

Canonge Brugulat, 22
Tel. i fax 973 28 15 38
25003 Lleida
www.irelleida.com
irel@telepolis.com

Amb la col·laboració de:

LA PAERIA

Ajuntament de Lleida